

naše planine

5-6

1986

Naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Soštaric.

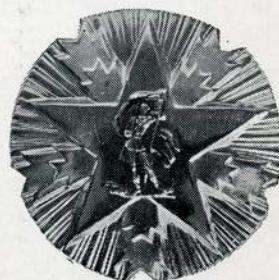
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 1000 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 200 dinara. Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972). Tiskanje sufinancira Republička samoupravna interesna zajednica fizičke kulture SR Hrvatske.

Godište 38 (78) Svibanj — Lipanj 1986. Broj 5—6
Volumen 38 (78) Maj — Juni 1986. No 5—6

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Č A J

Branko Šeparović: Kroz Ugandu do Ruwenzorija	81
Mario Glogović: Nekoliko natuknica o imenu Učke	84
Rudo Starić: Dolinom Kupe kroz Gorski kotar	85
Dr. Ante Rukavina: Označit ćemo tu stazu do zvijezda II	90
Dr. Srećko Božičević: Kamen do kamena — 500 stuba	93
H. Čaušević: Dileme na tragovima prvih penjača	97
Fritz März: Je li penjanje sport?	101
Ozren Lukić: Sustav Kicljeve jame	103
Vlado Božić: Filatelija i speleologija	106
Publicistika	108
Vezni putevi i transverzale	109
In memoriam	110
Vijesti	110

Povijesni prilog (str. 225—240)

»Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva«

Piše: dr. Željko Poljak

Slika na naslovnoj stranici

Kameni Svatovi na zagorskoj strani Medvednice

Foto: Petar Lučić-Roki

Kroz Ugandu do Ruwenzorija

BRANKO ŠEPAROVIC

ZAGREB

»Svi smo mi Afrikanci i svi smo crni, ali gledaj ovoga kakav je čubasti« — reče mister Byafam, pokazujući na crnog vojnika koji nam je kontrolirao pasoš. Vojnik je imao velike zube i debele usnice, ali niti Byafamove nisu bile puno manje. Byafam je bio vlasnik automobila, kojim smo se vozili između Kampale, glavnog grada Ugande, i Kasesea, gradića u podnožju Ruwenzorija. Vojnik je bio još gotovo dijete, ali s pravom puškom, sumnjivog stanja trezvenosti. Nепrekidno su nas zaustavljali i kontrolirali, jer je u Ugandi ratno stanje. Vozili smo se obilaznim cestama; direktna cesta i pruga su bile zatvorene jer je na tom području vladala gerila. Cesta je vijugala po brežuljcima, među plantažama kave i čaja i kroz šume banana (banana-gaj rekli bismo mi).

Sve oko nas je zeleno, kava i cvate i zrije na jednom drvetu, banane neprekidno sijeku i odvoze — reklo bi se pravo blagostanje. Temperatura je oko 25°C cijele godine; na suncu je toplice, ali dade se izdržati. Nema gladnih ljudi, nema suše, Uganda bi mogla prehraniti cijelu Istočnu Afriku i Etiopiju, ali problem je u ljudima. Ljudi ekvatorijalnog pojasa imaju poseban mentalitet: iako priroda pruža vrlo mnogo, koriste samo ono što im treba, nikad ne rade više nego što im treba da napune želudac, za sutra se nikad ne brinu, dovoljno je za danas.

Muškarac nikad ne radi na zemlji, iako većina stanovnika živi od poljoprivrede. Žene se jednom ili s više žena, prema materijalnim mogućnostima (što li je od toga pametno?). Nikad se ne vidi muškarac da se brije o djetetu. Žena kopna na polju ili bere banane noseći dijete na ledjima u marami. No, svaka zemlja ima svoje običaje. Upoznavali smo ih tek usput, naš cilj je bio uspon na Ruwenzori.

Sva visoka brda u Africi nalaze se u Istočnoj Africi: najviše je Kilimandaro, drugo po visini Mt. Kenya i treće i najnepristupačnije Ruwenzori. Kako nam ovo nije bio prvi put da idemo u Istočnu Afriku, došao je na red i uspon na Ruwenzori. Do nedavno je bilo teško ući u Ugandu; za vrijeme Amina bilo je dosta teško doći i biti тамо, a poslije je došao rat i tek nedavno se relativno smirilo stanje.

Kampala, glavni grad, prikazuje sliku kao iz filma strave: sve što je razrušeno u ratu ostalo je i dalje razrušeno, po cesti su rupe da se gotovo ne može voziti, telefonske veze presjećene, vodovi od struje obješeni niz stupove. Vodovod radi otprilike jedan sat na tjedan. Po noći se puca, ali, što kažu iskusniji Afrikanci — dok puca samo jedna strana

i nema odgovora, sve je dobro. Kažu da se sve može novcem, ubojica biva oslobođen ako potplati na pravom mjestu. Moć novca smo ubrzo shvatili: sve policijske kontrole se mogu ubrzati s malo novaca. Policija zaustavi autobus i traži legitimacije, većina ih ima, neki nemaju. Izlaze bez velike vike, daju novce i vraćaju se u autobus. Ako se autobusu žuri, konduktor dade novce policiju odmah na ulazu u autobus i sve je odmah riješeno. Da ne izgleda sve prejednostavno, treba ipak reći da je prosječni mjesecni prihod 10 dolara po stanovniku.

»Mi smo zli ljudi, prerano je za demokraciju kod nas« — nastavlja Byafam, govoreći dosta neobično za Crnca. Tumači nam mane stranačkog prepucavanja i njihovog političkog sistema, dok se vozimo kroz pusti u crnu afričku noć. Nigdje svjetla, niti jedan svijetli prozor na vidiku. Ulazimo u neosvijetljeni grad, ne znamo što je. Byafam misli da su gerilci napravili diverziju, međutim, nisu, nato je prekid u električnoj centrali.

»Svrhati ćemo do moje majke, samo na tren, just to say hallo« — i stvarno, silazimo s glavne ceste i vozimo se preko polja do okrugle zemljane kuće sa slammnatim krovom. Već je davno prošla ponoć. Iz kuće izlazi Byafamova majka u dugoj bijeloj spavačici. Rukujemo se i predstavljamo. Byafam joj daje nešto novca i odlazimo. S obećanjem da ćemo slijedeći put doći ujutro.

Nalazimo se u podnožju Ruwenzorija, zaselak Ibanda, po limenom krovu bubnja kiša. Običaj je da se iznajme nosači, koji nose teret do granice snijega. Sve dogovore vodi mr. John Matte, ali čini nam se da ćećinu novaca prebacuje u vlastiti džep. To nije puno novaca: nosač dobije jedan američki dollar za tri dana nošenja, a Metteu odu novci za ko-

Mala ekspedicija »Mjesečeve planine '84« PDS »Velebit« u sastavu Zdenko Anić (voda), Robert Erhardt, Jerko Kirigin, Boško Mrden, Neven Fantov i Branko Šeparović, krenula je 19. 1. 1985. iz Zagreba, preko Rima do Nairobi. Ljubezenju i pomoći jugoslavenskih ambasada u Nairobi i Kampali dosta smo jednostavno prešli iz Kenije u Ugandu i došli u podnožje Ruwenzorija. Nakon uspješnog uspona i povratka u Keniju grupa se razrišila: neki su se vratili u Jugoslaviju a neki još popeli na Kilimanjaro. Neposredno nakon povratka ekspedicije, napetost u Ugandi je prerasla u rat, Obote je svrgnut, nakon njega je svrgnut Okello i sada je šef države Museveni, koji je za vrijeme našeg boravka držao s gerilcima pola Ugande.

Na Ruwenzori se, koliko znamo, od Jugoslavene prije nas popeo jedino Miroslav Rothschild iz Zagreba pedesetih godina. Ako se Uganda ne smiri, a pošto ne možemo imati primat prve jugoslavenske ekspedicije na Ruwenzori, izgleda da ćemo dosta dugo imati čast biti »Posljednja jugoslavenska ekspedicija na Ruwenzori«. Na njega smo se popeli u posljednji čas.

Dio članova ekspe-
dicije

je on, navodno, iznajmljuje nosačima džemperе, deke, mačete za džunglu i slično. Nakon dugotrajnih pregovora nalazimo se na sredini između njegove i naše ponude, sutra ujutro krećemo.

Prije dan prolazimo kroz gustu džunglu, put je prosiječen kroz trnje i šiblje, svi smo izgreveni od provlačenja. Ne vidimo po čemu gazimo, neprekidno se penjemo preko nekih grana i srušenog drveća. Šuma je toliko gusta da je gotovo nevjerojatno da u njoj ima životinja. Jedino nedostaje Tarzan i Bo Derek, stalno očekujemo da prolete na lijani. Penjemo se na greben, jer silazimo s druge strane, prelazimo potok, pa na slijedeći greben... Spavamo u malom limenom skloništu.

Crnci su već ustali i odsjekli duge štapove, mi ne znamo pravo za što će im poslužiti ali držimo da domaći čovjek zna više i bolje, pa i mi siječemo štapove za sebe. Uskoro se pokazuje da je lakše prijeći nabujalu rijeku, ako se pomaže sa štapom. Izlazimo iz vode i nakon kraćeg uspona dolazimo do blago močvarnog predjela. Skačemo s busena na busen, pomažemo si štapovima i nastojimo ne smocići se. Teren je nagnut, izgleda kao travnata livada, ali se propada do koljena u mulj koji se krije ispod nje. Malo po malo, jedan za drugim propadamo u mulj, a

poslije nam je svejedno: hodamo i propadamo u vodu i mulj, ali se više ne obaziremo na to. Močvara nas prati cijeli dan. Na jednom suhom otoku provodimo noć.

Oblačimo smrznute tenisice, dvojimo se: obući čarape ili ih sačuvati u naprtjači suhe? Odmah i bez kompleksa stajemo do koljena u vodu i nastavljamo s usponom, cijeli dan, malo kroz tropsku žegu, malo kroz tuču i led, sve do granice snijega. Naš cilj je još uvijek zavijen u maglu, do sada ga nismo niti jednom vidjeli.

Noć provodimo na visini od 4700 metara, zbijeni u malo i neudobno sklonište, bez vratice i s rupama na krovu. Pada snijeg, vidljivost je slaba. Čim se razdanilo ustajemo i krećemo prema ledenjaku. Led se ne otapa cijeli godinu, iako se nalazimo na ekvatoru. Kroz maglu se uspinjemo po strminu do platoa na kojem se nalazi niz vrhova. Ne možemo se orientirati, jer ništa ne vidimo, lutamo po platou, nailazeći katkada na rubne provaliće. Počinje padati kiša, koja se ledi na našoj odjeći. Polako ali sigurno naša odjeća postaje mokra i hladna. Vraćamo se. Nakon jednog sata povratka, prestaje kiša i počinje vjetar. Nadamo se da će otjerati oblak i maglu.

Odlučujemo se ponovo za uspon. Viziramo naš smjer pomoću kompasa i karte i polako napredujemo preko platoa. Naše stare trag-

Elena Hut, metalno
sklonište ispod Stan-
leyevog platoa

ve ostavljamo na lijevoj strani, uz rub platoa, tuk iznad tisućumetarske provalije idemo sve dalje. Najednom dolazimo do nizbrdice i velikih ledenjačkih pukotina. Prelazimo preko njih po snježnim mostovima i nailazimo na greben. Znamo iz opisa uspona da se moramo popeti grebenom sve do vrha. Muči nas rijedak zrak, ipak već smo iznad 5000 m, na visini gdje ljudi ne žive niti dulje borave. Ispod vrha naziremo, kroz maglu, veliku snježnu strehu. Kao da je na sam vrh nabijena kapa ili šešir od leda, a mi se nalazimo ispod oboda. Streha prelazi preko deset metara iznad nas i zaklanja nam nebo. Na sreću je taj obod rastrgan na jednom mjestu, kroz pukotinu se penjemo do vrha. Vičem prijateljima da je sve gotovo, da smo na vrhu, mašem im cepinom, ali zrak je pun elektriciteta, sve pucketia čim se uspravim. Uskoro smo svi na vrhu, 5120 metara iznad mora, pognuti ili čučeći. Ako stojimo uspravno taj elektricitet nas pecka kao vatru i silno pucketia, kao neki puta ispod dalekovoda. Ta pojava je poznata otprije, zove se Vatra Svetog Elma, ali taj čas se ne možemo sjetiti prate li je gromovi ili ne. Slikamo se, čestitamo, postaje vrlo hladno, još uvijek je magla. Poguli smo se na vrh, a da ga do tada nismo vidjeli — stalno je u oblaku. Silazimo.

Susrecemo ostanak naše grupe, ona će sutra pokušati s usponom. Hvale nas, njima će biti lakše, jer postoji naš trag. Mi silazimo sve niže, ispod granice snijega, do skloništa. Ovdje je sada živo, pristiglo je mnogo ljudi. Nemaju ambicije da se popnu na vrh, tek su malo željeli okusiti džunglu i močvare. Neka crnci su hodali dugo bosi po snijegu, sad su im noge jako natećene, prsti su im dvostruko deblji nego nama. Mislim da su im se smrznule noge, a tako misli i većina prisutnih. Međutim, tu je i jedan liječnik iz nema susjedne Austrije; on kaže: »Nisu im smrzнуте noge, da jesu bili bi im plavi ili crni prstii. Ne miješamo se ali svi vidimo da njihovi prsti jesu crni, i prije i sada.«

Cekamo naše prijatelje, dočekavši ih spremamo stvari i krećemo u Ibandu kroz močvare i džunglu. Postaje nam sve toplijie i toplijie, što više silazimo. Prestižemo crnce koji polako silaze bosi, pomažući se štapovima, sa smrznutim nogama. Ako ne bude problema s ratom u Ugandi, uskoro se vraćamo u domovinu, a što će biti s njihovim prstima nećemo nikad sazнати.

Nakon dvadesetak dana opet sam u Zagrebu. Tu kao da se ništa nije promijenilo. Neki me pitaju kako je bilo, neki pitaju gdje sam bio, neki mi se zahvaljuju na razglednicu.

Nekoliko natuknica o imenu Učke

MARIO GLOGOVIC

OPATIJA

Najviša planina Istre, Učka (1396 m) u prošlosti se pojavljuje pod raznim imenima, od kojih su najpoznatija Monte maggiore (Monte Maggiore) i, dakako, Učka. Ta su dva naziva i danas u uporabi, a podjednako su se rabili i u putopisnoj literaturi.

Ilirac Ivan Kukuljević Sakcinski u brojevima 13. i 14. DANICE ILIRSKIE od 26. ožujka i 2. travnja 1842. opisujući grad Grobnik piše: »S druge strane stoji golema planina Učka (Monte maggiore) kao stražar nad ostalimi bardi mile naše ilirske pokrajine Istre.«

U istom godištu od broja 15 od 9. travnja 1842. DANICA ILIRSKA donosi u prijevodu (citirano) ULOMAK SREZNJEVSKOGA DO-PISA IZ RÉKE G. HANKI U PRAG s napomenom Polag časopisa českoga museuma.

U broju 17 od 23. travnja doslovce piše: »Paz (Pas, Pasberg) u dolini, za kojom se čudnovato i velerivo podiže Učka (Vučka, Monte Maggiore). Tu su razvaline jedne tvrdjave, na kojih je ostao napis, od kojega smo pročitali »aedificium antiquissimum«, i nazire se 1576. — Na Učku smo se penjali dva sata. Cesta je krasna kao svи drumovi u Istri. Kad se popne gori, viditi je s jedne strane Istriu, a s druge vás Quarnero s Chersom, Velebit i gore dalmatinske. Pogled očaravajuć. — Sišavši s Učke, ide se cestom (ne baš davno gradenom) bo brđu morskom do iste Réke. Baš od Učke čuti je čisti čakavski jezik.«

Još prije, u brojevima 35 i 36 od 1. i 8. rujna 1838. DANICA ILIRSKA donosi (opet u prijevodu) putopis (citirano) »g. J. V. Sartoria, kraljevskoga konzula i viteza...« Sartori je pratio saksonskog kralja Fridriha Augusta na putu od Trsta preko Rijeke do Zadra. U prijevodu putopisa u već navedenom broju DANICE između ostaloga piše: »Pod

večer ostavi njihovo veličanstvo parobrod i od s g. oberstarom Mandelslohom i drom. Biasolettijem u gostioniku, za pojti pako sljedeće jutro na Učku (Monte maggiore) učinit najposlјdne svoje proiskovanje botaničko.«

Dodajmo da je tom prilikom u Lovranu postavljena spomen-ploča koja i danas стоји на jednom zidu lovranskog trga.

I drugi ilirac, Ljudevit Vukotinović Farkaš u svome putopisu PRIMORJE I LIKA, objavljenom u zagrebačkom časopisu NEVEN, u broju 44 od 28. listopada 1852. opisujući položaj Rijeke piše: »Okolica Réke vέrlo je lěpa. Na desno leži Istria, sa svojimi brěgovи, među kojimi se »Učka« (Monte maggiore) odlikuje.«

Zanimljivo je da je i Kurelac zove Vučkom (vjerojatno od riječi vuk, prepostavljajući da su nekada vuci obilno naseljavali tu planinu), pa je u svom djelu FLUMINENSIA (Zagreb 1862) uvrstio i pjesmu »I pustinjak s Vučke na Réku se spustio da pozdravi bana« (bana Jelačića prilikom njegova posjeta Rijeci 1849. godine; opaska MG).

I Alexander Goracuchi u svome djelu na njemačkom jeziku Die Adria und ihre Küsten (Trst 1863) pišeći o glasovitim lovranskim marunima kaže da je Lovran »eine Städtchen am Fusse des Monte Maggiore« (gradić u podnožju Učke).

U prošlosti se pojavljuje i istroromanski naziv za Učku — Caldiera. Riječ je teško prevedi, a mogla bi se prevesti kao pećnica, grijalica, a atribuirana je Učki zbog njenog izgleda s istarske strane, gdje nema šuma pa izgleda kao vulkanski krater ili, kako se želi u jednoj legendi, kao prevrnuta grijalica. U legendama se još krajem prošloga stoljeća nailazi na to vjerovanje kao i ono da su Učku nekada naseljavali divovi.

• Pohod na Učku 21. rujna. Četvrti memorijalni pohod na Učku. Što ga kao i ranijih godina organizira PD »Kamenjak« iz Rijeke, održava se ove godine u nedjelju 21. rujna. Polazak je autobusima sa stanice Delta u 8 sati, a u 11.30 bit će vrhu proslava »Pazinske odluke« kojom je 1943. Istra pripojena domovini. Radi rezervacije prevoza i prehrane valja se prijaviti na adresu PD »Kamenjak«, Rijeka, Korzo 40, utorkom i petkom od 18-20 sati ili na tel. (051) 31-212. Društva koja dolaze s većim brojem članova trebaju rezervirati smještaj i noćenje. U idućem broju donijet ćemo daljnje obavijesti.

1961 • 1986

Dolinom Kupe kroz Gorski kotar

RUDO STARIC

KARLOVAC

Vodu, iskru svega živog na našoj Zemlji, usporedivao sam uviјek s mravima. Obojebu, vrte, donose, pregrađuju, razaraju, prenose, ruše i grade. Zastaje dah pred lijenim širokim Dunavom, divljom i silovitom Nerevom, duboko sakrivenom u njedrima Durmitora Tarom, podmuklom i nepredvidivom Savom, prpošnom i bistrom Koranom ili Zrmanjom. Sve one negdje izviru, pod nekom starom bukvom, između kamena, klokoču, sopću ispod hridine, stijene, litice, iz pećine ili jezerca, cijedeći se iz ledenjaka, u nekoj dolini, planini, guduri, oslobadajući se stiska Zemljine kore, kao pile od ljušte.

Ljetno srpanjsko goransko podne. Stojimo uz obalu plahe, prozirne i prohладne Kupe na mjestu gdje se Čabranka izlijeva u svoju snažniju posestrimu. Početak puta ima za nas povijesni, da ne kažem historijski značaj, jer ovđe počinje put u prošlost i sadašnjost.

Tvrde da je Kupa nazvana vjerojatno po ilirskom plemenu Colapiani. Rodena u jezeru skrovitih risnjačkih zašumljenih vrleti nedaleko od Razloga, početna je srebrnokasta zelena vidljiva nit, graničnik što dijeli Srednju Evropu od Balkana. Međutim, postoje pretpostavke da u ovom krškom labirintu prepusta ponešto svoje vode samo njoj znamen Hadovim stazama u Sinus Quaternarius (Kvarner), slično kao Vergilijeva Reka u Timavu. Na toj uskoj, stoljećima spornoj krpici (ne »riječkoj«) ničije zemlje, niti balkanske niti srednjoevropske, sagraden je, a danas se jedva nazire »rudera muri antiquissimi« koji nije vidljiv s Mjeseca kao čuveni Mingov Veliki zid. Nalazimo mu još ostatke u jarugama i dragama Paklenog i Trstenika. Čuvao je u ono doba »istočna vratna« Rimskog carstva od naleta Skita, Ilira, Vandala, Atila-Biča božnjeg pa čak i Mongola i Tatara malo poslije. Dakle, svatko je imao u svoje vrijeme svoju Maginotovu liniju. Jer davo bi ih nosio kroz praštušu Montanus processus — Gorski kotar, nazvan tako po svemoćnoj Mariji Tereziji — da zaglavne na obalama nepredvidive i prevrtljive Kupe gdje danas u eri lasera i čipova ima skroviti mjeseta kamo nisu još stupili ljudski tabori.

A ona predaja, da dugorepa vjeverica, ako je htjela stići na pir iz ogulinskih šuma preko Kapela i Risnjaka svojoj sestri u čabranške ili cerkniške gozdove ne spuštajući se na zemlju, nego skakutajući s krošnje na krošnju, još i danas stoji, jedino ako je ne zgrabi najveća živuća mačka Starog kontinenta, jer ris opet od nedavno živi u svojoj starij postojbini.

Već gospar Andeo Demetri, lukavi grko-dubrovački trgovac iz 18. stoljeća, poznavači sve tajne i čud srednjovjekovne trgo-

vine i puteva, predlaže prvi da se Kupa osposobi za plovidbu, a ta misao nije napuštena ni danas. I dok pljesneš rukom, suvremene korablje i tumbasi plove užvodno od Siska do Broda na Kupi te zatim divovskim rovom (tunelom) do Čavala, gdje pristaju uz grobničku rivu (!).

Pred neki dan razgovarah sa sisačkom kaptanjom, a barba Ante spominje neke pušte »miljarde« kao Velebit teške i duge, samo da se ukloni jedan pišljivi pješčani sprud iznad ušća Odre. Hm, a mi djecu učimo još i danas da je Kupa plovna do Pokupskog (?!).

E, vozili smo naftu i benzin do Karlovca za frontu kad nas pritislo — nastavlja barba Ante — a ja se prisjećam tih vremena, jer je narod palio De Gasperijeve lutke na Štrasmajerovom trgu u Karlovcu. A prije, u davnina vremena, tisuće i tisuće vagona i centa žita, drva, i meda, sto tisuća rogatе stoke godišnje, sve tamo od Erdelja, Bukovine i Galicije, danima su plovile u mletačke pekare. Pravio se tamo dvopek ili cvibak, na navozima gradile galije, sušilo meso a med spremao za medenje čaja, jer za šećer se nije znalo. Bilo je to za mornare lava Svetoga Marka.

I željeznička pruga trebala je vijugati dolinom Kupe. Brod na Kupi — više konduktar, a putnici van, pa kuda koji za Delnice, Skrad, Kočevje. Kuuuželj — više opet zvonki glas, a suvremeni alpinisti kuda koji, u Kuželjsku, Lošku ili neku drugu stijenu, nešto slično kao od Zapadne Morave u Ovčarsko-Kablarške klisure.

Možda bi se i onaj povijesni triangl-susret održao negdje oko Broda ili Čabra, podno Drgomlja ili Risnjaka, a ne u Ogulinu ispod Kleka, da nije bilo... ali prepustimo to na gađanjima.

A krivicu snosi T(hurn) und T(axis), začetnik suvremene PTT mreže u cesarskoj Austriji i njezinim naslijednim zemljama. Za dobro obavljen posao dobio je od bradatog K und K velike šumske goranske revire. Kako je lijepo bilo biti car, kada su imali što dijeliti svojim vjernim podanicima. I tako je presvjetljeli T und T skrenuo »šinje« gdje je njemu pasalo, uz blagoslov i pomoć još presvjetlijeg K und K i sve silovitijih »Nagodbenih« pobjednika, produživši prugu za samo sto kilometara do mora od Zagreba. Ogulin je postao Rubikon hrvatskog planinarstva a Klek hrvatski Aršanji.

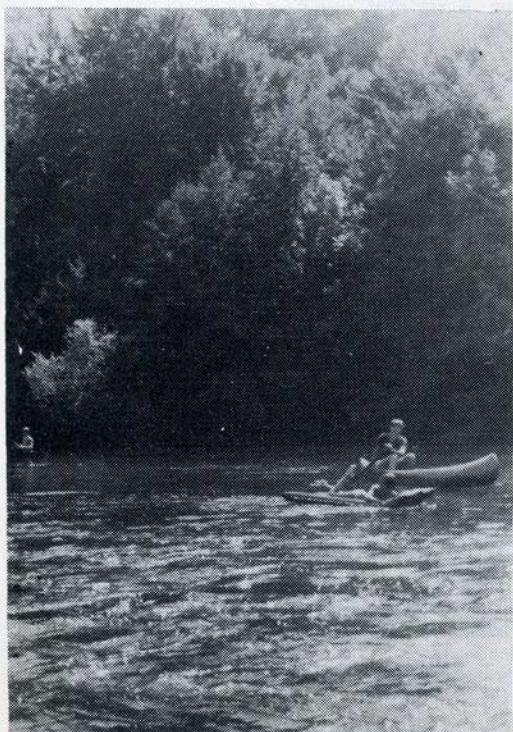
I tako svi mi znamo danas za Lokve, Plase, Zalesinu, Delnice, Skrad, Fužine, Ogulin, Tounj a... malo ili ništa o Hrvatskom, Turke, Kočićinu, Čednju, Dolušu, Lamanoj Dragi, Kavranima, Blaževcu, Rimu i da ne nabrajam dalje. A sve te današnje žitelje, recimo od Hrvatskog do Fratrovca s jedne

i druge obale Kupe, mogli bismo strpati u jedan oveći neboder ili nebotičnik u Sopotu ili Bežigradu. Toliko ih ima ili ih je preostalo.

Današnji turistički kanu težak je oko vagon zobi a dug preko šest rifova, ako vam te srednjovjekovne mjere nešto znače, ali, da je naše plovilo, čun, bilo upola lakše i kraće kad smo se otisnuli od obale krenuviš u argonautske nepoznance, bili bismo osuđeni vući plovilo po koritu rijeke. Mlaz vode tj. Kupa, čije obale se šire na trenutke i do šezdeset lakata, a tanka je jednu stopu ili ispod gležnja, veselo brboće, stenje, mrmlja, da se već malo dalje suzi na hvat i manje. Guramo plovilo i sebe između stijena saplevši se ko kuće u paučinu. Stijene, glatke, kliske, mokre, nazubljene, narovašene a voda kao bosanski šeđtan, čas pljuska, kliže, slijeva se, propada, uzdiže stvarajući nepredvidive neprilike i poteškoće.

Tjera nas u duboke kazane i nedoumice a zatim na podvodne plitke, krežube, bradavičave pragove. I tako je započelo naše putovanje kanoom gornjom kupskom dolinom.

U rano proljeće tu je mnogo ljepeše, kažu dobri poznavaoци. Grme koritom proljetne vode i slažu oblukte svih boja i oblika nepogrešivo na mjesto gdje ljudima nikako ne odgovara. Iza Hrvatskog nestaje užarena nebeska lopta ali ne zbog oblaka, nego zbog brdina čiji se vrhovi uzdižu, ma, rasparali bi nebeski svod. A padine, toliko su strme i nepristupačne, isprepletene stijenama i šumskim pokrovom, da i danas razmišljam tko koga ovdje drži po Galileju (!).

Plovimo mimo Taborske, Loške, Moške i kako se već zovu sve te stijene. Zazubice nam rastu a očima plijenimo smjerove. Već se penjemo u navezu upravo po onom ispuštenju pa preko previsa na policu.

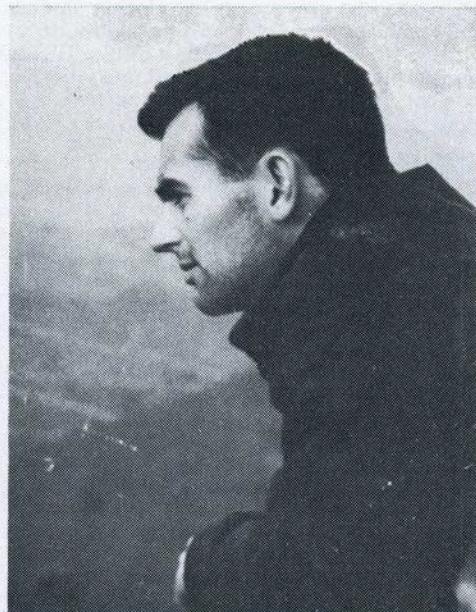
Stvarnost nas vraća u našu pliticu koja ulijeće u brzak. Snažni zaveslaji, grebanje dna o dno, pa nasukavanje, pa gackanje, pa uskakivanje, pa slapovi. Matica nas odnese u negostoljubive divovske lonce, šerpe, tave ili smiješne jedva plovne čupove, vrčeve, krčage ili bukare, do vrha ispunjene kristalno tamnozelenom vodom. A dno? E, ovdje nema dna ili se tako čini. Toliko hvati dubine imada bi bilo posla i za dva lučka peljara. Čudno je kako to voda stvori ili izdube.

Lozac. Iznad nas vise goleme i vitke litice Loške stijene. Prolazimo ispod mosta, gdje se račva put za Turke i Brod. Slijedi slap, napuštena vodenica, a zatim počinje barem naoko mirna dionica Kupe. I šuma se čuje kako diše. Zjakamo na sve strane. Klizimo nečujno pola pedlja iznad neobično oblikovanih podvodnih hridina koje rastu iz tamnozelenih dubina. Djeluju zbijeno, čvrsto, s mekanim i zavojito oblim izdancima, podsjećajući na uravnotežene tople skulpture kiparskog titana iz Lumbarde. Gluposti, kakve veze ima Kršnić s ovim hridinama, a... možda i ima?

A onda iznad nas viseći most. Ne, nije to Vrbas, Neretva, Morača. I, kada kreneš po toj ispruženoj od drvenih daščica i čeličnih užeta sazdanoj tresibabi, sve te muke hvata hoćeš-nećeš bučnuti u vodu. Izgrađen je zbog onog jutra livade, koja se kao slučajno uklinčila, naprasno ugurala u ovo prašumsko-stjenovito bezvlađe. Ma, kako se čovjek drznuo podčiniti taj dio prirode sebi, ili, kako je to uspio?

Gore, u orlovskim visinama, na rubovima ogoljelih, iskrivljenih stijena, posljednji odsjaci popodnevnog sunca, a ovdje na dnu dna počinje kraljevina sumraka. Večernjača već iskri na nebeskom svodu a mi »allegretto« nastavljamo prema Kočićinu. Kada smo osmisili u svojim glavama mjesto spavanja u plastu sijena na početku Kuželjske doline, iznenada, bez najave, započela je commedia dell'furioso: brzaci, podvodni pragovi, vrtloženje. Onako promrzli, mokri i već umorni talambasaj se, preskakuj, veri, diži, spuštaj uz klisure, niz stijene. Naš katamaran drhće, trese se, propinje ko dorat, a nespretan dozlaboga na suhom, kao svaka druga riba. Voda odjednom nestaje, gubi se, propada u nekom lijevkfu, kao Grlja kod Vusanja. Kupa sve brža i ljuča. Tiskamo se i guramo, voda i mi između stijena, tko će prije. Šišti, pišti, plaće, srlja, tutnji, huči, rasprskava se u bezbroj nečega. Suklja, diši se vodena maglica oko i iznad nas. Odjednom sve tihu i pustu. Grmljavina vode kao da se udavila u mirnoj namreškanoj površini ispod katarakta. Plutamo, mi, bačve, vesla i plovilo. Plivajući skupljamo taj naš jad i čemer. Udovi se ukrutili od hladnoće a zubi nepromišljeno cvokoću. Prostruji mi na tren misao o izvoru

Pisac ovog članka svestrani je planinar, a sada nam se predstavlja i kao kanuist. No i s razine rijeke na prirodu doživljava kao planinar, jer je planinarstvo neizbjegiva zaraza. Po zanimanju je diplomirani ekonomist, radi u Privrednoj komori u Karlovcu, gdje se i rodio 1941. godine. Član je PD »Dubovac« od 1953. i tada počinje njegova bogata planinarska karijera. God. 1958. postaje član Speleološkog odsjeka, 1961. u Podkoren u pohadu tečaj za skijaškog učitelja, 1964. tečaj za visokogorske vodiče na Pelisteru, 1965. zimski tečaj GSS na Platu, 1971. je suorganizator jugoslovenskog tečaja za speleo-spašavanje u Brebornici, nosilac je značke Speleolog i Vodič, speleološki je instruktor PSH. Potaknuo je osnivanje AO 1977. i stanicu GSS 1980. u Karlovcu, dogradnjom doma u Vodicama 1977., izdavanja »Karlovackog planinara« 1976., Prve speleološke škole u Karlovcu 1975. i bio instruktor na iducim školama te na Prvoj i Drugoj planinarskoj školi. Za potrebe SO izradio je katastar sa 2600 speleoloških objekata u Hrvatskoj. Član je uprave društva od 1964. do danas, predsjednik 1966. i 1976-78. Potaknuo je organiziranje prve karlovačke ekspedicije (Kilimandžaro 1977) i prvi je Karlovačanin koji se popeo na četvrti vrh svijeta (Gran Paradiso, 1964). Penjao se u Centralnim Alpama, Dolomitima, Visokim Turama, a u našoj zemlji po Alpama, Dinardilima i Sarsko-pindskim planinama. Odlikovan je Zlanim znakom PSH i naslovom Zaslужnog sportskog radnika Karlovcu (1979). Prije se bavio i atletikom. U Karlovcu je uveo turno skijanje. Uz to se bavi i društveno-političkim radom. Citaocima NP predstavio se prije nekoliko godina kao istraživač tada najduže poznate špilje u Hrvatskoj, Jopića pećine, a 1983. objavio je opsežno djelo »Razvoj speleologije na području regije Karlovac«.

hladne vode podno vrha velebitske Visočice. Ne znam zašto.

Uzimo u Kuželjsku dolinu. Raširila se Kupa ovdje, razlila se, rasplišila. Razgalila svoje obale kao djevojka svoje bokove. Spustio se mrak, a sove kao da se takmiče koja će sablažnjivije hukati. Tapkamo, posrćemo, gackamo pipajući tabanima dno Kupe. Slijepac slijepca vodi po koritu. Plovilo struže, grebe po dnu. Sloj niske magličaste koprene prekriva površinu vode, kao kad majka svoje umorno i usnulo dijete pokriva mekanom pokrívkom poslije dnevnih nestašluka. Kod slijedećeg spruda na okuci izlazimo na obalu. Strmoglavo nad nama, iznad šumovitih pristranaka uvijenih u noć, diže se, nazire se krežuba bijela Kuželjska barijera. Uvlačimo se kao »tihotapci« u vreće za spavanje. Mekano, čvrsto tlo pod nama a nebesko prostranstvo indigo-boje iznad tjemena. Iz Svetog promatra nas bezbroj šutljivih, zričnih očiju a onda ništa. Veliki mlječni ogrtač pokrije dolinu, zastre nebeski svod, a umor i san proguta nas dvoje sklupčanih u toploj paperju. Commedia e finita.

Jedemo, spremamo se i — dalje nizbrdo, oprostite, nizvodno. Netko razgrše maglu po dolini kao sijeno vilama. Možda je navratio Ribecal iz Krkonoša ili Veli Jože iz Istre? Probija se jutarnje sunce, budeći zaspalu dolinu. Kada ćemo iz Kuželjske doline? Udaljeni, prijeteci, hropćući šumovi upozoravaju nas da se približavamo još jednom kataraktu, gdje se Ševalski dolci prosti naginju nad Kupu. Na lijevoj obali neobična klisura sa stožastim šumovitim vrhom. Malo plovimo,

malo grbačimo kanu po koritu i tako u smjenu. Matica nas vuče na klisuru. Još samo nedostaje na vrhu zlatokosa kupska Lorelei. Opet se sve ponavlja kao u sumrak prošlog dana. Izvukavši se sretno i spretno, ustanovačimo da je sve to mačji kašalj. Hm, što znači biti prokušani riječni vuk! Ulazimo u mirniji tok ali pun podvodnih grebena.

Približavamo se Brodu na Kupi. Nekada posjed Zrinskih, ukotvio se na jedinom mjestu gdje je moguć prelaz za Sloveniju. Za nas je to predah poslije svega prijeđenog i doživljenog. Kod mosta bacamo »sidro« i trk u prvu oistariju pijući pivo i crnu kavu istovremeno. Šaljemo razglednice u bijeli svijet. Neka se zna gdje smo! A Brod je za vrijeme Bačanija bio poznat, jer se u »Hammeru« talilo 500 do 600 rpa surovog željeza iskopano u Velikom Drgomlju. Kad je to sve crklo, kao nešto slično u Cabru, kupi Brod Viktorija T und T. Bez obzira na državnu sekvestraciju novonastale kraljevine SHS, uživaše njeni osiromašeni potomci svoje posjeđe sve do drugoga svjetskog rata.

Dinava je i pitoma ovdje Kupska dolina. Od jugozapada usjekla se o Drgomalj hladna i žustra Kupica s pritokom Curkom. S druge strane umilostivile se kočevske planine, pa se nekako blagonaklonije spuštaju do vode, mijenjajući strmokosu ćud svojih pristranaka. Tu premošćuje jedina cesta od Goranskog kotara Kupu, zavojito se penjući preko Banja Loke za Kočevje i dalje. Drugi, ali drveni most sagrađen je tek prije tri godine kod Blaževca. Slikovita goransko-kranjska sela raštrkala se kao ovce iz tora uz obalu

rikeke, po dolini i brežuljcima, a ispred nas se u magličastom, topлом, ljetnom dopodnevu, u pravcu sjeveroistoka, dolina sudara s planinama gdje nestaje Kupa sabijena među njih. Na pragu smo Velike okuke ili, kako smo je prostonarodno nazvali, »Rog« Kupe, jer ako Afrika ima svoj rog, zašto i mi ne bismo imali svoj.

Približavamo se strmoglavim veličanstvenim stijenama Tisovca s desne i Podsteme malo niže s lijeve strane. Kupa je ovdje prosto usisana u visoravan pred nama, kao da ponire, nestaje, gubi se, a ono niti jedno, ni drugo, ni treće. Nalazimo se u predvorju najmanje poznatog dijela ove rijeke uopće. Rijeka kao da je potražila utočište, skroviše od znatiželjnih radoznašaca, utisnuvši se u naoko ravan i šumovit plato, razdvajajući Sloveniju od Hrvatske. Priroda kao da nije ovdje još rekla svoju posljednju riječ i stavlja točku na kraju. U ovim bespućima, koje produ samo rijetki slučajnici ili namjernici, a svojatali ga i mletački lav, austrijski i nje-mački orao pa čak i francuski trikolori, sve je predimenzionirano, golemo, nestvarno. Idealno mjesto za samozivce ili ljudomrže. Da u ovom svijetu umjesto dugonoge čaplige preleti iznad glave pterodaktil, ili iz šume na obalu doluta mastodont, ili recimo dlavaci saskač, ne bih se začudio.

A mi, u našoj orahovoj ljusci, sićušni, maleni, nezgrapni, čas klizimo, čas jurimo maticom, propadamo u neke nevidljive razjapljene ralje, gurnuti između divovskih planina sve niže i niže. Kod visećeg mosta u Čednju samo nas je slučaj spasio, da ne nasjednemo s plovilom na razderano, igličasto dno rijeke.

Prošli smo i Doluš, posljednji zaselak na hrvatskoj strani. Padine Tisovca nadvile se iznad nas prijeteći. Na lijevoj obali — kako je našao samo mjesa? — iskrasava stožast i neobično zaobljen zašumljeni brežuljak. Na vrhu brežuljka, koji dostojanstveno dominira cijelom ovom uskom dolinom u dolini, pojavljuje se razvalina čudesnog Kostel-grada. Uzalud ćete tražiti nešto o toj gradini u svim suvremenim jugoslavenskim enciklopedijama. I one su ga zaboravile. Jedini trag naći ćete čitajući »Die Ehre von Herzogthums Krain« već zaboravljenog Valvasora, pa će vam biti sve jasno. Pomalo me podsjeća na Machu Pichu iz bolivijskih Anda i, da budem iskren, nisam baš puno i pogriješio. Utvrda je izgrađena za turskih provala. Njezini promišljeni graditelji izgradili su je na usamljenoj »glavici šećera«, koja savršeno gospodari sutjeskom Kupe. U svoje vrijeme, pretpostavljam, grmile su prangije i mužari rasprskavajući karteču na akindžije i buljuke azapa, bešlija, bimbaša, kulaga i ostalih bašbozuka koji su, salutavši u goranskim šumama, tražili prolaz za Kranjsku.

A bogami, mislim da ti mužari nisu poštedjeli ni domaće haramije, husare, se-rezane, grenadire i venturine kada su potražili naplatu godišnjeg četovanja u pljački

Kostela, jer im je austrijski preuzvišeni stalno dijelio forinte s godinom i više zakašnjenja.

Smjenjuju se brzaci, pješčani sprudovi, podvodni grebeni i goleme tamne podvodne propasti i škulje, a zelena kristalna voda postaje već napast za oči. Voda je toliko nestvarno prozirna, da ne vidiš samo svaki kamen na dnu, nego i zrno pjeska veličine glavice pribadače. E, da nam je kapnuti ovde lonac savske vode od Zagreba ili dravске od Osijeka pa da se vidi što je voda koju svakodnevno pijemo. Stalno buljimo u vodu, oči već titraju, umjesto da zrakamo oko sebe. Uskoro smo se našli kao u nekom kraterskom jezeru. Voda mirna i pelikan-plave boje. Kakva nagla promjena! Zauštavljamo se na pješčanom sprudu, plaži, niti Ulcinj ga nema. Šetkamo se unaokolo a iza spruda neviđena slika: košmar stijena, staba, pjeska i zemlje.

Tko je više pripomogao stvaranju ovog neviđenog kaosa: bujice s visoravn kada krenu vododerinama ili Kupa kada podivlja, pomahnila, skupljajući vode sve tamo od Parga, Razloga, Delnice i Banja Loke? Gledajući u to, tlo nam postade nekako nesigurno, kao da se pomiče. Te nepomične kamenite groma čekaju kao uspavane nemani nečiji migda razaraju, ruše, gušajući se, gurajući i mrveći se između sebe.

Sada je ovdje tako neobična tišina, mir, muk, da je pipneš jagodicama prstiju. Čak se i neke ribe, možda lipljani — ne razumi-jem se u to — pračakaju u ovom gorsko-riječnom oku, igrajući se vjerojatno one dječje žmurke, skrivača. Ovdje su i ribolovci rijetki, na prste ih se može nabrojati koji znadu ovaj raj ili kraj. A onda... nestane žmurke, voda se na izgled umiri a od obale krene u našem pravcu iznad tamne površine vode neka musava, čupava glava. Glava nestane, pa izroni, pa nestane. Čas vidimo kitnjast rep, pa čupavu bradu s očima i oči koje nas pozornu ispitivački prate. Pliva strelovito, cik-cak, u okrug. Vižljasti, mokri vragoljan, obješenjak, zabavlja nas, a mi zurredimo i ne vjerujemo svojim očima. Kako se pojавio tako i nestao, voda ga progutala. Bila je to vidra ili vidar (stvarno, kako se kaže za mušku vidru?). Prvi puta vidjeli smo tog vodenog kerempuha u slobodnom prostoru, u vlastitoj životnoj sredini, postoj-bini.

Stranice platoa sve se više suzuju, da ne kažem dotiču. Oblak koji bi s vrha zagrebačkog Sljemena izgledao kao smješni lebdeći sag ili kovrčava razbarušena kosa, ovde prekriva pola nebeskog vidokruga i još nas prijeteći promatra. Zaustavivši se uz desnu obalu, primjećujemo usku stazu zarasu šikarom.

— Aha, e, to je onaj put koji počinje od Doluša i vijuga obalom sve tamo do Severe. To je nijemi spomenik, podsjetnik na vrijeme kada su financi, žandari i panduri dvoglavog orla lutali kupskom sutjeskom, čineći zasjede i hvatajući nesretnike koji su

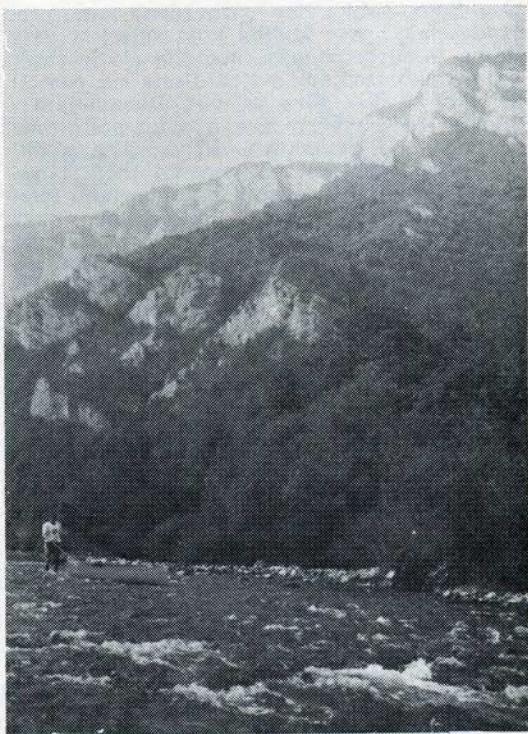
krijumčarili sol od Primorja u Kranjsku na svojim pretovarenim leđima. Čudni su bili i bit će trgovачki krijumčarski putevi, koji koriste najneprohodnije, najteže i najskrovitije prelaze i staze.

Ova staza podsjeti me na priču nekog Taličana kojeg sam sreo uz šalicu čaja u Tibethütte na Passo di Sella ispod Ortlesa prije nekoliko godina. Uši kao u zeca slušale o jadnicima koji su ginuli odnešeni snježnim usovima, smrzavali se i nestajali u alpskim gudurama, »crepaccama« i prijevojima, noseći na grbačama »šteke i šteke« cigareta za par novčića, još nedavno.

Približavamo se Velikoj okuci ili, po našem, tjemu kupskog »Roga«. Gledam u vis, računam, procjenjujem. Jedan... dva... i pol, ne, tri sata, i to dobrih da se popneš do ivice visoravni. Uživamo. Provala oduševljenja. Vrhunac neopisivo lijepog, ekstaza božanstvenog, divnog ili ništavilo nečega. Prolazimo kroz divovski hram bez svoda. Usaćeno, zaneseno, prolazimo kroz neku pinakoteku, a priroda se pobrinula da se njene slike mijenjaju iz ljepše u ljepšu. Klizimo iz jedne divovske dvorane u drugu, a gornji okvir slike seže do nebeskog svoda. Tišina. Grobna tišina. Samo povremeni udarac vjesla o površinu vode, kao zvuk grumenog zemlje baćenog lopatom grobara u raku, vraća nas stvarnosti. Jedine utvare, vilenjaci, aveti, to smo mi u ovom skučenom lijevkastom prostranstvu. Na lijevoj obali iskršava velika šupljoglava stijena s nizom tamnih očiju, udubina, niša, otvora. Ispod nje livada, umlijata i topla kao na akvarelima Slave Raškaj. Skačemo iz naše šajke u vodu, ali još brže uskačemo natrag. Plovilo se 1. julja od nepredviđenih pokreta. Rubovi dotiču površinu, a od ledene vode osjećamo ne samo kosti u nogama nego i tetive koje ih povezuju.

Taj stoglavni šupljoglavar je Bilpa, pećina, spilja, jama, otvorena kaverna, gdje sakupljene vode kočevskog krasa ponovno izlaze u udahnu zrak, oslobadajući se veriga Hada. Mjesto je to gdje vode Rinže i njezinih pritoka, tutnjeći spletom prirodnih katakomba, glodu kras kao crv jabuka da stignu do Kupe. Najveća je to pritoka gornje Kupe, nigdje zabilježena na zemljopisnim kartama. To je i grobnica četiri »jamarja«, koji su se drznuli ući u labirint kanala, dvorana i hodnika završivši u Serapisovim okovima. Kako je tek ovdje za vrijeme »pomlada ili jeseni« kad prolukja i šikne podivljala blatno-kašasta hrpa tekućine?

Pred nama je nova zagonetka. Kupa se širi prema jugozapadu kao torrente u Robanovom kotu. Kraj se ne vidi. Otvara se kamenito korito rijeke a obale su sve udaljenije od nas. A kuda teče voda? Prepuštamo se snažnoj matici, koja nepogrešivo nosi našu pirogu, stjerana u uski duboki prosjek, kanal isušenog korita, sve brže i brže. Vožnja kroz hvat širok prolaz, a tko zna koliko dubok, od početnog strahovanja pretvara se u erupciju oduševljenja. I kada smo poželjeli da to bude vječno, Kupa se naglo umiri,

upitomi, razlige, raširi, uljeni ko Dunav kod Vukovara. Ostaje nejasno kako je sva ova voda malo prije bila sabijena u prolaz preko kojeg bi i hrabrija koza mogla preskočiti. Klizimo nečujno površinom. U daljinji već poznato polonijevsko brbljanje vode. Nailaze pličaci. Na desnoj obali pojavljuje se širok i izdužen veliki sprud. Pristajemo uz obalu ispod zaseoka Donje Lamane Drage. Velika okuka odavno je iza nas. Sumrak je. Susrećemo i upoznajemo »prve« ljude poslije Doluša i kod njih pronalazimo prenoćište. Ljubazni domaćini, Jakovci, odvode nas u gostinsku sobu. Povukli smo na njihov nagonovor kanou visoko na obalu. Leži izmučeno plovilo na obali kao neretvanski trupovi negdje kod Opuzena ili Metkovića. Ali dovoljan je snažniji ljetni prolom oblaka da se voda digne u trenutku pet, deset i više sto-

Dugo u noć razgovaramo u toploj zagrijanoj kuhinji. Ovdje se i u ljeti loži peć. Njihove jednostavne riječi slažu se kao trupci na pilani u našu pamet. »Velika sjena« počinje negdje krajem rujna a nestaje početkom ožujka. Tada se proljetno sunce uzdigne iznad rubova visoravni i probije skoro vječnu maglenu koprenu stvorenu od rijeke, grijući goranske kućerke šćućurene kao koške stisnute jednu do druge. Do Broda Moravice treba odavle i do pola dana dobrog hoda. Hm, a kako je zimi? To samo oni znaju. Ako im poželite pisati, adresu naslovjavajte na poštu Kočevje. Tvrde da pismo stigne mjesec dana prije nego preko Mora-

vica. Samo krvka žica, sprovedena tamo pred dvadesetak i više godina koja svjetlost daje, jedina je suvremena tehnologija što je stigla u ovaj zaboravljeni svijet. Cesta ne postoji, jer tko bi dao para za put. Razmišljam o ljudima koji uporno žive u ovim gudurama, ne žečeći se pomaknuti od ognjišta svojih praočaca, izgubljeni na vodenoj medi između slovenskih i hrvatskih planina, tako blizu a toliko daleko od nas. Možda tako mora biti ili, kako neki kažu, takva je sudbina.

Krenuli smo na spavanje u gostinsku sobu. Mekani kreveti zamijenili su tvrdu zemlju Kuželjske doline iz prethodne noći. Meškoljimo se ispod debele goranske »tuhice« koja se ništa ne razlikuje od one slavonske, srijemske ili banatske. Krajičkom oka primjetih ispod Hrvojevog kreveta noćnu posudu (kahlicu). E, sada treba samo još noćna kapica na glavi. Našavši najzgodniji smještaj tijelo se opušta u vlastitoj toplini proteklog dnevnog umora. Već spava. Disanje je sve ravnomjernije. A i kapci se spuštaju na umorne oči. U mrežnici ili negdje u dubini mozga bljesnu od trenutka do trenutka slike, događaji današnjeg i jučerašnjeg puta.

Znam da nam do Karlovecu treba još tri dana vožnje, još tri dana novih događaja i doživljaja ovom divnom kristalno zelenom rijekom. I onda, više se ničega ne sjećam. Vjerovatno da smo zaspali snom »umornika«.

— * —

U jednoj se gostonici nedaleko od kupskog mosta u Karlovcu na zidu nalazi uljena figurativno-apstraktna slika, iz koje izbjiga pet vertikalnih linija u pokretu, nabijenih dinamizmom, koje uporno vuku »nešto« po vodi. Karlovčani zovu ovu Korenovu sliku »Korabljari s Kupe«. Sličnu temu u svoje vrijeme i u svojem prostoru napravio je Rjeđpin. Nazvana je »Burlaci sa Volge«. Ova na-

ša »karlovačka« jedan je od posljednjih radova karlovačkog i hrvatskog slikarskog boema, ujevičevskog tipa, čijim su ostvarenjima skidali kapu Cvetkova, Depolo, Peić, Pelš, Maleković i mnogi drugi vrhunski slikarski kritičari. Nazvan je »slikarom rasprodanih slika«.

Taj lutalica koji je trupicom i štafeljom istraživaо neretvanske rukavce, taj »čudak« koji se usudio ploviti s tim krhkим plovilom uz obalu Jadranа sve do Rijeke (!), a od Assaba pješice prošao kroz Danakilsku puštinju do Adis Abebe, podsjeća me na braću Seljan koji su pirogama krčili neistražene vodene putove Amazone, Cuyabe, Huallage i Huayabambe, ili na Mirkov »pješke-adiju« od Petrograda do Pariza za 95 dana 1898. godine. Svaki iz svojih razloga i motiva.

Danas smo svi mi ponosni, što je ovaj ili onaj iskrasao između nas i razbio monotoniјu prosječne sredine i shvaćanja. Da njih nema i mnogih takvih, bili bismo bezlična masa prosjeka. Ipak su mizantropski mizerabilni karlovački malogradani uspjeli spriječiti izlazak posljednjih nastavaka zauvijek nedovršenog Kovačićevog romana »Među žabarima«.

Pitate, kakve veze svi oni imaju s ovim našim putovanjem i putopisom? Imaju, i to veoma mnogo, jer da ljudi nisu nadahnuti Argonautima, Marcom Polom, Nemom, Amundsenom, Messnerom ili drugima, istražujući neistraženo ili istražujući već zaboravljeno, ponašali bismo se ne samo kao karlovački žabari jer takvih žabara ima svuda, u svakoj sredini. Sreća je samo da ovih drugih ipak ima uvijek i svuda i što uvijek vuku »nešto« po vodi.

Na osnovi ovog i ostalih putovanja rijekama sliva Kupe izašao je 1984. turistički prospekt o ljepotama rijeke Kupe, Dobre, Mrežnice i Korane. Posada kanoe bila je Hrvoje Korajs i Rudolf Starić.

Označit ćemo tu stazu do zvijezda

2. I označili smo je!

Dr. ANTE RUKAVINA
GOSPIĆ

Konačno, bila nam je poznata cijela trasa staze od Kranjske poljane nedaleko od Metka pa do Doma pod Štirovcem. Trebalo ju je samo iskrčiti od porušena granja i stabala, popraviti bujicama obrušena mjesta, ponovno označiti dio staze do Kapelice sv. Ivana te po prvi put označiti onaj dio od Kapelice do Doma pod Štirovcem. A najvažnije od svega i najteži dio cijelog ovog posla bilo je postavljanje čeličnog užeta na Brklji, premoštavanje ovog opasnog i strmog mjesta i time omogućavanje prolaznicima da mogu bez po-teškoća i straha prijeći ovu stazu.

U pomoć su pritekli Vihoraši. Oni su još prošle godine poslali sajlu u dva dijela po 30 metara i potrebne spojnice. U Gospicu su izrađeni klinovi, priskrbljen ostali pribor i tako je sve bilo spremno za nastavljanje rada.

No, najprije je trebalo iskrčiti stazu od podnožja do nadmorske visine od oko 900 metara, dakle u onom dijelu obronka gdje je početkom studenoga godine 1980. mahnitao onaj čuveni ledolom. Zato smo krenuli jednog lipanjskog dana 1985. godine. Htjeli smo se probiti do najvišeg mjesto koje je dose-

gao ledolom, a onda se spuštati nizbrdo i čistiti stazu. Ali, dodijalo nam je probijanje kroz granje i krošnje i preko porušenih stabala pa smo odmah počeli sjeći, cijepati, pilati i uklanjati sve ono što nam je bilo na putu, paoći pri tom da se držimo pravog smjera slijedeći staru stazu i one njezine ugodne i od starine dobro ugažene zavoje i uspone. I udarali smo sjekirama i zvonili pilama, zatim odguravali debla niz obronke, bacali grane, kršili one tanje jer su već bile natrute i konačno nakon cijelodnevnog napornog rada izbili na visinu gdje je staza bila nezakrčena.

Između potočića i potočića znoja koji su nam se slijevali niz tijelo i rijetkih međusobno izmijenjenih riječi podsjetili smo se one noći koja je na velikom dijelu planine donje pustoš. Sa svih strana oko nas bila su porušena stabla, mnoga od njih izvaljena skupa s korištenjem. Jer baš na ovom pojusu padala je ledena kiša koja je stabla pretvarala u grozomorno velike nakupine leda što su se prekomernom težinom prevaljivale i izvaljivale uništavajući usput na desetke tisuća stabala oko sebe. Tako su se obronci u dužini od pedesetak kilometara pretvorili u pravu pustoš gdje ni na jednom stablu nije ostala cijela krošnja, svakom je drvetu bio prekršen najmanje vrh. Sjećali smo se pričanja žitelja s podnožja planine koji su čuli da je diljem Velebita te noći odjekivala takva pucnjava kao da stotine vojski vodi međusobni obračun bez predaha i stanke.

Kolika je bila težina leda na krošnjama može se naslutiti iz podatka, koji su izračunali stručnjaci, da je samo na jednoj žici dalekovoda tzv. jugoslavenskog prstena kroz Ličko polje na razmaku između dva stupna bilo oko 7 tona težine leda. Kako je između stupova više vodova, pod takvim teretom stupovi su se svijali kao da su od šibica, pucali su i prelamali se.

Posljedice su bile strašne. Suma je bila osakaćena za dugo vremena. Šumske su ceste i sve staze u ovim predjelima bile potpuno zakrčene. Za one se manje staze nije ni znalo, a na označenima nije više bilo oznaka jer su nestale zajedno s drvećem. Iako su od tada već prošla četiri ljeta i pet zima, na sve se strane vidjela pustoš. Dio oborenih stabala iskorišten je za ogrjev, ali ih je mnogo više ostalo, zato što stabla koja porušena provedu u šumi na tlu i u hladu više od godinu dana nisu pogodna za ogrjev, pa ih nitko neće. No, vrijeme će učiniti svoje. Za petnaestak ili najviše za dvadeset godina i najdeblja će stabla strunuti i od njih će nastati hrpica humusa pogodnog za rast drugog drveća.

U kratkim odmorima sjećali smo se krčenja staze od Divosela do Gojtanova doma, pa onda one od Metka do Doma pod Štirovcem već slijedećeg proljeća nakon ledoloma. A sada je konačno očišćena i ova staza na koju, onda još potpuno nepoznata, nismo pri-

je ni pomisljali. Na kraju rada, a skoro i dana, ni Miloš ni ja nismo imali volje da odemo dalje u planinu, pa ni do Kapelice, od koje smo bili udaljeni svega petnaestak minuta hoda. Radije smo odabrali polagani silazak i konačno čišćenje i uljepšavanje staze da nam drugi put označivanje teče lakše i brže.

A to je bilo već slijedećeg dana. Došao sam bez Miloša koji je imao neku drugu obvezu. Ostavio sam vozilo uz izdaleka vidljive sive salonitne krovove zgrada ljubaznog Dušana Stranjine istočno od Vredrina i uz njegovu pilanu gdje samo pilu pokreće stroj, a sve se ostalo radi ručno. I on se veselio našem radu, jer će možda koji put otici u lov i preko Brklje, pa će mu biti lakše uredenom stazom i pomoći sajle zaći u debele šume oko Smrčevca.

Već od podnožja trebalo je postavljati oznake gdje ih nije bilo, jer su nestale zajedno s porušenim stablima uklonjenim sa staze, a zatim od Kapelice produžiti u planinu po dobroj stazi s desne strane Javorove doline do čijeg se kraja staza dobro vidi pa ju je tu lako i označiti. Odatle treba skrenuti li-

jevo preko početka točila koje s spušta u Javorovu dolinu. U njoj raste golema paprat, viša i od najvišeg čovjeka, iz koje se može svaki čas uspraviti neki pospani medo i svojom pojavom, glasom ili šapama dati do znanja da je ovdje on jedini gospodar. I zato samcu baš nije ugodan hod po starodrevnoj šumi, nedaleko od bijelih kamenih stijena i iznad ovog točila puna sivog kamenja, kao i onog blizog slijedećeg koje počinje sa sasvim malim izvorom, a završava na samom podnožju u blizini Kranjske poljane.

Goleme se bukve nadvisile krošnjama nad razbacane stijene i nad točila, paprat je izrasla između tko zna kada odlomljenih grana. Cijeli ovaj ugodaj djeluje prašumski i izaziva donekle i strah, ali puno više užitka čovjeku koji se kao crv probija ovom divljinom, krči staze, istražuje prolaze, označuje ih i onda za sobom povlači i druge da dolaze i uživaju u bogastvu prirode, onoj netaknutoj, kakva je ovdje uvijek ista već stoljeća unatrag.

Ipak nije posve netaknuta. Izlaskom na ovu stazu, odmah iznad Kapelice, netko je, vjerojatno ove godine, posjekao desetak debelih smreka, dobre sirovine za gradevinske potrebe. A ovdje smrekovine, i ravne i dosta dugacke, ima u priličnim količinama. Međutim, tako kažu žitelji s podnožja planine, saznao je za to lugar. Zato posjećene smreke stoje na tom istom mjestu, točno iznad onog točila zapadno od Kapelice, odakle ih je zgodno surвати u dolinu da se odskliju do mjesta odakle je lakše vlakanje i odvoz. Sada lugar preža i čeka tko će to uraditi da ga utvrdi kao kriješta. I u tom nadmudrivanju proći se i koja godina i ta će smrekovina strunuti na tom mjestu. Eto, i ovdje na tisuću i sto ili još više metara nadmorske visine, u ovoj surovoj vrleti gdje nema ni cesta ni putova, sijeće se ono što se ne smije i onda opet treba čekati stotinjak ili više godina dok izrastu ista takva stabla.

Probijam se kroz paprat od stabla do stabla i između stijena da pronađem najbolji smjer za stazu. Ovuda je prije postojala dobro ugažena staza, ali bi je svake godine raznijele proljetne bujice i sad se više ne zna za nju. Zato ovog puta samo privremeno stavljam oznake na ovom dijelu staze dugom pola sata hoda, a drugi put ću utvrditi najlakši prolaz.

Zatim se verem uz stijene gdje već odavno nema nijedne nekadašnje brklje, jer želim pogledati i obići ovaj brijeđ pred sobom u kojem je Brklja jedini mogući prolaz. Krećem po obliku, pošumljenom hrbatu. Lijevo se može napredovati dosta daleko, sve do mjesta gdje se brijeđ počinje spuštati. Ovuda bi se moglo izbiti na Stajine, ali kuda i kako teško je reći, jer se šumovita brda prostiru jedno do drugoga u nedogled. S druge strane, desno od Brklje, isto se tako može hodati hrptom punim meke trave između kamenja i stabala i u nekom procijepu između

krošnja može se ugledati Babin vrh neobična izgleda, uzak i izdignut iznad obronaka, nedokučiv i tajnovit, nekako drugačiji nego što smo ga navikli gledati.

Treći dolazak na ovu stazu godine 1985. bilo je označivanje od Brklje do Doma pod Štirovcem. To je otprilike dionica duga jedan sat hoda po tako lijepoj stazi kakva se rijetko gdje može naći. Usput žalimo što na Smrčevcu nema nikakve cisterne, jer bi duž odmor u ovoj oazi mira, nedirnute prirode i pravog planinskog ugodaja bio za svakoga prava blagodat.

S malo pažnje pronalazimo na spornim mjestima najbolja rješenja i napredujemo u toplu danu ovim novim prilazom Domu pod Štirovcem. A uz Dom pribli smo na drvo i dašćicu s oznakom koja upućuje da se i ovuda može u Medak. I to za one radoznale koji će se morati pomučiti silazeći niz Brklju sve dok se ne postavi sajla.

No, ubrzo je došao i taj dan, dogovoren s Vihorašima koji su barem donekle upućeni u postavljanje sajli. Došli su Vladimir Dika i Slavko Korman. Tako smo krenuli nas trojica, jer nitko drugi iz Gospića nije mogao žrtvovati dan za ovaj posao, da dovršimo konačno uređenje staze. Teška je bila 30 metarska sajla na jednom ramenu, a još teži drugi pribor na drugom, ali su nekako uzneseni do Kapelice. Vrućega 13. srpnja bio je to uistinu velik napor. No, Dike ni Slavka dugo nije bilo. Pošao sam pred njih i ustanovio da je Dika došao već bolestan s bolovima u kićmi i da se jedva kreće i bez tereta. Sad smo lakše u troje prenijeli preostale stvari i s doista napora stigli pod Brklju.

Bušenje stijena je pokazalo da je ovaj kamen tvrd i pretvrd. Valjda su stoljeća oluja i kiša, led i snijeg, odnijeli s njega svaki onaj atom koji se mogao lako odlomiti, pa se nama činilo da je ostala sama stijena živca kamena tvrd i od čelika, od naših čekića i naših mišića. Ipak, kuckali smo i kuckali. Pogotovo Dika koji se jedva popeo do mjesta gdje će biti klin u stijeni. Tu je sjeo i nije ga napuštao dok nije bila gotova rupa za taj klin. A tako isto i za slijedeći. Rekao je da mu je to bilo sto put lakše no penjanje uzbrdo, jer mu se pri svakom koraku činilo da mu se svaki kralježak miče u svom smjeru.

Na kraju cijelodnevног upornog kuckanja čelično je uže bilo pričvršćeno na svome mjestu, upravo onako kako smo ga zamišljali. Ipak, trebat će još jednom doći, obići cijelu stazu, pritegnuti sajlu još malo bolje, popraviti neke dijelove staze, postaviti poneku označku i onda se ponosno prošetati tom divotvornom i samotnom stazom bez boja i bez čekića u rukama, uživati pod čistim, plavim nebom i očekivati radanje nove ideje koja će nas ponovno dovesti u našu dragu planinu.

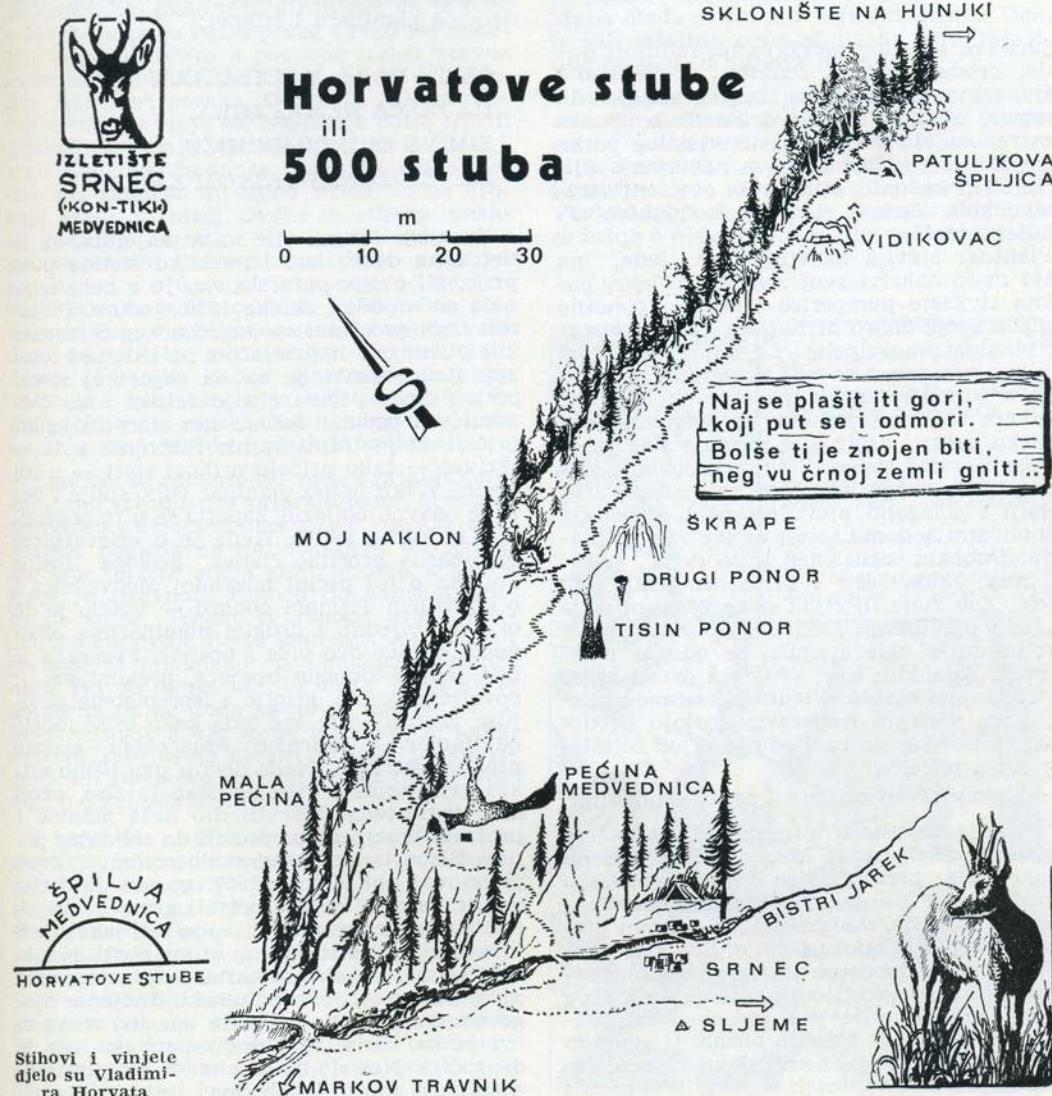
Kamen do kamena – 500 stuba

Dr SREĆKO BOŽIČEVIĆ

ZAGREB

Pokušavam danas u mašti sebi zamisliti jednog omanjeg planinara s naočalima i malim brčićima na uvijek nasmijanom licu, kako s naprtnjačom na ledima korača gradskom ulicom u rane jutarnje sate. Skrenuo bi iz Dalmatinske ulice prema tramvajskoj stanicu u Frankopanskoj ulici i na ugлу kupio novine. Dočekavši tramvaj ulazi u njega, plaća kartu i sjeda na prazno sjedalo. Drmusajući

se i resko zvoneći — bilo je to prije četrdeset godina! — tramvaj je jurio prema trgu i uz cvilenje svojih rasklimanih kotača žurio sve bliže Sljemenu. Planinar stavljaju naprtjaču na koljena i listajući stranice novina upoznaje se s dnevnim novostima. Na novinama je datum: 30. lipanj 1946. godine. Na prvoj velikim slovima naslov: »Enver Hodža na Bledu«! To ga ne interesira, pa se prelista-

Stihovi i vinjeti
djelo su Vladimi-
ra Horvata

Amblem povodom 40-godišnjice izgradnje Horvatovih stuba koji je izradio Horvatov poštovalec Tomislav Jutrović iz Zagreba

vajući sve stranice zadržava na zadnjoj: kupnja, prodaja, udaja, ženidba... sve kao i prije, samo druga imena, želje i vrijednosti. Tramvaj ubrzava između drvoreda kestenova prostranom ulicom nakon rascvjetalog parka Ribnjaka, a u ritmu njegova nagnjanja nije se i red kožnatih rukohvata obešenih sredinom kola. Zadnja stanica i kondukt er uzvikuje: izlaz!

Planinar stavlja naprtnjaču na led, na glavi malo nakrivi svoj zelenkasti šešir, povravnja sivkaste pumperice i nekako ponosno pogleda svoje dobro namazane, čvrsto okovane planinarske cipele. Laganim korakom udaljava se sve više od predgrada i ubrzo stiže u šumu kestenova na obronku planine. Preskače bijelim pijeskom prekrivenu sljemensku cestu i uspinje se strmom stazom od potoka i starog mlina. Skida vjetrovku i stavlja je oko naprtnjače, podvrne rukave na košulji i polagano pjevušeći neku pjesmicu, jednoličnim hodom uspinje se sve više na planinu. Dubokim uzdasima udiše svjež jutarnji zrak, skida šešir i briše oznojenu kosu i čelo. Zov žune ili cijuk neke ptice prekida njegovo pjevušenje i on tišim korakom nastavlja dalje ogledavajući se odakle dolazi zvuk. Kuc, kuc, kuc — udara čvrsti kljun po obližnjem stablu. Planinar zastane i gieda. Kroz vjetrom treperavu krošnju prodrne zraka jutarnjeg sunca i odbije se od blještectva perja ptice.

— Kakav divan prizor — promrsi planinar.

Nešto je zašuštalo u granama, ptica se prepala i odletjela uz kliktaj, a s jedne na drugu granu preskočile su dvije vjeverice u slobodnoj igri kao mala nestaćna djeca. Planinar se nasmije, mahne svojim šeširom prema vjevericama i požuri dalje. Šuma je sve gušća, a staza dobro uhodana, s ponekom crveno-bijelom markacijom na kori stabla. Kod prvog raskrižja nije mu trebalo čitati oznake — on svoj put dobro pozna. U svježem tragu otisnutom u jednom uskom klancu, raspoznao je otiske veprovih papaka ili je možda

ovamo dolutalo krdo svinja iz najbližeg sela u potrazi za žiron i mladim korijenjem? I prvi izvor na koji je naišao bio je izgažen tim tragovima. Popravlja razbacano kamenje i ispravlja izdubenu granu breze kojom je istjecala voda da prolazniku olakša osvježavanje. Pustio je da mu voda teče preko podlaktica, oprao je čelo i vrat i zatim nastavio dalje. Njegov cilj bila je stara Rauhova lugarnica. Uživao je u tišini šumske staze, u šumorenju krošnji, u koloni mrava koji su marljivo vukli iglice bora i trunje trave prema svom mrvanjaku. Još malo pa će do lugarnice.

I dok je stara baka Kolarićka pripremala čaj i odrezala komad ispečenog kolača, planinar je odložio mokru košulju pokraj tople peći i obukao suhu. Djedu Franji Kolariću dao je cigarete i novine što ih donio sa sobom i zatim sjeo na omanj stol pokraj prozora. Na zidu iznad njega bila je karikatura, crtež debelog planinara i stihovi:

ČE TE BABA MALTRETIRA,
ILI DOMA NEMAŠ MIRA,
SIM VU OVU DOJDI HIŽU,
DA IZBJEGNEŠ TEŠKOM KRIŽU...

No njega ovamo nije ništa potjeralo, on je tog dana došao kao i nekoliko stotina puta prije, ali ovoga puta skriva je u sebi želju koja se »rodila« daleke 1929. godine. Obilazeci tada prostransta zagrebačkog Sljemeна kao planinar s naprtnjačom na ledima i fotoaparatom, saznao je da na zagorskoj strani postoji neka pećina što je seljaci zovu Udmanićevo pećina. Još su mu stari ugljenari pričali da je Udmanić bio razbojnički i da se skriva — tako pričaju njihovi stari — u toj pećini. Kako je naš planinar volio spilje i već ih je odavno obilazio, zaputio se u to područje i pronašao spilju. Kada je u »Hrvatskom planinaru« pročitao članak geologa Josipa Poljaka o toj pećini nazvanoj Medvednica i o obližnjem Tisinom ponoru — uvidio je da bi bilo vrijedno i drugim planinarima omogućiti da sve ovo vide i posjete. Prepreka je bila jedino kameno bespuće, preolmljena i povaljena stabla, grmlje i isprepletene povijušje. Zamišljao je već tada kako bi moglo od Rauhove lugarnice označenom stazom preko prostranih livada doći u ovu tišinu vitkih crnogorica i rijetkih stabala tise, proći kroz jedinstveni krševiti dio naše planine i prošavši kroz pećinu odsetati do obližnjeg potoka Bistri jarak i тамо malo odahnuti. Znao je on već one daleke 1929. godine da treba urediti laganiji prilaz, očistiti granje i osigurati stazu niz strminu. Obratio se i tadašnjem vlasniku zemljišta, ali mu on ne pusti da išta radi jer bi — kako je kazao — planinari samo plašili srne i ostalu šumsku divljač u njegovom lovištu. No od tada su se vremena izmijenila. Sada, 1986. godine, mnogo toga je drugačije. Nestalo je straha i nesigurnosti, planina je mirna i slobodna.

Planinar silazi od lugarnice niz strmu lihadu, prolazi kroz šumu, dolazi opet na lihadu s predivnim pogledom na prostrano Zagorje i ulazi u naizgled pravu ozungu grmija, povijuša i polomljenih stabala. Na jednom dijelu nazire se kao neka trasa ili usjek omajne ceste. Seljaci su mu pričali, da je to ostatak nekadašnje šumske zeljeznice, kojom su ovožena stabla s planine u podnože do Stubice za potrebe tadašnje gospode. Stotinjak metara pak u sumi započinjan je dio kamenog bespuća s jamom i pecinom pri dnu ove krske oaze. Vlado ili Vladek — tako se zvao taj planinar — ogledava se kao da nesto traži. Odloži naprtnjaču i ostale stvari i sada pretražuje po kamenjaru. Nailazi na jedan plosnat kamen. Odličan je — govori sam za sebe. Donosi ga na početak kamenog bespuća i polaže na tlo. Kamen je gore ravan i plosnat, kao prava stepenica. Osigurava ga slijnjim kamenjem i zatim traži dalje. Drugi je kamen bio malo teži, ali mogao ga je prenijeti. Stavlja ga ispod prvog i tako još nekoliko kamenih blokova poprima izgled pravog stepeništa. Pokušao je hodati njime — jedan, dva, tri, četiri koraka. Dobro je, nije naporan! Silazi i uspinje se. Nastavlja dalje tražiti plosnato kamenje. Okreće blok za blokom i traži. Evo, ovaj je dobar. Sunce je, istina, već dobrano zapeklo, ali ispod široke tisine krošnje pravi je hlad. Ovdje je stijena nekako pogodna da se uz nju izgradi odmaralište. Stepenište treba provesti bliže uz stijenu. Pogled s ovog mjesta zapravo oduševljava. Podnevno sunce cakli se u vrhovima staba prema vrhu Sljemenja i njegovoj piramidi, a desno dolje, iza zvonice crkvice u Pili, naziru se osokos kućice Hrvatskog zagorja. Tamo je i izlaz tunela za koji pričaju da će biti probijen sa zagrebačke na zagorsku stranu. Tko zna? Možda ipak jednog dana...

Planinar se zamorio od rada i prikupljanja kamenja. Izvadio je pripremljenu hranu i termosicu s čajem iz naprtnjače i jedući značajno pogledavao na obavljeni dio posla. Ah, ona četvrta stuba stoji nekako koso — treba je izravnati. Kamen do kamena, stuba do stube. Trebat će mnogo ovako ravnih. Imade ovdje dosta kamenja, ali neki su preteški ili predaleko od zamišljenog stepeništa. No, za danas bilo bi dosta. Baka ga je upozorila da ne dođe kasno po podne, jer će ispeći sirnicu, a nju treba jesti dok je topla. Prikupi zato svoje stvari, prijede preko izgrađenih stepenica, osvrne se niz njih i prodruži u Rauhovu lugarnicu.

U lugarnici je bilo nekoliko planinara, a sreća je i jednog starog dobrog znanca iz redakcije i štamparije novina. Malo se odmorio naslonjen na ogradu pred kućom lugarnice. Pojeo je nekoliko komada sirnice, bila je zaista odlična. S prijateljem se dogovori da zajedno sidu niz planinu do tramvaja. Vrijeme će ionako brže proteći u razgovoru. Baka ga na odlasku zamoli da drugi puta doneće kilo soli i, ako dobije, kvasca. Obeća joj i na odlasku mahne rukom na pozdrav te nestane na stazi kroz šumu.

Ponovno tramvaj i drmusanje uz zvonjavu u njemu. Stajao je, jer je bilo mnogo ljudi. Frankopanska ulica. Izlaz! Skrene na prvom uglu u Dalmatinsku ulicu i kod broja 12 uđe u vežu. Popne se na lijevi dio stepeništa i na prvim vratima u prizemlju pozvani. Otvara ih seka Đela. Na pločici na vratima piše: VLADIMIR i ANĐELA HORVAT. Planinar odloži svoje stvari, očisti planinarske cipele i sa sestrom razgovara o dogadaju sa Sljemenja. U svojoj radnoj sobi sjeda za stol prepun crteža, olovaka i pera, karata i fotografija. Uzme malu u smeđe korice ojačanu tekućinu kao dlan i u nju zapisuje: 30. VI. Ispod toga dodaje i: 1946: Rauhova lug. sâm. I. dan stube (zabilježeno crvenom bojom).

Tko je Vladimir Horvat i što je 500 HORVATOVIH STUBA to danas nije potrebno mnogo objašnjavati starijim ni mlađim posjetiocima Medvednice. Već desetljećima to je poznato planinarsko izletište. U okolini Stubu otada se mnogo toga izmijenilo. Danas je čak asfaltna cesta stigla na nekoliko stotina metara od njihova početka.

Marljivog graditelja nema među nama već više od dvadeset godina, nema niti njegove sestre — akademika dr. Anđele Horvat. Umrla je iznenada krajem prošle godine. No još je uvijek živa generacija planinara, koju je Vlado odgojio i oduševio planinarstvom. Ona se brine o njegovim stubama pokušavajući na

vrijeme popraviti sve ono što zub vremena rasklima ili poremeti ruka nepažljivog posjetioca. Stube stoje i dalje čvrsto kao pravi spomenik svom graditelju, ali i na dobrobit svakome tko želi da ih upozna ili prođe njima. Kada ih je prije 40 godina započeo graditi, Vladimir Horvat je znao da mora ustrajati u svom radu i potpunoma ga dovršiti. To mu je i uspjelo. Solidnost izvedbe dokazuje svakome i ovih minulih četrdeset godina.

Kada se saznao da jedan planinar gradi nekakve stube na zagorskoj strani Medvednice, mnogi su pohitili da to vide. Uskoro to više nije bio njegov samotnički kutak dragog mu Slijemena, nego mjesto okupljanja sve većeg broja planinara i neplaninara. Kada je zamoljen da opiše te prve dane gradnje svojih Stuba, on je između ostalog napisao:

»Stepenice koje sam započeo izgrađivati gradio sam na jednostavan način. One su zapravo služile kao trasa za temeljnu izgradnju novih, trajnijih stuba, a i za lakše prelaženje s kamena na kamen. Kamen, koji mi je bio na raspolažanju, nisam trebao klesati. Imao sam ga u svim oblicima i veličinama. Svaki oveći primjerak koji je bar s jedne strane bio ravniji, poslužio mi je za pojedinu prirodnu stepenicu. Međutim, takvog pločastog kamenja nije bilo na pretek i zato ga je trebalo prenositi ili dovaljati iz okoline. Takva doprema kamene grade bila mi je i najteži problem: raditi na kamenom terenu, a — nemati ga.

Svake bih nedjelje i na dane godišnjeg odmora polazio u goru i proboravio čitav dan na čistom planinskom zraku, u potpunoj samoci, zamjenivši crtače pero teškim kamenjem. U razdoblju od 4 mjeseca izradio sam (u 27 radnih dana) privremeno stepeniču od 430 kamenih stepenica. Radio sam ljeti i zimi, za najjače žege, u magli, pod kišobranom, u snježnoj vijavici, za studeni od minus 6 stupnjeva. Zimi dnevno 2 do 3 sata. Ljeti (nakon što sam prenoćio u lugarnici) od 4 čak i do 17 sati.

Ovom izgradnjom privremenog stubišta izradio sam zapravo samog sebe. Kao potpun nestručnjak došao sam nakon praktično stečenih iskustava do uvjerenja, da bi uz dosadašnji način gradnje za koju godinu dana rijetko koja stuba ostala na svom mjestu. Čitavu trasu valja stoga izgraditi u živoj pećini, tako da bude što trajnija. Kako za taj posao nije potrebna bilo kakva žbuka, to sam pribavio potreban alat (bat, pijuk, lopatu, sjekiricu, uže, pilu i kantu), te započeo mjeseca studenog 1946. izgradnjom novog stubišta. Nastojao sam da serpentine što više skratim, prestrme uspone ublažim, da čitavo stubište osiguram čvrstim podzidavanjem, da pojedinu stepenicu učinim nepomičnom, a da se kraj svega toga ne izgubi prirodni karakter i estetska strana koja odgovara okolini. Za izgradnju takvih stuba bilo je potrebno pet puta više kamena no što sam ga trebao za provizorno stubište. Novo stubište (s nešto preko 400 stu-

ba) izgradih u vremenu od 2 godine i 8 mjeseci, zapravo u 107 radnih dana. Kroz to vrijeme vladalo je među izletnicima ne samo za špiju nego i za samo stubište sve veće zanimanje. Osim brojnih planinara zapažen je i velik broj prigodnih sljemenskih izletnika, među ovima đaka, nastavnika, radnika, seljaka, oficira, lovaca, šumskog osoblja i seoske djece. Veliko zanimanje šire javnosti za to minijaturno podzemno carstvo, zatim pomoći trojice drugova koji bi mi katkad olakšali naporn posao, te velika susretljivost lugara, bodrile su me da ne prekidam poduzeti rad. Sve sam više uviđao da će stube, koje su među služile kao razonoda, ipak biti od koristi ne samo za planinarstvo i sport. Stubište je gotovo. Njime su omogucena otkrića novih tajna neiscrpne prirode i novi užici našim osjetilima. Odsad će se njima svatko moći služiti najvećom jednostavnošću. Planinarima — početnicima služit će za odličnu vježbu u načinu i ustrajnosti hoda za alpske ture, u jačanju živaca za dubinsko gledanje itd. a korištiti će i nauči.«

I počeli su dolaziti mnogi: iz obližnjeg Zagreba, ali i iz Slavonije, Bosne, Srbije — iz Njemačke; kao slučajni ili namjerni posjetioc. Svoje dojmove zapisivali su u sada brojnim knjigama posjetilaca. Tih dojmova imade vrlo mnogo napisanih znalački, vješt sastavljenih, ali pisanih i nespretnom djecjom rukom, gramatički netočno, ali iz srca, iskreno i onako — iz prve, u jednom dahu. I nešto što je, eto, zapisano prije trideset godina stoji i danas kao velika istina:

— Pokoljenja će znati bolje cijeniti rad našeg radnika i istraživača, nego što ga mi sada cijenimo (inž. Zmijanec).

— Mar i ustrajnost Vlade Horvata treba da bude podstrek novim naraštajima, da svim silama nastoje na očuvanju i uredenju najljepšeg ukrasa Zagreba, naše krasne Medvednice. U povijesti našeg planinarstva ostat će ime tog čovjeka zabilježeno zlatnim slovima (Dr. B. Budzowacy).

— Čudno, čovjek dođe tamo kamo nije krenuo! Stojim i gledam. Kako su članci i pričanja blijadi prema stvarnosti ugodnog iznenadjenja — prirode s jedne strane i ljudske ljubavi prema njoj s druge strane. (E. Kušen).

Dodi i Ti čitaoče! Stube Te čekaju, istina, sada obrasle mahovinom, biljem i po kojim planinskim cvjetom. Hlad stare tise uz ponor i odmorište još te očekuje. Nemoj se iznenaditi ako netko od posjetilaca kaže:

— Ah, što pričate da je to netko izgradio, to sve je evo vidiš, potpunoma prirodno, kao nekada davno, kada je netko prvi ovdje »zalutao«.

Ne ljuti se na to, jer sve ovo na Stubama izgleda zaista prirodno. Onaj koji je prije četrdeset godina položio prvu stepenicu sigurno se ne bi naljutio na takvo mišljenje. On je zaista želio da se Stube pretope u ovaj prirodni krajolik naše Medvednice. Čuo si, on je u tome i uspio.

Dileme na tragovima prvih penjača

Nacrt za studiju o prvim alpinističkim pothvatima u Bosni i Hercegovini

H. ČAUSIĆ

SARAJEVO

Kada bismo — tražeći makar i nepotpunu definiciju alpinizma — prihvatali tezu da je to kontakt čovjeka i stijene, koji u sebi obavezno involvira kao temeljni elemenat penjanje (uz upotrebu ili bez upotrebe izvjesnih pomagala), lako bi se moglo dogoditi da upadnemo u zamku metodološkog uopćavanja i da početke alpinizma počnemo tražiti čak i u onom pradavnom dobu, u kojem je još trajao proces emancipacije čovjeka od životinjskog roda.

Jer čovjek je uvijek egzistirao zajedno sa stijenom. Strahovao je od prijeteće misterioznosti njenih visina, od hladne nefotogeničnosti njenog lica (koje je uvijek predstavljalo problem za slikare!), ali je i pored toga u pećinama i polupećinama stijena tražio skrovista i utočišta, u uskim kamenim pukotinama i žljebovima nalazio plodove za hranu, a po kamenim i strmoglavim policama gonio i lovio divljač. Neshvatljivom vještinom kroz stijenu je fiksirao puteve do svojih ispasišta i privremenih obitavališta, a stijena mu je pružala zaštitu u trenucima ljudog jada i nevolje.

O ovoj kontinuiranoj koegzistenciji čovjeka i stijena nalazimo i danas ne baš malobrojne dokaze i u našim planinama.¹ Toponimi pojedinih planinskih lokaliteta govore nam u ovom pogledu možda najviše. Čak i u narodnim pjesmama uočavamo upravo zádujuće opise snalažljivosti našeg čovjeka u trenucima kada je — boreći se za svoje egzistencijalno održanje — morao savladati neki problem u stijeni.²

Međutim, svim ovim pothvatima naših predaka i prapredaka — čak i pod uvjetima primjene najliberalnijih kriterija — ne možemo priznati ni najjednostavniju alpinističku kvalifikaciju, jer penjanje u alpinizmu nije jedini konstitutivni elemenat ove planinarske discipline. Ona u sebi mora sadržavati, pored eksterne manifestacije uspona, još i duboku svijest o specifičnom cilju ove djelatnosti (ovdje namjerno izostavljamo etičke i društvene komponente alpinizma).

Cilj alpinizma, kao i sporta uopće, jest realizacija jednog u svijesti točno fiksiranog

1. Vidjeti bliže: H. Č.: Pothvati slični alpinizmu u prošlosti Bosne i Hercegovine, NP 5—6, 1979.

2. Svoje alpinističko i špiljarsko »iskustvo« narodni pjevač je jednostavno prenosi na svoga junaka iz pjesme. Tako u jednoj narodnoj pjesmi malim i ove stihove:

On potuze mača zelenoga

I raskresla od jelike grane,

Potruške ude u pećinu.

(Kosta Hörmann: Narodne pjesme, knjiga I, Sarajevo 1933, str. 525)

uspjeha, koji se postizava svladavanjem sve većih i sve surovijih napora. Svi ovi napor usmjereni su u konačnoj liniji — i pored postojanja drugih izazova, koje ne možemo negirati, — na jednu specifičnu pobjedu, na posebnu afirmaciju vlastitog »ja«, koja nije na isti način imanentna drugim sportovima. Pojednostavljeni govoreći, konačni cilj jednog alpinističkog pothvata nazivamo »pobjedom« nad stijenom, u kojoj se — ne baš tako rijetko — diskretno skriva i pobjeda nad nekim anonimnim protivnikom, što smo ga pretekli u izvođenju jednog prvenstvenog uspona, ili u izboru nekog smjera pod novim, posebno otežanim uvjetima.

Usudujemo se na ovom mjestu posumnjati da su ovaj i ovakav cilj pred sobom imali prvi penjači, koji se u planinarskoj literaturi spominju, počevši, recimo, od Petrarke pa do našeg Valentina Vodnika. Prije se može pretpostaviti da su oni krenuli u nepoznato zbog nekog isključivo znanstvenog poticaja ili — što je možda još logičnije — zbog ljudske znatitelje da saznaju »što ima gore«.

Ne začuđuje stoga činjenica da se alpinizam, kao planinarska disciplina, kompletno konstituira tek u prošlom stoljeću nakon što se uspio emancipirati od početne podredenosti znanstvenim ekspedicijama i poči, manje ili više, svojim samostalnim putem. Pri tome alpinizam ostaje i dalje nužan suradnik znanstvenih, turističkih i sličnih pothvata, zadržavajući uvijek neovisnost u sretno odbranoj ravnoteži između svojih »beskorisnih« ciljeva i lukrativne suradnje.

Prema dosadašnjim historiografskim istraživanjima ovaj i ovakav alpinizam prvi put se stidljivo pojavljuje u Bosni i Hercegovini tek tridesetih godina ovog stoljeća i to u izrazitoj formi početničkog, ali istovremeno i »čistog« alpinizma, koji nije bio opterećen znanstvenim ili drugim problemima. Njegov je cilj bila stijena kao objekt penjanja, a ne istraživanja.

Inače, prema već ustaljenom mišljenju, u razdoblju prije prvog svjetskog rata, pa i u prvim poratnim godinama, bos. herc. stijene nisu bile uznemiravane čak ni najprimitivnijim alpinističkim pohodima. Znanstveno obrazloženje ove pojave pronađeno je — ne bez osnove — u konzervativnom shvaćanju planinarstva u B. H. i u njegovom identificiranju s izletništvom i turizmom.³ Ovo

3. Dr. Zeljko Poljak: Alpinizam u južnoslavenskih naroda, Zbornik radova planinarskog simpozija, Zagreb 1974.

objašnjenje može se, međutim, primijeniti i na gotovo sva druga jugoslavenska područja. Tako je npr. u Hrvatskoj, gdje je prvo planinarsko društvo osnovano još 1874, evidentirano prije prvog svjetskog rata svega nekoliko alpinističkih ili, pretežno, polualpinističkih pothvata.⁴

Stoga nimalo ne iznenaduje općenito prihvaćeno mišljenje da je u B. H. prije prvog svjetskog rata postojao potpuno alpinistički vakuum unatoč činjenici da je u ovoj pokrajini još 1892. formirana prva planinarska organizacija (Bos. herc. turistički klub) i da je B. H. za vrijeme austro-ugarske administracije turistički bila potpuno otvorena prema Europi, iz koje se mogao očekivati prodror novih planinarskih ideja, pa i ideja alpinizma.⁵

I zaista, u ovo doba je u B. H. gotovo suvereno vladalo mišljenje da se planinarstvo konzumira u lakom ili polunapornom pješačenju, da planinarstvo ima po pravilu uvijek i odredene znanstvene aspiracije, a da sa turizmom predstavlja dva koncentrična kruga. Svaki rizik u planinarskim pothvatima bio je a priori isključen, pa čak i proskribiran. Ovo su bile dominantne planinarske ideje u B. H. u godinama prije prvog svjetskog rata, pa i u prvom poratnom deceniju. Još je 1926. predsjednik jednog velikog planinarskog društva u Sarajevu rezolutno naglašavao u svojim člancima da je svako »pentranje« po stijenama unaprijed ekskomunicirano iz planinarstva.⁶

Alpinizam je, međutim, ipak uspio, da se provuče, makar i anonimno, kroz pukotine zastarjelih shvaćanja i da daleko prije prvog svjetskog rata bar periferno načne bos. herc. stijene, ostajući pri tome gotovo uvijek sakriveniza zavjese u ono doba razumljive anonimnosti, koja današnju generaciju stavlja pred neочекivane dileme.

Po ustaljem redu, koji je već bio uhodan u Europi XIX. stoljeća, odmah nakon otvaranja Turske prema europskom svijetu i nakon prvih pokušaja modernizacije ove države (a to je bilo uglavnom poslije 1850.), objavljuju se u B. H. strani istraživači i drugi znanstveni radnici, koji hrabro ulaze u nepoznata bos. herc. planinska prostranstva, te tom prilikom planinare, pa čak i penju.

Već je poznato da je oko 1865. pruski konzul u Sarajevu dr. Otto Blau, inače čovjek

4. Dr. Ž. Poljak: o. c.

5. Bos. herc. turistički klub, iako su ga osnovali njemački činovnici (zaposleni uglavnom u tadašnjoj zemaljskoj vladni), prešao je 1899. potpuno u ruke domaćih ljudi, tako da se i s najstrožnjeg historijskog stanovišta ova godina može smatrati godinom formiranja prve nacionalne planinarske organizacije u B. H. Posljednji predsjednici kluba bili su dr. Diogen Petrović i Risto Samouković. — »Prijatelj prirode«, kao drugo planinarsko društvo u B. H., osnovani su 1905. strani napredni radnici Nijemci. Cesi i Madžari (o ovom društvu vidjeti dokumentirano pisan prilog Franje Vokounu u Zborniku radova planinarskog simpozija, Zagreb 1974).

6. Ilić Marko: U čemu je planinarstvo, »Naše ljepote« br. 6, 1926.

visoke kulture i obrazovanja, izvršio prvi precizno opisani planinarski i polualpinistički uspon iz sela Dujmovića na Barice i Djevojački kuk (Treskavica).⁷

Malo poslije francuski geograf E. de Sainte Marie (1875) daje detaljan opis cijelog toka rijeke Miljacke, čiji se u ono doba teško pristupači kanjon nije mogao ispitati bar bez osnovnog poznavanja primjene alpinističkih metoda.

Opis znanstvenog, ali i planinarskog putovanja od Sarajeva do Durmitora, a zatim kroz srednju Hercegovinu, koji je 1870. publicirao Carl Ritter von Sax predstavlja zanimljiv dokumenat manjih ili većih polualpinističkih napora jednog putopisca, čiji fanatizam — bez obzira na razloge, koji ga inspiriraju — ponekad impresionira. Sax se nije penjao na Bobotov kuk, te Vjekoslav Klaić, kojem je Saxovo djelo bilo dobro poznato, još 1878. piše da se na glavni vrh Durmitora »... nije nitkom uspjelo da se uzpone«.⁸

Iz perioda austro-ugarske administracije u B. H. (1878 — 1918) velik je broj podataka o planinarsko-pješačkim pothvatima, ali o konkretnim alpinističkim usponima gotovo da nema spomena. Tek kada opreznom analizom izvučemo na vidjelo podtekstove pojedinih informativnih članaka, znanstvenih rasprava i drugih obavještenja iz ovog vremena, naići ćemo na rudimente jednog potiskivanog planinarskog djelovanja, koje u sebi nosi temeljna alpinistička obilježja.

Relativno češće informacije o nastojanjima planinarskih društava u B. H. (Bos. herc. turistički klub i »Prijatelj prirode«), koje su objavljivali ondašnji sarajevski listovi »Bosničke Post«, »Sarajevski list«, »Bošnjak« i dr.), daju nam jednu gotovo zaokruženu sliku o stanju planinarstva u B. H. pod Austro-Ugarskom. Uglavnom sve se kreće u krugu pješačkih i turističkih izleta, ali ponekad bljesnu varnice i poneke alpinističke »devijacije«.

U članku »Pet dana na Prenj planini«, objavljenom u više nastavaka, opisuje se standardni izlet na Prenj (korišteni su i tovarni i jahači konji!), ali se istovremeno i usput apotrofiraju i »ekscesi« pojedinaca, koji su slobodnim penjanjem, nažalost neidentificiranih stijena i vrhova, pokušali zadovoljiti i svoje penjačke ambicije.⁹

Na isti način, a posebno iz usmenog kazivanja predratnih planinara (pok. Sulejman Suljagić i Lujo Dic) saznajemo da su se u ovo vrijeme rijetki pojedinci (planinari i lovci), najčešće u pratnji iskusnijih vodiča, koristili izlazom na Prenj iz sela Bijele direktno pod stijenu Taraša (između dva rata ovaj put je neko vrijeme bio osiguran željeznim

7. Blau Otto: Reisen in Bosnien und der Herzegovina, Berlin 1877.

8. Vj. Klaić: Bosna, Zagreb 1878.

9. »Bošnjak« br 119 — 140, 1908.

užetom), što svakako spada u red ne baš nevinih alpinističkih pothvata. Ovaj prolaz nalazi se zapadno od sadašnjeg planinarskog puta koji vodi preko Skoka do kuće na Jezercu. Zanimljivo je napomenuti da je još 1935. staza preko Skoka kvalificirana kao polualpinistički uspon na Prenj, vjerojatno zbog njezina lošeg održavanja, kao i zbog nekoliko teških prelaza.¹⁰ (Planinari, koji su između dva rata obilazili Čvrsnicu, spominjali su i tešku lovačku stazu, koja iz Radave direktno uz stijene vodi na Pode pod Velikim Vilincem. Bila je navodno djelomično osigurana drvenim stepenicama. Da danas nismo mogli utvrditi je li možda ova staza trasirana prije prve svjetske rata, iako bi nas jedan takav potvrđeni podatak mogao navesti na dalje, vrlo zanimljive zaključke.) Istu polualpinističku, pa i težu kvalifikaciju, ima — prema ocjeni predratnih planinara¹¹ — staza, koja vodi preko stijena uz Lipovac od ceste Jablanica-Doljani do lovačke kuće u Drijenču pod Vel. Sljemrenom na Plasi (Čvrsnica). Ovom stazom su se hrabriji lovci koristili i prije prve svjetske rata, pa nije isključeno da je njom prolazio i poneki planinar-turist¹², koji je Plasu htio doživjeti i mimo odlično trasiranih lovačko-planinarskih puteva.

Međutim, direktan zaključak o interesu za alpinizam u B. H. i prije prve svjetske rata izgleda da možemo naučljivije izvesti iz članka poznatog planinara i planinarskog pisca dr. Radivoja Simonovića.¹³ Iako on ne prihvata alpinizam kao planinarsku disciplinu, u jednoj didaktičko-planinarskoj raspravi izričito savjetuje planinare, koji idu u visoke planine B. H. »...da ponesu tanko podugačko uže da drug druga može spuštati i izvlačiti preko strmih stijena.«¹⁴

U svome do danas nenadmašenom opisu Prenja Simonović doslovno piše: »Ko hoće da se penje na vrhove i kukove i da se kao divokozna puza po stijenama i kukovima, ima dosta prilike da (na Prenju, op. H. Č.) proba svoju snagu i vještinu«.¹⁵ Pišući ove redove, Simonović je sigurno dobro znao da živi u vrijeme, u kojem i u B. H. ima pojedinaca sklonih alpinističkim »digresijama«. Inače bi citirani Simonovićev tekst bio potpuno deplasiran.

U austro-ugarskom periodu bos. herc. planine su bile bez sumnje privlačne za strane planinare i turiste. Najvažniji centri planinarskog turizma nalazili su se u Ilijama kod Sarajeva i u Jablanici, gdje su uvijek bili pripremljeni stručni vodiči, jahači i tovarni konji i ostala oprema, potrebna za boravak u planini. Vodič iz Jablanice Velija Spahić —

10. Kroz planine Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1935, str. 120.

11. Ibid. str. 138.

12. O Životu Radivoja Simonovića vidi nekrolog u NP 1950. (str. 359) iz pera dr. Josipa Poljaka.

13. Dr. Radivoj Simonović: Putovanje po planinama, Kalendar »Bošnjak« 1909.

14. Dr. R. Simonović: Prenj planina u Hercegovini, Kalendar »Bošnjak« 1910, str. 52.

prema navodima dra Simonovića — svake godine je 15—20 puta izvodio grupe planinara i turista na Prenj ili Čvrsnicu. Među ovim relativno brojnim posjetiocima visokih planina Hercegovine nije nedopustivo pretpostaviti da su se mogle naći i osobe s alpinističkim pretenzijama. Simonović ovu pretpostavku i opredijeljeno potvrđuje svojim pregnantnim upozorenjem da u B. H. nema stručnih alpinističkih vodiča kao u Tirolu ili Švicarskoj, te da se alpinist na Prenju mora potpuno sam snalaziti onako kako najbolje zna.¹⁶

Ne baš mali broj publikacija o prirodnim ljetotama B. H., objavljen za vrijeme austro-ugarske uprave, ukazuje na uzorno organiziranu propagandu (koja je svakako imala i neke druge ciljeve!). Bos. herc. planine i stijene predstavljane su kao otkriće jednog novog svijeta, ali bez potenciranja njihovih alpinističkih mogućnosti. Čak i majestetična stijena Velikog kuka (Čvrsnica) prezentirana je samo kao unikat prirodnog stvaralaštva. No, i pored toga ova velika kamena stijena izgleda da nije ostala ni u ono doba alpinistički nezapažena,¹⁷ iako nije poznato je li ju je tada uspio bilo tko preprenjati. Ova oskudna, odnosno nikakva propaganda alpinizma ne iznenadjuje. Zaokupljena shvatanjem da je planinarstvo turizam, odnosno udobna šetnja bez opasnosti, turistička privreda B. H. u rizicima alpinizma nije vidjela svoju ekonomsku šansu. U ovom pogledu situacija se nije ni poslije prve svjetske rata bitno izmjenila. U prvom i do sada jedinom vodiču po planinama B. H., koji je vrlo ozbiljno napisan i objavljen punih 17 godina po završetku rata, alpinizam se spominje samo marginalno na nekoliko mjeseta. Pod vidljivim utjecajem slovenačke alpinističke terminologije ukazuje se na pojedine stijene i vrhove kao podesne za »plezalački šport«.¹⁸

Tko su bili prvi penjači u periodu duge austro-ugarske uprave i u kojim su bos. herc. stijenama odabirali svoje polualpinističke i alpinističke smjerove danas još nije moguće pouzdano utvrditi. Zasad se moramo zadovoljiti konstatacijom da su ovi anonimni protagonisti jednog kontroverznog alpinizma, izgleda, prvenstveno djelovali u planinarskim prostorima Treskavice, Bjelašnice, Prenja i Čvrsnice, za čije smo stijene vjerovali da su u ono doba bile alpinistički netaknute.

Porijeklo ovih prvih penjača, čije ambicije sigurno nisu bile prevelike, sigurno ne

15. Ibid. str. 59.

16. Još 1939. pojedinci u Jablanici su pričali (poimenice: Fejzagić Hamdija) da su u ljetu 1912. ili 1913. poručnik Laubner i šumarski činovnik Jelić (ili Zelić) pokušali penjati Veliki kuk. Opremljeni torbama, užetom i čekićima, krenuli su iz Radave u stijene i vratili se istog dana kasno u večer potpuno iscrpljeni. Govorili su da su naišli na dio stijene koji se ne može preći.

17. Kroz planine B. H., str. 118.

bi trebalo tražiti u našem nacionalnom prostoru. Oni su stizali iz drugih nacionalnih i društvenih sredina, što je i razumljivo ako imamo u vidu ondašnje društveno stanje Bosne i Hercegovine. Historija alpinizma, uostalom, i ne pita za nacionalnu i socijalnu sredinu iz koje dolaze penjači.¹⁸ Za nju je bitno da utvrđi u fiksira sam čin penjanja na jednom prostoru, a zatim — ako je moguće — da nominira penjače.

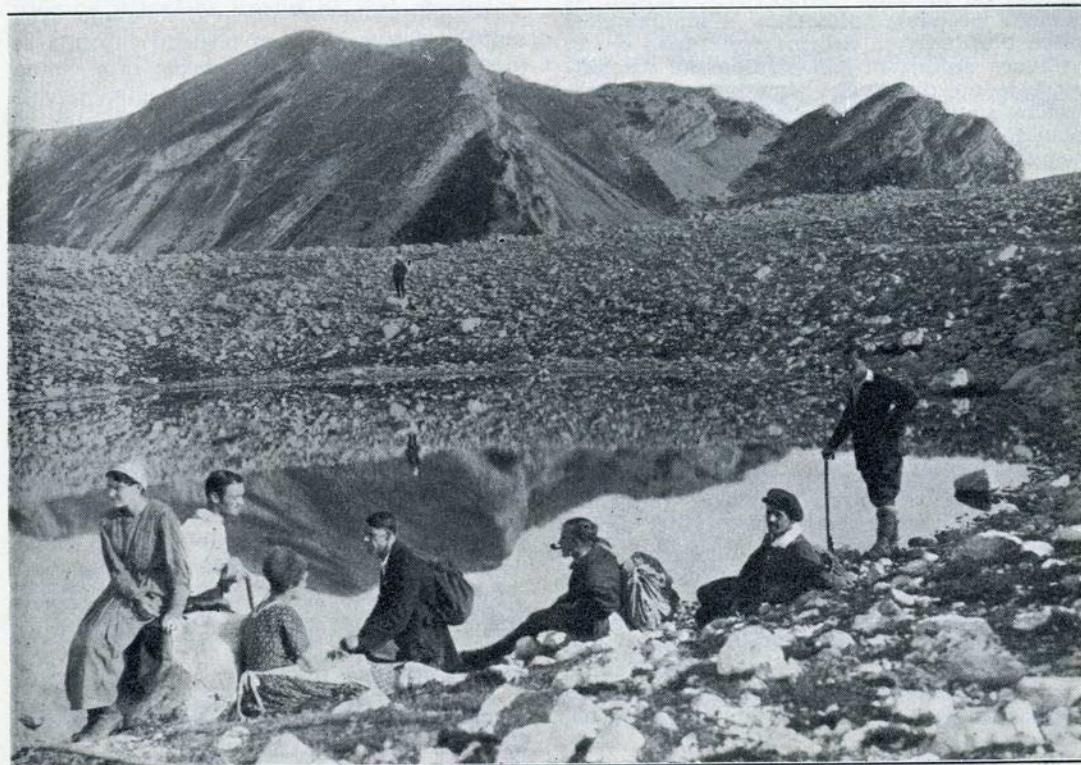
Karakteristično je da i skijanje u B. H. ima sličnu, ali ne i istovjetnu sudbinu kao i alpinizam u razdoblju prije prvoga svjetskog rata. Iako je već utvrđeno da skijanje tada nije bila nepoznata planinarska disciplina, da su se skijama koristile ne samo alpske vojne jedinice (posebno na Čemernu i Lebršniku, nego i članovi planinarskih društava, da je prvi skijaški kurs za građane održan 1912. na Igmanu (rukovodilac kursa Madar Somodi!), da je Bos. herc. turistički klub podigao prvu skijaško-planinarsku kuću na Jahorini 1909. — ipak u ondašnjem novinstvu ima vrlo malo podataka o skijanju, koje nam se tako pojav-

18. Alpinističku obradu najmarkantnijih durmitorskih vrhova izvršili su alpinisti iz drugih nacionalnih sredina (vidi B. Cerovć: Durmitor, Beograd 1979, str. 13 — 14).

ljuje također kao anonimna planinarska djelatnost.¹⁹

Nimalo stoga ne začuduje što se u planinama B. H. alpinizam davno prije prvog svjetskog rata oglasio prigušeno i bezimeno. Direktnih obavijesti o njegovoj najavi, kao što se vidi, imamo vrlo malo. Alpinizam je u ovo vrijeme, kao fenomen rizika, uglavnom osporavan i kritiziran. O njemu se pisalo malo, usputno i ne bez zastrašujućih akcenata. Ali i osporavanje alpinizma i njegov negativni tretman dokaz je njegova postojanja u bos. herc. prostoru i u ondašnjem vremenu, jer ono što se osporava, to po pravilu postoji. Upravo ovaj osporavani alpinizam naveo nas je na tragove prvih penjača, iako ih nismo mogli dosljedno slijediti kroz tamu protekllog vremena. Ostale su nam stoga još mnoge dileme, ali i velika nuda da ćemo jednoga dana saznati ipak mnogo više.

19. Bogomir Ružička: Razvitak smučarstva u Bosni i Hercegovini. Prilozi za istoriju fizičke kulture u BiH. br. 2, 1969. U ovom članku autoru su se potkrale dvije bitne pogreške. Naime, autor tvrdi da prije prvoga svjetskog rata u B. H. nije uopće bilo planinarskih domova (planinarske kuće su postojale na Prenju, Treskavici, Jahorini, Trebeviću), te da je Planinarsko društvo »Prijatelj prirode« osnovalo »domaće stanovništvo«, što nije točno, kako se to dokumentirano vidi iz citiranog članka Fr. Vokouna (bilješka 5).

Članovi sarajevske podružnice Hrvatskog planinarskog društva »Bjelašnica« kod jezera Crepulje na Muharnici. U pozadini Veliko Sljeme. Snimak objavljen 1924. u »Hrvatskom planinaru«

Ji li penjanje sport?

FRITZ MÄRZ

U planinarskim se krugovima mnogo debata o pitanju jesu li usponi po planinama sport i zašto se zapravo takvima smatraju, pa je to često i omiljela tema u govorima prilikom raznih planinarskih svečanosti. Ipak, ako se tom pitanju pristupa donekle hladno i razumno, s gledišta objektivnog promatrača ova teza zapravo nema određenog stava.

Prema definicijama o sportu po raznim leksikonima dolazimo do slijedećeg zaključka: sport je tjelesna djelatnost, koja se uvježbava vlastitom voljom i zbog vlastitog zadovoljstva svladavanja poteškoća, ali uz prihvatanje određenih pravila. Ovo posljednje pogoda upravo penjanje, jer svladavanje stijena u planinama nema nikakvih pravila, nikakvih žutih kartona i nikakvih kaznenih jedanaesteraca.

Međutim, upravo diskusija oko pravila penjanja stalno je aktuelna, pa se još u prošlosti sporilo oko pravog načina penjanja, dakle, ipak oko pravila: klinovima ili bez njih, upotrebljavati ih samo za osiguranje ili i za napredovanje?

Razlike u pravilima ipak ima, jer za pravila kod penjanja ne postoji nikakav forum, nikakvo međunarodno udruženje koje bi takva pravila obavezno utvrdivalo i nadziralo njihovo pridržavanje.

No suprotno ovom mišljenju sjetimo se Međunarodne unije planinarskih organizacija (UIAA), koja je utvrdila skalu težine uspona, priznatu u većem dijelu svijeta. Dakle, ovo je zapravo ipak utvrđeno pravilo.

Sa znanstvenog je stanovišta također dokazano, da je uspinjanje po planinama sport, a neki bi nas medicinski cinik mogao podsjetiti na stare izreke: »Vidi se sportom ili ostani zdrav!« ili pak: »Sportaši doduše ne žive duže od ostalih ljudi, ali zato zdravije umiru.«

Uspinjanje nije sport samo onda kad se penje stijenama visokih stupnjeva težine, nego i kod manje teških uspona, primjerice preko visokih planinskih grebena i prijevoja. Tko samo jednom svlada tisuću metara strme visinske razlike u znoju lica svoga, sigurno to potvrđuje.

Već i kod prvih osvajanja najviših vrhova Alpa ispoljavali su se sportski elementi. Težnja za pobedom snažno se ispoljila naročito kod prvog osvajanja Matterhorna 1865. godine, jer je to bila bespoštedna utrka za prvenstvo. (Sa švicarske strane uspinjali su se vodići Taugwalderi i Croz s engleskim alpinistom Whymperom, a s talijanske strane istovremeno znameniti vodič iz Breuilla J. A. Carrel).

Castohleplje i utrkivanje, težnja za isticanjem prema drugima ipak su bili pokretači mnogih otkrića i osvajanja, ali bez takvih poticaja svijet bi bio lišen mnogih otkrivanja i napretka.

Sve ovo može se pripisati i osvajanju vrhova kao i teških stijena, pa kad se tome još dodaju današnja usporedivanja za koliko je sati i minuta neki penjač prepenjao određeni smjer, dakle brže od nekog drugog naveza, onda ipak penjanje obiluje sportskim elementima, premda nije uvršteno u olimpijske discipline. Tako čak i inicijatora osvajanja vrha Mont Blanca, de Saussurea, svrstavaju među sportsmane, premda je u povijest ušao kao znanstvenik. Englezi, jedna od vodećih sportskih nacija, ipak smatraju sportom svako kretanje koje pruža radost i zadovoljstvo.

SVAKI SPORTIMA svoje osobitosti, pa tako i penjanje po planinama. Cinjenica da su Franz i Toni Schmid za prvi uspon po sjevernoj stijeni Matterhorna dobili 1932. godine zlatnu olimpijsku medalju, ostaje samo epizoda koja potkrepljuje da je penjanje sport.

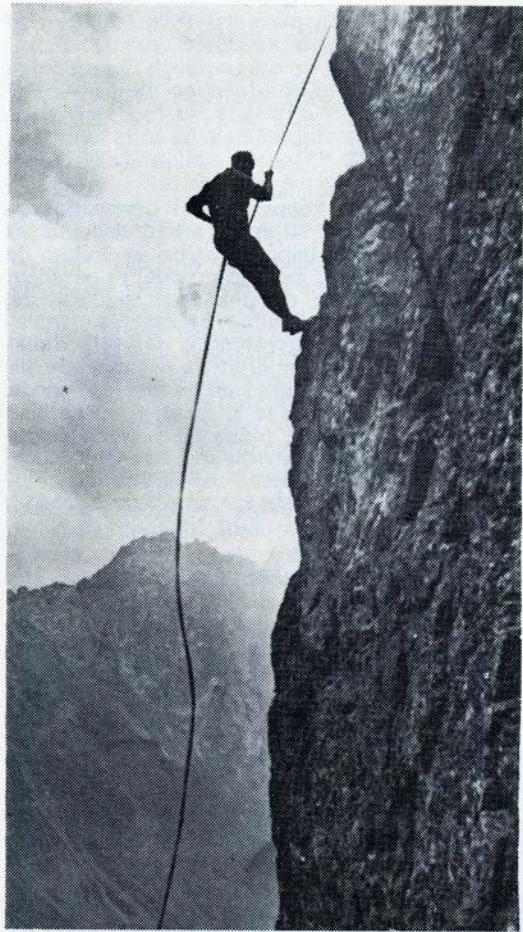
Moglo bi se reći da je svojevoljno suprotstavljanje prirodnim silama, podvrgavanje neudobnom načinu života kada se penjač izlaže ne samo gladovanju i žedi, nego prije svega traženju opasnosti, čak i životne, ipak dokaz da je planinarsko penjanje više nego sport.

Kakvi su doživljaji jahača, kada se u zajednici s konjem izlaže jednom od najopasnijih sportova? Što znamo o doživljavanju jednog boksača ili mačevaoca? Zbog čega se ljudi toliko muče trčeći preko četrdeset tisuća metara znamenite »Maratonske trke« ili »jogisti«, koji mogu vježbati do visoke starosti i čija je djelatnost dosegla danas visoko stiliziranu životnu filozofiju? Koliko li se izlažu prirodnim silama jedriličari po debelu moru? Regate za tzv. Admiralski kup predstavljaju pothvate koji se mogu potpuno usporediti s pothvatima ekspedicija. Što se opasnosti tiče, ne treba ni govoriti o auto-trkama i moto-trkama ili letenju sa zmajevima.

Ali penjanju ne vode ni unutrašnji društveni, etički ili kulturnoški porivi, jer se oni pojavljuju u momčadskim djelatnostima. Samo kod tvrdih profesionalnih sportova, kao što je nogomet, pobjeda momčadi važnija je od uspjeha pojedinca.

Ako bi tvrdnji, da je penjanje sport, suprostavili tezu da je penjanje kulturna djelatnost, opet ne bismo uspjeli pobiti prvu tvrdnju, jer sport također spada u kulturu. Pomislimo samo na stare Grke!

No doista se teško može misliti na kulturu pri vrištanju nogometnih gledalaca ili kod krvavog i razbijenog lica boksača. Usprkos tome sport ostaje kao kultura, a u kulturu su uvrštene Olimpijske igre još prije nego što je kod njih prevladala komercijalna strana.

Godine 1932. dobio je penjač Paul Bauer takoder zlatnu Olimpijsku medalju, ali ne za uspone na Kangčenjungu, nego za napisanu knjigu o istraživanjima na toj visokoj planini.

Slikar Manet slikao je sportske motive, kao i Toulouse Lautrec ili **Baumeister**.

Ovim primjerima moramo nažalost dodataći, da je veza sporta i kulture danas sasvim duboko zasuta.

Sportska povijest penjanja po planinama

Razvoj penjanja zapravo je sasvim sportski, ravan razvoju svake sportske djelatnosti. U prvoj fazi te djelatnosti bio je glavni problem vrh, osvojiti ga po prirodno najjednostavnijem prilazu. Kao posebno ime iz tog doba neka bude spomenut Hermann von Barth, koji je išao već sasvim smionim putovima, npr. na Kaltwasserkarspitze.

Slijedeća razvojna stepenica sastojala se u traženju poteškoća (težine) da bi se dosegla neka planina. Predstavnici te faze penjanja bili su Purtzscheller, Zsigmondy, Enzensperger. U toku stoljeća javlja se novi polet traženja težine uspona, koji se možda označava

imenima Pfann ili Nieberl. Do ovog stupnja razvoja uže se upotrebljavalo kod slobodnog penjanja kao osiguranje i na način koji mi danas označujemo samo kao moralnu i nesigurnu podršku.

Odlučujući korak napravili su prije prvog rata alpinisti Dülfer, Herzog i Fiechtl. Oni su naime upotrebljavali uže za kretanje dalje i to uglavnom kod priječenja stijena i da dosegnu neki prohodni prijelaz. U ledu je to poslije primjenio Welzenbach.

Tridesetih godina, pa do početka drugog rata, penju se velike stijene: sjeverna stijena Matterhorna, Eigerova sjeverna stijena i sjeverna stijena Grand Jorasses. Tada su se isticala imena kao što su Heckmair, Rebitsch, Comici, Vinatzer i Cassin (koji je prepenjao stup Walker-Pointe Walker u stijeni Grand Jorasses).

Poslije drugog rata nastavili su s penjanjem po teškim stijenama preživjeli alpinisti Rebitsch, Heckmair i Cassin, a pridružili su im se mlađi Buhl, Cukrowski i Köllensperger. U osnovi, svi smjerovi ostaju u granicama VI. stupnja teškoće. Za ovima ističu se nova imena. Mladi Hasse i Bandler nastupaju s novim idejama, biraju najteža mjesta u stijenama. Pronadena je i prepenjana »diretissima« u sjevernoj stijeni Velike Zinne (Cima grande di Lavaredo). Sada se penjači kreću u sve težim terenima uz pomoć tehničke opreme, kao što su čitava galerija raznovrsnih klinova, uključivši one na svrdlanje (Bohrhaken), kao i viseće ljestve za nogostup.

Slijedeću fazu predstavljali su zimski usponi po najtežim stijenama Alpa. Toni Hiebeler otvorio je ovo razdoblje izvanrednim zimskim usponom po direktnom smjeru sjeverne stijene Eigera (Harlin-Route). Tada je nastupio i VII. stupanj težine u stijenama Alpa.

Reinhold Messner bio je jedan od najistaknutijih u tom stupnju penjanja. Penjači Kiene i Karl ostvarili su prvi cijeloviti smjer VII. stupnja, prepenjavši tzv. Pumps-pukotinu, dok se do tada penjalo samo po pojedinim detaljima ove težine.

U današnjem razvoju penjanja, koji se označuje kao sportsko penjanje, eksplozija neslučenih omjera dolazi najprije iz Amerike. U Evropi su ga najprije prihvatali Tirolci i to penjači Mariacher, Schiestl i Prem Darshano (Luigi Rieser).

Razvoj ekspediciskog penjanja odgovara u osnovi onome što se odigravalo u Alpama.

U području skijaškog alpinizma posebno je zabilježen pothvat, kada se alpinist Valeruz spustio skijama niz smjer Lauper u sjeveroistočnoj stijeni Eigera.

Put k sebi

Evo i dalnjih argumenata protiv teze da je penjanje sport!

Sportaši degradiraju planinu svojom opremom-alatima, no je li na primjer za jahača konj sportska oprema ili možda čak i drug?

Ili možda, može li se jedna planina prepe-njati od podnožja do vrha bez promišljanja, samo u glupom kasu? Penjanje je stalno du-ševno uskladivanje s putom, poteškoćama, vremenskim prilikama i tako dalje, a vjeru-jete li zaista da su drugi sportaši glupi stro-jevi, glupani koji samo slažu jednu nogu pred drugom?

I dugoprugaško natjecanje je također unu-trašnje, duševno djelo, zahtijeva unutrašnje uzastopno uskladivanje, a tako je isto i s drugim sportskim djelatnostima.

Nije samo Messner visoko inteligentan sportaš, to je također i nogometni Becken-bauer, zatim jahač dresure Nekkermann ili pak boksač Max Schmeling!

Daljnja razmišljanja navode nas na kon-statacije, da je penjanje razvijanje osobno-sti, put u traženju sebe. A sport? Isto tako! Zašto konačno mi penjači tu potrebu za do-kazivanjem sebe smatramo da je nešto dru-gog nego što je sport, dakle, više od sporta? Uzrok je najprije u uskom tumačenju pojma sport. Zatim, u onom »više«, nedovoljnom udjelu uzdizanja sebe. Ne vodi li to do toga da se penjač želi osjećati kao netko bolji, a ne da je jednak onome »samo sportaš«? Ne želi li se to s visokog vrha, sa smionih »vla-dajućih« tornjeva planina, gledati dolje na one »ostale«? Nije li to umišljanje, da su pla-nine samo njihovo sredstvo ili da se njih — »visoke artiste užeta« — treba smatrati visoko poštovanim sportašima? Ne leži li u ovom »štovanju« ipak neka arogancija, na-dutost?

Pitamo se zašto mi planinari prisvajamo takva stanovišta danas kad se planinarstvo okreće širini kakva je do sada bila nepoz-nata. Zašto se opterećujemo kompleksima kad se i planinarstvo, pa tako i penjanje, svrstavaju u sportsku djelatnost, a zapravo nema ni jednog sporta koji dopušta toliku širinu djelovanja. Danas kad je moguće os-

vajati osamtišnjake bez kisika (možda i u pratinji dame), prepenjati najteže stijene u zimi, skupljati četiritisućnjake u Alpama, baviti se sportskim penjanjem ili ležati u travi na nekom vrhu i gledati u oblake nakon što smo se dobro uznajili, svejedno je, pa se penjanje po planinama mora objektivno okvalificirati kao sport.

Neusklađene definicije

Na kraju moram priznati da s definicijom da je penjanje sport, odnosno samo sport, također nisam zadovoljan. Ako poznamo i druge sportove, moramo reći da penjanje nudi takvu širinu doživljaja, kakvu nema nijedna druga sportska djelatnost, ali i du-binu doživljavanja sasvim drugačiju od one kod drugih sportova.

Ovo doživljavanje je međutim sasvim su-bjektivno iskustvo, nije mjerljivo i ne da se jednostavno poistovjećivati. Upravo u ovoj mogućnosti doživljaja leži ključ za definiciju »više nego sport«.

Jačina doživljavanja, koja kod raznih pe-njača može biti sasvim različita, čini jačim ono »više«. To drugim riječima znači da sport subjektivno, za pojedinca, može biti sasvim nešto drugo od običnog bavljenja sportom. U principu svatko može biti na svoj način sretan, jer ne postoji neki katekizam plani-nara niti katekizam planinarskih druženja. Za nekoga može biti planinarstvo ili alpin-izam romantičan način života (Maduschka), a za drugoga pak način življena uopće i u ci-jelosti (Messner).

Ostavimo na kraju čistim sportašima, da i oni na svoj način budu sretni!

Preveo iz »Der Bergsteiger« (okto-bar 1984, str. 18—23) i obradio Petar Lučić Roki

Sustav Kicljeve jame

OZREN LUKIĆ

ZAGREB

U središtu Gorskog kotara, dva sata hoda od Skrada u smjeru istoka, nalazi se sustav Kicljeve jame, najveći jamski sustav u Hrvatskoj. Kicljeve jame dobro su poznate svim planinarima i ljubiteljima Gorskog kotara, a naročito speleoložima. Prvi put ih spominje J. Poljak 1923. godine u »Hrvats-kom planinaru« i to Malu (Crnu) Kicljevu jamu, dok su prva istraživanja izvršena 1963. godine. Od tada su protekle 23 godine, te se ovom prilikom prvi put u cijelosti objavljuje opis, topografski nacrt jame i podaci o kro-nologiji njezina istraživanja. Važno je nagla-

siti da je to u biti jedan objekt s dva ulaza, koji su međusobno udaljeni 150 m, dakle, spada u jamski sustav. Jedan ulaz ima ime Velika (Bijela), a drugi Mala (Crna) Kicljeva jama, no pošto zajedno čine cjelinu, sma-tram da je ispravniji naziv Sustav Kicljeve jame.

Ulaz u jamu nalazi se između vrha Kicelj (901 m) na sjeveru i vrha Poletina (922 m) na jugu, na dnu velike vrtače. Pristup do ja-me moguće je na više načina i to iz Skrada sa sjeverne strane Skradskog vrha, s južne strane Skradskog vrha i iz Ravne Gore. Naj-

jednostavniji, ali ne i najbliži pristup jami je ako krenemo iz Skrada do zaseoka Veliko Selce, obiđemo Skradski vrh sa sjeverne strane i dodemo asfaltnom cestom do zaseoka Hribac. Dalje treba makadamskom cestom koja spaja Skrad s Ravnom Gorom do kote 873, a odatle opet makadamskom cestom prema istoku, polako se spuštajući u samo dno vrtalice. Cesta vodi do samog ulaza u Veliku Kicljevu jamu, dok se ulaz Male Kicljeve jame nalazi 150 m istočnije. Dugo vremena je postojala na željezničkoj stanici Skrad emajlirana ploča sa crtežom Skrada i okoline i na njoj označen položaj Kicljevih jama. Ploču su postavili 1934. članovi podružnice HPD »Skradski vrh« iz Skrada, no danas je nažalost više nema.

KRONOLOŠKI PREGLED ISTRAŽIVANJA

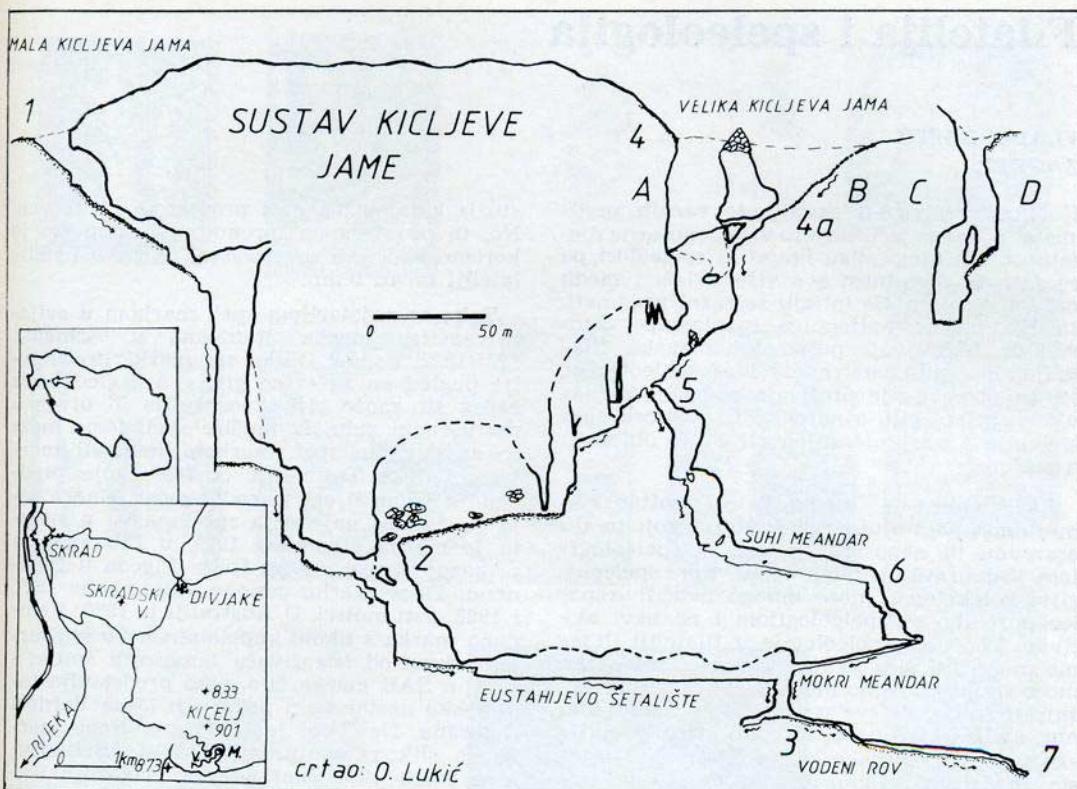
4. 5. 1963. članovi SOPD »Željezničar« prvi put su spustili u otvor Velike jame do dubine od 35 m radi rekognosciranja ulaznog dijela. Pet godina zatim, 3. 11. 1968. B. Jalžić, član SO PD »Željezničar«, spustio se u Veliku jamu do dubine od 100 m, te tom prilikom izradio skicu ulaznog dijela. 20. 5. 1973. peteročlana ekipa speleologa u sastavu S. Baran, B. Brdar, K. Guszak, B. Jalžić i J. Posarić pokušala je ući u Veliku jamu kroz ulaz koji dotječe voda na ulaznu vertikalu, ali su zbog velike vode odustali. Idućeg dana spustili su se u Malu jamu do dubine od 60 m, a 22. i 23. 12. 1973. K. Guszak, B. Jalžić, B. Lepan i V. Lindić topografski su snimili vanjski profil terena između dva ulaza. 23. 3. 1974. B. Jalžić i B. Lepan spustili su se u Veliku jamu do dubine od 100 m, ali su zbog velike količine vode odustali od daljeg napredovanja. 17. 8. 1974. su B. Jalžić, F. Medeni i Đ. Prendi topografski snimili do tada pozname dijelove Male jame. 11. 5. 1975. su se S. Hudec i B. Jalžić spustili u Malu jamu do dubine od 90 m, a 27. 6. 1976. do dubine od 210 m ali je zbog nedostatka opreme akciju prekinuta. U toj akciji upotrijebljena je isključiva užetna tehnika. 17. 8. 1977. u ponovnom pokušaju dalje napredovanja u Maloj jami odustali su na dubini od 150 m zbog nedostatka gumenih odijela, jer je cijela ekipa bila promrzla i mokra. Godina 1978. bila je u znaku istraživanja Male jame. Njaprije je 8. i 9. 4. 1978. dopremljeno vitlo koje je postavljeno na dubini od 70 m da bi od 28. 4. — 2. 5. 1978. bila izvedena velika akcija u kojoj je sudjelovalo 21 speleolog (opširnije o toj akciji u »Speleologu« 1978/79). Tom prilikom je Malu jamu istražena do dubine od 265 m, što je tada smatrano i dnom jame. 26. 5. 1979. nastavljeno je istraživanje Velike jame, te su tom prilikom B. Jalžić, B. Lepan i T. Rada doprli do dubine od 210 m, odnosno do spoja s Malom jamom. Tada je prvi put ustanovljeno da se radi o jednom a ne o dva objekta kao što se tada mislio. Još jednom su iste godine (26.—29. 7.) pokušali slići u Veliku jamu, u dotad nepoznate dijelove Nove Velike jame. U toj akciji sudjelovali su B. Brdar, Z. Bolonić, S. Hudec, M. Jelić, Đ. Jergović, V. Lindić, D. Lukačić, S. Plevnik i J. Posarić, a spustili su se 20 m u dotad nepoznati dio jame. Topografski su snimili glavni kanal Velike jame 6. 9. 1980. Z. Bolonić, Đ. Jergović, O. Lukšić i J. Posarić, dok su istovremeno D. Horvat i B. Jalžić sliši kroz Veliku jamu na dno, te istražili Vodeni rov. 29. 7. 1981. je S. Hudec s dva francuska speleologa iz Speleo-cluba »Lyon« prošao do tada nepoznate dijelove Nove Velike jame, a 18. 8. 1982. M. Jelić, T. Kujundžić i O. Lukšić pokušali su slići do mjeseta na kojem je bio S. Hudec s francuskim speleoložima, ali su ih podzemne vode u tom sprječile. 5. i 6. 2. 1983. šestoročlana ekipa u sastavu I. Brzoja, R. Dado, S. Hudec, Lj. Marinčić, O. Lukšić i J. Ostojić pokušala je slići u Novu Veliku jamu u zimskim uvjetima, ali je zbog velike hladnoće odustala, naime, temperatura je u jami iznosila -5°C uz jako strujanje zraka. Nakon tri mjejce, tj. 6. 5. 1983., uspjeli su ponovo slići u Novu Veliku jamu, ali ni ovaj puta do dna. Sudjelovali su V. Benički, R. Dado, D. Horvat, O. Lukšić i J. Ostojić. U sklopu priprema za ekspediciju »Maroko '83« sedmeročlana ekipa iz nekoliko društava u Hrvatskoj (SO PD »Željezničar«,

»Velebit«, »Zagreb—Matica«, »Biokovo« i SD »Ursus Spelaeus«) uspjela se 28. 5. 1983. spustiti na dno Nove Velike jame. Ustanovljeno je da je ekipa zapravo doprila do najniže točke Male jame. 8. 9. 1984. I. Jelinić i H. Korajis iz SD »Myotis, Myotis te I. Brzoja, R. Dado, O. Lukšić i J. Ostojić topografski su snimili Novu Veliku jamu. Posljednja akcija bila je 10. 8. 1985. Tada je istražen topografski snimljen Vodeni rov na samom dnu jame. Ekipu su sačinjavali M. Kuhta, I. Jelinić, O. Lukšić i J. Ostojić.

U časopisu »Speleolog« 1978/79. objavljen je članak B. Jalžića o dotadašnjim istraživanjima Male jame. Tada se još nije znalo da ona s Velikom jamom čini jedinstven objekt. Tom prilikom objavljen je i profil dijela jame koji je dostupan ako se uđe na otvor Male jame. Nakon ulazne kosine, tj. nakon 30 m, dolazi se do 6 m duboke stepenice koja se može svladati slobodnim penjanjem. Od samog ulaska u jamu voda teče dnom kanala, a na vertikalama stvara veće ili manje slappe. Daljih 20 m čini koso položen kanal, a završava se 5 m dubokom, previšnom stepenicom, nakon koje slijedi manja polica, na kojoj je 1978., prilikom najveće istraživačke akcije, bilo postavljeno vitlo. Dalje slijedi vertikalna od 79 m koja je »razbijena« u tri dijela od po 11, 14 i 54 m. Slijedi 20 m horizontalnog dijela, koji se nastavlja 27 m dubokom stepenicom, te stepenicama od 5, 8 i 13 m. Sljedećih 150 m horizontalnog dijela objekta čini Eustahijevo šetalište, koje završava 13-metarskom stepenicom. Na dnu stepenice nalazi se dvorana sa sifonom i ulazom u Vodeni rov. Prilikom posljednjeg istraživanja sifon je bio presušio, ali dalji prolaz u tom smjeru nije moguć.

Za razliku od ulaznog dijela Male jame, koji je kos, ulaz u Veliku jamu jednim je dijelom previsan i tvori 92-metarsku vertikalu. Na nju se nastavlja strmi kanal kojim protjeće voda. Ta voda prethodno čini impozantan slap visok 35 m, a dolazi s površine. Na 120 m dubine odvaja se Nova Velika jama u koju otjeće i većina vode s ulaznog slapa. Nastavi li se spuštati kroz Staru Veliku jamu, dolazi se do vertikale od 8 m, gdje nakon kraćeg horizontalnog dijela slijedi stepenica od 32 m. Nastavak jame čini velika dvorana, iz koje se odvajaju dva sporedna kanala, dok glavni završava vertikalom od 20 m na polici s koje se nakon 35 m dolazi u Malu jamu neposredno prije Eustahijeve šetališta.

U Novu Veliku jamu moguće je ući samo uz prethodno skretanje vodenog toka u Staru Veliku jamu. Ulazni dio čini kosina za koju je neophodno uže, te se nastavlja 25-metarskom vertikalnom i skokom od 3, 10 i 18 m te malom stepenicom od 5 m. Dalje napredovanje je otežano zbog uskog meandra, koji je uglavnom suh, a u njemu ima nekoliko stepenica i to redom od 8, 3, 2 i 13 m. Nastavak jame čini Mokri meandar, čiji presjek ima oblik ključaonice, a sadrži nekoliko težih detalja i završnu vertikalu od 23 m. Na kraju Suhog meandra, odnosno prije prve vertikale od 8 m, odvaja se Stari

Smještaj i profil Kiceljevih jama (tlocrt vidi na 3. stranici omota)

kanal koji se vraća pod sam ulaz u Veliku jamu. Vjerovatno je njime prvobitno voda ponirala u jamu, dok danas kroz njega teče mala količina vode, a kanal obiluje sigastim saljevima.

Iz dvorane sa sifonom (—265 m) dalje vodi Vodeni rov, čija dužina iznosi 150 m i veći dio godine je djelomično potopljen, tako da čini periodični sifon.

Ukupna dužina svih kanala iznosi 1075 m, a dubina 285 m. U cijeloj jami korišteno je 30-ak sidrišta. Po hidrološkoj funkciji jama spada u aktivani ponor sa stalnim vodenim tokom, dok je po morfološkom tipu jamski sustav. Temperatura u objektu iznosi 5–10 °C, izuzev zimi kad je znatno niža, a vlaga iznosi oko 90%. Zahvaljujući postojanju dva ulaza, u jami se osjeća jako strujanje zraka. Biološki jama nije bogata, pronađeni su jedino *Typhlotrachus bilimeki* i *Anophthalmus hirtius* sp.

Geološka zbivanja u ovom području bila su veoma kompleksna, te je teško odrediti njihov tok. Naime, ovo područje spada u najpozremeniji dio Gorskog kotara. Paleozojske naslage navučene su na trijaske putem reversnog rasjeda. Voda se skuplja na pale-

ozojskoj podlozi, zapadno od vrha Mali i Veliki Kicelj, te ponire u trijaskim dolomitima u neposrednoj blizini tektonskog kontakta paleozoika i trijasa. To poniranje vode ostvaruje se kroz otvore Male i Velike jame.

Treba napomenuti, da je kroz ulaz Male jame posljednja speleološka ekipa ušla 1978. godine, a kako je to aktivan ponor, moguće je da se otada konfiguracija pojedinih kanala i promjenila.

Perspektiva za dalje napredovanje i za nova istraživanja vrlo je mala. Možda u Maloj jami na dubini od 210 m postoji mogućnost u jednoj sporednoj jami i u Eustahijevoj šetalištu u sporednim dovodnim kanalima. Usprkos sadašnjem završetku istraživačkih akcija, taj najveći jamski sustav u Hrvatskoj i dalje će privlačiti speleologe, bilo radi usavršavanja tehnikе napredovanja u podzemlju, bilo radi daljeg proučavanja.

LITERATURA

- Poljak J. (1923): Krš, »Hrvatski planinar«, Zagreb.
 Cepelak R. (1971): Geološki odnosi u području Skradra i Ravne Gore u Gorskem Kotaru, Diplomski rad na PMF-u u Zagrebu, Zagreb.
 B. Jaižić (1978): U Maloj (Crnoj) Kiceljevoj jami »Speleolog« 1978/79. Zagreb

Filatelija i speleologija

VLADO BOŽIĆ

ZAGREB

Kolekcionarstvo — skupljanje raznih predmeta — danas je u svijetu vrlo popularna djelatnost. Od njega nisu imuni ni speleolozi, pa se zato ta djelatnost sve više uvlači i među naše speleologe. Skupljaju se razni predmeti: značke, marke, naljepnice, razglednice, žigovi i dr. Skupljanje poštanskih maraka, filatelija, ima poseban značaj i za speleologiju, jer se pomoću nje proširuje područje saznanja o speleologiji, a naročito iz povijesti speleologije i rasprostranjenosti spel. objekata u svijetu.

—

Razlog tome je taj što se na poštanskim markama pojavljuju razni motivi koji imaju posrednu ili neposrednu vezu sa speleologijom. Odabравši jednom temu, npr. speleologiju, kolekcionar može mnogo naučiti o speleologiji ako se speleologijom i ne bavi aktivno. Područje speleologije u filateliji ili tema može biti šira ili uža, što znači da netko može skupljati samo motive (slike) iz unutrašnjosti špilje, ili sve u vezi sa špiljama, kao npr. špiljske životinje, špiljske kristale, špiljske iskopine, špiljske crteže, špilje kao mješta značajnih religioznih dogadaja (npr. rođenje Isusa Krista, svetoga) i drugih dogadaja (mjesta skrivenog blaga ili borbe sa zmajevima) itd. Tu se mogu uvrstiti i razni površinski oblici krša (krš općenito), kao npr. prirodni mostovi, stijene naročitog oblika, planine ili priroda uopće.

Poštanskih maraka sa spel. temom šireg područja ima danas u svijetu preko tisuću. Izdavanje maraka s tom temom nije uvijek uzročno vezano s razvojem speleologije u pojedinoj zemlji, ali su ipak sve marke ove teme na svoj način odraz pažnje koju ta zemlja poklanja speleologiji. Skupljanje maraka sa spel. temom i objavljivanje podataka o tome staro je u svijetu tek desetak godina. Prvi su podatke o spel. markama počeli objavljivati australski speleolozi 1972., pa onda američki, a prihvatali su to onda i evropski, i to u obliku manjih ili većih popisa u svojim lokalnim spel. publikacijama. Najcejljevitije djelo o spel. markama objavili su do sada Jim i Vera Cullen 1979. u djelu »The Spelean Stamps« objavljenom u Tucsonu, Arizona, SAD. Jedini speleološko-filatelistički časopis u svijetu izdaju Nizozemci od lipnja 1981. pod nazivom »The speleo stamp collector« (adresa je: Vauwerhofweg 3, 6333 CB Schimmert, Nederland).

Zanimljivo je znati da je do 1940. u svijetu štampano svega 9 spel. maraka (šira tema — motiv direktno vezan uz neki spel. objekt, dogodaj ili osobu). Taj podatak ipak nije poseve točan jer se bazira samo na podacima iz filatelističkih kataloga (tj. samo po slici i tek-

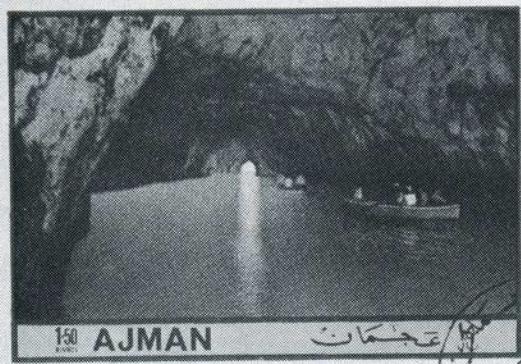
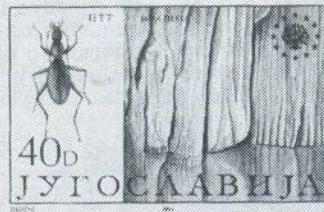
stu iz kataloga) a ne i provjerom na terenu. No, ta provjera na terenu i jest ono što je korisno kod kolekcionarstva, pa tako i u filateliji na tu temu.

Tako se najstarijom spel. markom u svijetu smatra marka štampana u Armeniji 1921/1922. godine. Slika na marki predstavlja pogled na ruševine grada Ani gledane iz nečeg što može biti otvor špilje ili otvor u razrušenom zidu. Iz najšire spel. teme može se najstarijom spel. markom smatrati marka s daleke Tasmanijske iz 1899. koja predstavlja jedan lijepi prirodni most. Marka koja je sigurno najstarija spel. marka u svijetu je marka štampana 1925. u Libanonu, a prikazuje unutrašnjost špilje Pigeon u Libanonu. Ta je marka ponovo odštampana 1927. i 1928. (istim motivom). U Australiji je 1930. štampana marka s likom kapetana Charlesa Sturta, jednog od istraživača tamošnjih špilja, a 1934. u SAD marka čija slika predstavlja indijske nastambe u polušpilji Mesa Verde u Coloradu. Na Kubi je 1936. objavljena marka sa slikom unutrašnjosti špilje Bellamar, a na Malti 1938. marka koja prikazuje Hypogeum, podzemni pretpovjesni hram izdubljen u živoj stijeni. Godine 1929. u Japanu je objavljena marka koja prikazuje polušpilju Seisu a 1940. u SAD marka s likom književnika Marka Twaina, jednog od čestih posjetitelja špilja u državi Missouri (jedna je od njih dobila i njegovo ime).

Za vrijeme rata štampano je također nekoliko maraka. Najprije je 1941. u Hong Kongu objavljeno 5 maraka u čast 100-godišnjice grada (1841—1941), na kojima u vijeti maraka ima stiliziranih šišmiša, a 1942. u SAD marka s likom Daniela Boonea, čo-

MARKE NA IDUĆOJ STRANICI:

Prvi red: 1. Jugoslavija, 1945. Križna jama u Sloveniji; 2. Jugoslavija, 1954. čovječja ribica među sigama; 3. Jugoslavija, 1970. Dr Jovan Cvijić, srpski speleolog; 4. Jugoslavija, 1984. špilja Pekel u Sloveniji i špiljski kukac; drugi red: 1. Jugoslavija, 1959. Postojanska špilja; 2. Francuska, 1968. pretpovjesni crtež iz špilja Lascaux; 3. Belgija, 1968. neolitsko nalazište artefakata u špilji Spiennes; 4. Japan, 1959. špilja Ahiyoshi; treći red: 1. Tajland, 1972. ulaz u špilju Lod; 2. Bugarska, 1983. šišmiš; 3. Vatikan, 1966. rođenje Isusa Krista u špilji; četvrti red: 1. Izrael, 1980. špilja Sorek; 2. gore Cad, pretpovjesni špiljski crteži; 2. dolje Jersey (Engleska), 1981. borba viteza sa zmajem u špilji; 3. Ras el Khaima, Ali Baba i 40 hajduka (špilja s blagom); peti red: 1. Madarska, 1969. kristal kalčita; 2. Zanzibar, 1963. špilja Mangapwani; 3. Ajman, 1972. Modra špilja na otoku Capriju u Italiji

vjeka koji je istraživao mnoge špilje i od kojih jedna danas nosi njegovo ime. Krajem rata, 1945. godine, njemačke okupacijske snage objavile su seriju maraka o okupiranim područjima. Jedna iz te serije predstavlja i motiv iz Križne jame kod Cerkniškog jezera u Sloveniji.

U Jugoslaviji je do sada štampano svega šest spel. maraka. Prva je nastala odmah nakon oslobođenja preštampavanjem već spomenute netom štampane marke na njemačkom jeziku iz okupirane Slovenije na taj način da je preko originalne marke otisnut tekst SLOVENIJA. Marka prikazuje čovjeka ispod velikog stalagmita u Križnoj jami. Boja marake je smeđa a nominacija 5c. To je jedna od 15 maraka koje prikazuju okupirana područja Slovenije. Druga je štampana 1954. kao jedna od 12 maraka a koje prikazuju rijetku faunu Jugoslavije. Prikazuje čovječju ribicu u vodi među sigama. Boja je zelena i narančasta, a nominacija 70. Za treću našu marku motiv je uzet od druge, ali je osnovna boja plava a ne zelena, a štampana je kao marka Slobodnog teritorija Trsta s oznamom STT-VUJNA iste 1954. godine. O ovim markama opširno je pisano u časopisu »The speleo stamp collector«. Četvrta marka predstavlja skupinu siga (stilizirano) u Postojnskoj jami, a jedna je iz serije od 9 maraka posvećenih našim velikim turističkim mjestima. Objavljena je 1959. ljubičaste je boje i nominacije 15. Peta je objavljena 1970. i jedna je iz serije od 6 maraka posvećenih zaslužnim Jugoslavenima. Na jednoj je otisnut portret Jovana Cvijića, jednog od prvih srpskih istraživača našeg krškog podzemlja. Boja je smeđecrvena, a nominacija 0,50. Še-

sta i posljednja štampana je 1984. a predstavlja motiv iz špilje Pekel u Sloveniji i špiljskog kukca. Ta je marka jedna iz serije od dvije marke posvećene zaštiti prirode.

Neke spel. marke teško je nabaviti jer ih nema trenutno na mjestu gdje ih kolekcionar traži, a neke i zato jer ih u svijetu uopće ima malo. Cijene su različite. Mnoge se mogu nabaviti po relativno pristupačnim cijenama, a za neke treba platiti više jer su dio kolekcije od više komada. Neke su marke štampane s nekom greškom i u maloj količini pa je njihova cijena visoka. Tako npr. francuska marka koja prikazuje špiljski crtež iz špilje Lasceaux iz 1968. neperforirana stoji (prema cijeni iz filatelističkih kataloga) oko 100 dolara; marka Jugozapadne Afrike iz 1950. preštampana, koja predstavlja jedan prirodni most, stoji oko 150 dolara; američka marka špilje Mesa Verde iz 1934. neperforirana, bez ljepljiva, oko 400 dolara; marka otočja Pitcairn iz 1969. koja prikazuje ulaz špilje Fletcher Christiana, ali bez lika kraljice, stoji oko 1000 dolara, za sada najskuplja spel. marka na svijetu je zelena marka, nepreštampana, s Malte, iz 1953., koja prikazuje neolitsko podzemno svetište Hypogaeum na Malti, oko 5000 dolara.

Kolezionari maraka skupljaju obično i spel. koverte tj. koverte na kojima je otisnuta slika ili tekst vezan uz neki spel. objekt ili važniji spel. događaj. Posebnu vrijednost imaju one koverte koje imaju otisnut i žig prvog dana prodaje.

Ovaj članak neka bude poziv speleologima i filatelistima da skupljanjem i razmjenom maraka i koverata produbljuju svoje spoznaje o spel. objektima, događajima i ljudima.

Publicistika

• **Bilten Saveza speleologa Jugoslavije**, godina II, broj 1 za februar 1986. sadrži 23 stranice, a većim dijelom ispunjava materijal iz BiH, gde se sada nalazi središte tog Saveza. Lani su izašla tri broja s ukupno 36 priloga, među kojima su objavljeni i svi važniji dokumenti Saveza. Na str. 6 piše: U radu redakcije posebno su se istakli Franc Malečkar i Vlado Božić (predsjednik Komisije za speleologiju PSH), a potpuno je izostala suradnja speleologa iz Srbije, Crne Gore i Makedonije.

• **Bilogorski planinar** broj 19, glasilo PD »Bilo« iz Koprivnice, izašao je u travnju na 20 stranica. Iz sadržaja: Planinarska štafeta Goizericom i mozgom po Bilo-gori. Na vrhu Kozjaka. Jedan dan u planini. Svuda samo kamen, snijeg i šuma itd.

• **Planinar**, godina I, broj 1. list Planinarskog saveza Beograda. izašao je u veljači na 12 stranica.

s dodatkom od 24 stranice koji sadrži program rada PS Beograda i nekih beogradskih društava. Broj sadrži nekoliko zanimljivih stručnih i putopisnih priloga, ali jer se tiska na novinskom papiru, ilustracije su prilično blijeđe. Urednik: Jovo Curuvija, redakcija: PS Beograda, 11000 Beograd, Zmajia od Noća 9 IV, pretplata: 600 dinara godišnje. Žiro račun: 60806-678-12979, uz obaveznu naznaku »Planinarski savez Beograda«. Pozivamo naše čitaocе da pruže podršku novom planinarskom glasilu.

• **Krapina. Povijesno-turistički vodići**. Sudionici Znanstvenog skupisa Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti iz Zagreba, s akademcima i drugim uzvanicima, u povodu 150. obljetnice pokreta Hrvatski narodni preporod, 14. prosinca 1985. — četvrti dan — održali su u Gajevom rodnom mjestu Krapini. Tom je prigodom Antun Kozina sa suradnicima pripremio Povijesno-turistički vodič Krapi-

na, s ilustracijama u crno-bijeloj tehnici. Vrijedno je naglasiti, da se u prvom dijelu ističu značajke Gajeva djelatnosti, a u drugom dijelu je u povijesnom prikazu istaknuta uloga u djelovanju PD »Strahinjčića« Krapina (str. 44) među drugim rekreativnim aktivnostima kojima se bave aktivno i stanovnici krapinskog kraja. Na 66. stranici je uz informaciju i crtež Planinarskog doma na Strahinjčići, a i na presegloj karti krapinske općine je također ukratan planinski predio. Na stranici 27. prenijet je i dio Gajeva teksta u kojem on ističe: »Zdravo gora, stoput se mi pozeleni...« Sa izuzetnim su zadovoljstvom akademci sa svojim uzvanicima ponijeli u svijet i najnovije informacije o značajkama veoma korisnih planinarskih aktivnosti i saznanja o mogućnostima korištenja prirodnih blagodati u krapinskom kraju. (A. K.)

Vezni putevi i transverzale

PSUNJSKI PLANINARSKI PUT

Posljednjeg vikenda, 26. travnja, na Psunj se okupilo više od 250 planinara iz 35 planinarskih društava iz gotovo svih krajeva naše zemlje. Povodom druženja bilo je otvorenje »Psunjskog planinarskog puta«, koji su traširali i obilježili članovi PD »Strmac« iz Nove Gradiške.

Na svečanosti otvorenja na Strmcu govorili su Mihajlo Trifunović, predsjednik PD »Strmac«, Branko Mlinac, predsjednik Općinske konferencije SSRN Nova Gradiška, i prof. Mladen Vidaković, jedan od najzaslužnijih nosilaca akcije. Za ovu priliku trasa puta, koja ima 9 kontrolnih točaka i može se preći za tri dana, skraćena je za jednu trećinu.

Sarolika kolona planinara iz Makarske, Slav. Broda, Daruvara, Splita, Banje Luke, Siska, Zagreba, Slav. Požege, Pakrac, Ljubljane, Pleternice, Subotice, Osijeka, Loznicu, Orahovice, Radovljice, Pakracu, Sarajevu, Prijedoru, Beogradu, Mariboru, Travniku, Vitezu, Zenicu, Samoboru, Turbata, Našicu i Nove Gradišku, prvi put krenula je na sedmosatni pohod od Brezovog polja, najvišeg vrha Psunja u slavonskim planinama, preko Velike poljane, Omanovca i Srnovola do Ivanovca. O geografsko-povijesnim karakteristikama Psunja na Velikoj poljani govorio je Mladen Simunović, planinarski aktivist iz Pakraca, a na lokalitetu Begovači, poznatoj partizanskoj bazi, Pavle Končar, sudionik bitaka na tim prostorima. U ime planinara, domaćine je pozdravio Milan Rubčić, član Komisije za njegovanje tradicija NOB Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine. Zasluzeni odmor i noćenje organizirano je u izletištu Ivanovac.

Drugog dana, put prema šest sati hodila udaljenošću Strmcu, nastavljen je preko Gradine i Muškog bunara. Na Gradini, također poznatom partizanskom središtu, okupljenima je govorio Đuro Milosavljević, prvorac i sudionik bitke na Gradini.

Na kraju ističemo da su otvaranjem PPP-a novogradiški i pakrački planinari dali velik doprinos otkrivanju prirodnih ljepota i povijesnih znamenitosti, posebice iz oružane revolucije ovoga dijela Slavonije. Organizacija ove nesvakidašnje planinarske manifestacije bila je besprekorna.

Put ima 9 KT: Omanovac, Srnovol, Ivanovac, Gradina, Strmac, Brezovo polje, Kapetanica, Vodostaj i Velika (Duga) poljana. Obilazak nije vremenski ograničen ništa po redoslijedu KT. Dnevnik košta 500 dinara, a u cijenu je uključena značka priznanja za obilazak svih KT. Naručuje se kod PD »Strmac« 55400 Nova Gradiška, pp 52. Salje se pouzećem uz otpusknu.

Ivan Jakovina

TREĆI DIO GORANSKOG PLANINARSKOG PUTA

Nakon otvorenja I. dijela Goranskog planinarskog puta od Lukovdola do izvora Kupe, otvorena je III. dio toga puta od Tuhabočića preko Matić-poljane do Lovnika, dok će II. dio od Izvora Kupe do Tuhabočića biti otvoren naknadno. III. dio Goranskog planinarskog puta zove se »Tragom 26 smrznutih partizana«, a otvoren je na dan proslave 22. veljače 1986. u Mrkoplju, odnosno na Matić-poljani. Imaju slijedeće kontrolne točke:

- Tuhabočić, pristup sa Gornjeg Jelenja ili od Zlobina
- Medvedak, pristup sa željezničke stanice Lič
- Viševica, pristup iz Delnice odnosno Liča
- Bitoraj, pristup sa željezničke stanice Vrata
- Čelimbaba, pristup sa Vojnog Tuka ili Matić-poljane
- Matić-poljana, kao za Čelimbaba
- Bjelolasica, pristup iz Begovog Razdolja
- Samarske stijene, nastavak puta s Bjelolasice
- Bijele stijene, kao za Samarske Stijene, odnosno iz Jasenka
- Klek, pristup od Bjelskoga, odnosno iz Ogulinia
- Bijela kosa, nastavak s Kleka ili iz Gomirja
- Kamačnik, pristup sa željezničke stanice Vrbovsko
- Lovnik, pristup od Lukovdola, odnosno sa ceste Vrbovsko – Rijeka

Organizator puta, PD »Zagreb-Matica« iz Zagreba, svakom tko uredno obide put, te ga ovjeri na kontrolnim točkama, daje počasnu značku koja simbolizira naziv puta (partizan u akciji).

Napomena: I. dio puta od Lukovdola do izvora Kupe otvoren je 10. lipnja 1984. u čast pjesnika Ivana Gorana Kovačića. Kada bude otvoren i II. dio puta, to će biti zaokružena cijelina Gorskog kotara. Obilaznik će dobiti tri značke i už to četvrtu, koja povezuje prve tri. Inicijatorima i izvodacima GPP-a treba odati priznanje, jer to zaslužuju.

Josip Sakoman

TRANSVERZALA »KONČAREVAC«

Transverzala »Končarevac«, koju je PD »Kamenjak« iz Rijeke otvorio 17. listopada 1982, predviđa Nagradnu značku za prvi obilazak a Zlatnu značku za pet obilazaka. Obilazak je vremenski neograničen i nije određen redoslijed. Dokazivanje posjeta KT: Žigom ove ili neke druge transverzale kojoj je to zajednička točka, potvrda društva koje je organiziralo izlet ili fotografija, ali najviše do tri puta. Priznaju se i dnevnicima drugih transverzala. Za zlatnu značku se pet obilazaka ne smije vremenski preklapati. Dnevnicima drugih transverzala obilazak se može dokazati samo jedanput.

GORANSKI PLANINARSKI PUT

5. DIONICA: »TRAGOM 26 SMRZNUTIH PARTIZANA« OD TUHOBIĆA DO LOVNIKA

In memoriam

STANKO SAFAR (1909—1985.)

Roden je 7. studenog 1909. u Koprivnici gdje je 21. studenog 1985. umro. Vodio je samostalnu obrtnu medicarsko-voštansku radnju, a koncem 1939. kao službenik se zaposlio na željeznici. Poslje je radio u nekoliko poduzeća do umirovljenja. Planinarstvom se počeo baviti 1928. kao član D. O. Alpen Verein, sekacija Salzburg, a po povratku u domovinu bio je član HPD. Od 1931. postaje član HPD podružnice »Bilo« u Koprivnici. Od 1932. do 1935. vodi poslove tajnika društva, kasnije blagajnika, i opet tajnika od 1939. do 1941.

U poslijeratnom aktiviranju planinarskog društva sudjeluje 1950. Izabran je za tajnika, a 1955. godine. vrši dužnost predsjednika PD »Bilo«. Kod obnavljanja društva sudjeluje na osnivačkoj skupštini 1973. i postaje član Odbora, u kojem je svojim dugogodišnjim planinarskim iskustvom i savjetima mnoga je pridonio da do njegove smrti društvo postiže zavidne rezultate.

Za svojeg boravka u Salzburgu penjao se po austrijskim Alpama i iz tog vremena ostali su nam zapisi u »Hrvatskom planinaru« 1934. godine. Kao veliki propagator Bilogore napisao je 1933. članak pod naslovom »Na Bilogor« (str. 322). Pisao je članke s planinarskom tematikom u listu »Koprivničke novine« i uveo u njih povremenu rubriku »Planinarstvo i turizam«. Inicijator je i organizator nekoliko planinarskih izložbi od 1932. do 1938, kao i planinarskih predavanja i prikazivanja filma.

Osim austrijskih Alpi prošao je Julijanske i Kamniške Alpe, nekoliko puta se popeo na vrh Triglava (posljednji puta 1955.), prošao planinama BiH i Crne Gore, a u Hrvatskoj nema planine koju nije i po nekoliko puta prokrstario.

Bavio se skijanjem i sudjelovao sa uspjehom u svim skijaškim natjecanjima koje je priredio predratno »Bilo«, a mnoge mlade članove naučio

je skijanju. Pod njegovim stručno-planinarskim rukovodstvom mnogi mlađi planinari postali su i ostali aktivi planinari. Odlikovan je Zlatnim znakom PSH, plaketom SOFK-e i plaketom SIZ-a za fizičku kulturu općine Koprivnica te mnogobrojnim priznanjima matičnog društva.

Njegovom smrću naša planinarska organizacija, a napose PD »Bilo«, gubi jednog od osnivača, pokretača, neumornog i nesebičnog planinarskog entuzijastu, koji može kao uzor da služi mlađim generacijama.

Dr Milivoj Kovačić

Vijesti

• Komisija za međunarodne veze PSJ održala je 1. ožujka u Zagrebu redovnu sjednicu. Raspravljalo se o promovskom skupu alpinista u Velikoj Paklenici koji je poslednjih godina preraста u međunarodni skup, pa mu je potrebno dati i neke nove sadržaje. Predloženo je održavanje predavanja i seminara, te izdavanje publikacije o V. Paklenici. Međunarodna planinarska organizacija (UIAA) je izdala poster s otisnutom deklaracijom iz Katmandua o zaštiti prirode planina na nepalskom i engleskom jeziku. Komisija je zaključila da se za potrebe planinarske organizacije u Jugoslaviji naruče posteri sa tekstom deklaracije na hrvatsko-srpskom, makedonskom i slovenskom jeziku. Takav bi se poster trebao nalaziti u prostorijama svih planinarskih društava i saveza, u planinarskim domovima, kao i na nekim javnim mjestima.

• PD »Klikun« iz Pleternice održalo je 1. ožujka redovnu godišnju konferenciju, na kojoj je jednoglasno izražena podrška nastojašnima Općinskim skupština Sl. Požega da se sprošći gradnja depozite za nuklearne otpatke na

Psunj. Po završenoj konferenciji dr. Tomislav Sablek je prikazao film o dijelovanju gorske službe spasavanja na Papuku u zimi.

• Alpinizam u Puli. Upravni odbor PD »Glas Istre« u Puli donio je odluku u osnivanju alpinističkog odsječa. Naime, u Puli već duže vremena djeluje grupa alpinista koja gotovo svakog vikenda pridružuje uspone na okolne vrhove. Tako su u Vranjskoj dragi ispenjali i poznati »Komičićev toranj«. Osnivačka skupština odsječa održat će se 19. veljače. Treba spomenuti još i to, da će to biti prvi alpinistički odsiek u povijesti planinarstva na području Istre.

• Uspon na Ararat. PD »Jankovac« iz Osijeka organizira uspon na Ararat u Turskoj od 25. srpnja do 10. kolovoza. Ujedno je planiran i obilazak Kapadokije. Pamukale i Troje, te dvodnevni boravak u Istanбуlu.

• PD »Kamenjak« Rijeka. Na nedavno održanoj 25. jubilarnoj godišnjoj konferenciji izabранo je novo predsjedništvo pri čemu je vodeno računa da se rukovodjenje

povieri mlađim članovima. Konstituirajuća sjednica je održana 24. veljače, na kojoj je za predsjednicu izabrana Tatjana Ban, a za tajnika Milvia Medved. Raspravljano je i o narednim zadacima: Memorijalnom pohodu na Titov vrh, alpinističkom pohodu na Coridlera Bianca, te o tradicionalnom pohodu na Učku.

• PD »Stubičan« iz D. Stubice obavještava da će planinarska kuća, koje okuplja 175 članova, u proteklih pet godina svog postojanja postiglo je zapažene rezultate. Osvojeni su Triglav, Titov vrh na Sar-planini, Skrлатica, Bobotov kuk na Durmitoru, Maglić. Bili su na mnogim transverzalama, pohodima, marševima, sletovima itd. Za svoj uspješan petogodišnji rad mrkonjički planinari dobili su niz značajnih priznanja među kojima je i Plaketa SO Mr.

• PD »Lišina« iz Mrkonjić-Građe, koje okuplja 175 članova, u proteklih pet godina svog postojanja postiglo je zapažene rezultate. Osvojeni su Triglav, Titov vrh na Sar-planini, Skrlatica, Bobotov kuk na Durmitoru, Maglić. Bili su na mnogim transverzalama, pohodima, marševima, sletovima itd. Za svoj uspješan petogodišnji rad mrkonjički planinari dobili su niz značajnih priznanja među kojima je i Plaketa SO Mr.

konjić-Grad. Dva člana su s uspihom završila instruktorsku obuku za organizovanje Osnovne planinarske škole pri Društvu, koju planiramo organizovati ove godine, a četiri člana početni tečaj GSS tako da i u Mrkonjić-Gradu u najskorije vrijeme planiramo formirati Stanicu GSS — kaže Nedeljko Sarić, predsjednik društva. Pored toga, mrkonjički planinari planiraju stvaranje planinarskih družina u MZ, školama i OOUR-ima te organizovanje masovnih izleta radnih ljudi i građana.

(Slobodan Dakić)

• **Nova kuća u Žumberku.** Planinari u Hrvatskoj bogatiji su za jedan planinarski objekt. Profesor zagrebačkog Medicinskog fakulteta dr. Danijel Derežić, član PD »Vihor«, poklonio je u travnju ove godine Planinarskom savezu Hrvatske svoju vikendicu ispod Gere u Žumberku. To je prostrana stara seoska zgrada, adaptirana u kuću za odmor. Nalazi se na visini od 700 metara, u najzapadnijem dijelu Žumberka, blizu slovenske granice, oko jedan sat hoda od najvišeg vrha Gere, u napuštenom zaseoku Sekulićima, odakle se pruža prostran vidik na Pokuplje i dalje sve do Kleka. To je zidana zgrada, s podrumom, tavanom, elektricom, bunarom, a pripada joj i dva jutra okoline zemlje — livada i voćnjak. U kući je velika blagovaonica, spavaća soba i kuhinja. Objekt je već sada sposoban za prihvrat planinara, ali ga je potrebno opremiti i prilagoditi za društvene potrebe. Planinarski savez Hrvatske voljan je kuću prevesti na upravljanje planinarskom društvu koje želi imati dom i pružiti takvom društvu pomoć u obliku građevnog materijala (cement, šljunak, pjesak) i potrebne količine pokrivača i madracu. Kuća se nalazi na zgodnom mjestu, na planinarskoj transverzali, i korisno će poslužiti planinarama na uzdužnoj turi kroz Žumerak i pri usponu na Geru s karlovačke i slovenske strane. Do same kuće vodi cesta iz Žumberičkog sela Radatovića (3 km), a do Radatovića vodi asfaltna cesta koja se odvaja od ceste Metlika — Novo Mesto. Do Radatovića, gdje ima prodavaonica živežnih namirnica, četiri puta dnevno vozi autobus iz Metlike. Ugodan je i prilaz s prijevoja Vahte na toj cesti. Odakle isto jedan sat hoda gotovo vodoravnog puta. (Z. Poljak)

• **„Zene u planinu.“** U organizaciji PD »Kamenjak« iz Rijeke, u povodu Dana žena, 8. marta je održan pohod pod nazivom »Zene u planinu« do planine Zvir. Također je upriličen i auto-reli za žene i vožnja je bila na relaciji Rijeka — Ronjici i Rijeka — Podhum. (D. Mamula)

• **Planinari 60-godišnaci na okup!** Jedna grupa planinara iz Splita u razgovoru je konstatirala da ima određeni broj aktivnih planinara rođenih 1926. godine. Osim toga, dobar dio je u oriličnoj kondiciji i aktivno dijelju u svojim sredinama. Znači, postoji određen broj aktivnih planinara koji ove godine navršavaju 60 godina života što je značajna godišnjica. Ova činjenica na neki način zaokupila našu pažnju i potiče na razmišljanje o jednom okupljanju aktivnih planinara rođenih 1926. godine na nekoj dogovorenoj planini. U prvom tre-

Planinarska kuća »Žumberak« u Sekulićima pod Gerom

Foto: Dr. Daniel Derežić

nutku se mislio na okupljanje dalmatinskih planinara, međutim, pomisili smo da se ta susret proširi na područje Hrvatske. Vjerujemo da će ovu inicijativu grupe godišnjaka iz Dalmacije privući ostali naši vršnjaci koji su još uvijek aktivni planinari. Ukoliko smatrat ćemo ovu inicijativu svrhovitom i pozelenom, molimo da nas o tome obavijestite, kako bismo na vrijeće započeli pripreme za sastanak vršnjaka-godišnjaka, na adresu: prof. Milan Sunko, 58000 Split, Balkanska 51.

• **PD »Stubičan«** iz Donje Stubičke održalo je 23. veljače redovnu izbornu skupštinu društva. U protekloj godini organizirao je nekoliko izleta na obližnjo gorie te sudjelovalo u akciji »Stazama Titovog djetinjstva« i na sletu planinara Hrvatskog zagorja i Međimurja u Balogovcu. Imali su i još neke akcije, ali su istakli da bi u svom radu trebali biti aktivniji. U ovogodišnjem planu predviđeli su više akcija. Tu su izleti na obližnje planine, obilazak »Partizanskog puta po Medvednici«, tura u Julijske Alpe s usponom na Triglav i izlet u susjedni Sloveniju, obnova planinarskog puta »Tragom Gupčevih puntara«, popravak piramide i uređivanje okoliša planinarske kuće te rad na boljem informiranju članova i omasovljenju društva. Naglašena je i potreba veće suradnje s mjesnim Turističkim društvom. Društvo sada ima 280 članova, a naizaslužniju mu na skupštini uručena društvena priznanja. Za novog predsjednika izabran je Franjo Sinković, a tajnik društva je Nikola Stefek. (C. S.)

• **Uzlet PD »Sibanića« iz Metkovića.** Svaki sedmi metkovski srednjoškolac član je PD »Sibanića«. To je možda i način uspjeh ovoga društva, osnovanog 15. svibnja 1985. Mlada krv diktirala je intenzivan plan uspona, odmah po osnivanju: Kožara (35 članova), Triglav (25), bosanske planine Biokovo, Pelješac itd. Predasi između ovih uspona sastojali su se u radnim akcijama na pošumljivanju, čišćenju rive, berbi rajčica. Kako su te akcije

mahom samoinicijativne, poboljšale su finansijsku situaciju društva prije polaska na Triglav. Počeci planinarenja u Metkoviću vezani su za 1981. godinu i SSC »Petar Levantin«. U njemu je prof. Tomislav Zupčić, sin »mosorskog vuka« Josipa Zupčića, osnovao planinarsku sekciju. Uz pionirske korake po neretvanskom gorju, sekcija se osobito isticala u akciji »100 žena na vrh Mosora«. Godine 1985. toliko je žena došlo samo iz Metkovića. Društvo broji oko 150 članova, što i nije malo ako se zna da Metković ima 13.000 stanovnika. Struktura članstva izgleda ovako: nekoliko radnih ljudi (većinom iz prosvjetne), nekoliko studenata i glavnina učenika. Opasnost je što se rad društva osnova uglavnom na entuzijazmu predsjednika T. Zupčića i naijuskunje planinara u društvu, Željka Tošića. Metkovski su planinari prebrodili prvu, konstitutivnu fazu, u kojoj je bilo entuzijazma na pretek. Slijedi razdoblje stabilizacije u kojem također neće nedostajati energije (članski proslek je ispod 20 godina života) i koje će poreći zakonitosti razvoja provincijskih planinarskih društava.

(Slobodan Ijačić)

• **Planinari PD »Dili«** iz Slavonskog Broda na Skupštini 28. veljače rezimirali su rezultate rada u prešloj godini, usvojili program rada i izabrali novo rukovodstvo. U prešloj godini uradili su zaista mnogo. Biležimo samo neke značajne aktivnosti. Na jubilarnom pohodu »Tragom prvog izleta HD-PD-a« bio je 42 planinara. Naiveca manifestacija PD »Dili« bio je marš pod nazivom »Stazama partizanskih kurira« (120 planinara). Na taj način je otvorena planinarska staza od Paučića do Petnje, jezera na obroncima Dilja. Osim toga, društvo je izdalо originalnu znaku koju dodjeljuju planinarama koji obidu kontrolne točke novootvorene staze. U suradnji s planinarama iz Slav. Požege organizirana je trodnevna planinarska škola za omajdinu i odrasle, te s posebnim programom za učenike osnovne škole. Za Dan oslobođenja Slavonskog Broda, 21. travnja, kao i ranijim

godina, izведен je zajednički izlet na Sovsko jezero, a za prvomajske praznike izlet na Petrov vrh i Oma-novac. Grupe planinara posjetile su Ozren kod Tuzle. Kapelski put ili samo Bijeće i Samarske stijene. PD »Dili« sudjelovalo je na pohodu »Papućki zaglaci«, usponu na Učku itd. I prošle godine je organiziran niz zabava i veselica. Završetak sanitarnog čvora, uz ranje temelito uređenje doma, najvažniji je radni potvrat. Mnogi radni kolektivi, društva i organi Skupštine općine pokazali znatno više pažnje i pružili znatnu pomoć. Najvažnije što predstoji jeste nastavak izgradnje malog planinarskog objekta-brvnare u unutrašnjosti Dili-gore, na živopisnom kanjonu Pljuskari. Već su izgrađeni temelji i pribavljeni polublice uz pomoć kolektiva »Slavonija DI«. Planinari su započeli s uređenjem park-šume oko planinarskog doma što će se nastaviti i u ovoj godini.

(Teodor Trifunović)

• 115. savjetovanje PS ZPP-a održano je na Puntjarki na Medvednici, a domaćin je bilo PD »Zagreb-Matica«. Delegati su razmotrili izveštaj o radu u protekloj godini i ocenili da je rad bio uspešan. Istaknut je rad škola za planinarski podmladak i dnevne tečajeve za »vodiče društvenih izleta« koji je završilo 26 polaznika. Iskazalo se i PD »Železna gora« iz Čakovca dobrom organizacijom 29. sletu planinara Hrvatskog zagorja i Međimurja. Na savjetovanju je donijet i plan ovogodišnjih akcija. Ta-ko će se već 6. travnja planinari naći na akciji »U susret zdravljvu« koju priredeće PD »Japetići«. Po-vodom Dana mladosti planinari će se u Kumrovcu kretati »Stazama Titovog dijetinštva«, a povodom Dana borce »Slijemenskim stazama drugarstva«, PD »Ravna gora« iz Varaždina organizira 6. srpnja »Pepekov memorijal«, a sredinom lipnja PD »Zagreb-Matica« izlet u Gorski kotar na završnu proslavu »Goranovog proljeća«. 30. slet planinara Hrvatskog zagorja održat će se 20. i 21. rujna na Grebengradu, a domaćin mu je ističeno društvo iz Novog Marofa. U listopadu PD »Kalinik« iz Križevaca priredeće seminar za zaštitu čovječeve okoline. Utvrđeni su i rokovi za ovogodišnja savjetovanja PS ZPP-a. Slijedeće će se održati 22. lipnja u Donjoj Stubici, jesensko 26. listopada na Kuna-gori kod Pregrade, a zimsko 14. prosinca u Ivancu. Naobilježen društvo u protekloj godini proglašeno je PD »Železna gora« iz Čakovačke će se na sletu na Grebengradu primiti Prelazni nehar PSH. Delegati su jednoglasno izabrali Ivana Stošića za predsednika PS ZPP-a za iduću godinu dana.

(C. Soštaric)

• Skupština PD »Bilo« održana je 28. veljače 1986. u velikoj dvorani »Podravkin« poslovne zgrade, a bilo je prisutno preko stotinu članova, predsednik PSH Božidar Škerl, predsednik PD »INA-OKI« dr. Zvonimir Sljepčević iz Zagreba i predstavnici društveno-političkih radnih organizacija iz Koprivnice. Predsednik društva Marijan Jurić pozdravio prisutne i pozvao ih da minutom šutnje odaju počast nekolici aktivnih članova društva koji su umrli unazad dvije godine (Stanko Safar, Rudi Jurić, Josipa Safar, Margita Đurin-Sirola i Milica Kumpari-Novak).

Program rada i aktivnost društva u protekle dvije godine iznio je Vladimir Brkić, a poslije toga su referenti zaduženi za pojedine aktivnosti društva iznijeli svoje izveštaje.

Društvo okuplja preko 600 članova, od kojih su skoro polovina pioniri i omladina. Održano je oko 60 izleta, a desetak sa preko stotinu i više učesnika (na završnjoj proslavi 110-objetnice planinarstva u Hrvatskoj u Samoborskom gorju sudjelovalo je 200 članova). Osnovana je planinarsko-pionirska sekcija pri osnovnoj školi u Rasi-nji koja broji preko 100 članova. Izdavačka djelatnost društva je veoma uspješna: časopis »Bilogorski planinar« izlazi godišnje tri puta u nakladi od tisuću primjeraka koji se u potpunosti rasprodaju. Prijedeno je nekoliko izložbi po školama u Rasi-nji i Drnju i Gradskoj knjižnici i čitaonici u Koprivnici radi propagiranja planinarstva. Bi-le su dobro posjećene i povoljno ocijenjene. Koprivnički planinarski put prošao je 215 planinara. Vodička sekcija dosta aktivno radi, a pet vodiča-pripravnika sprema se za polaganje vodičkog ispita. Predložen je plan rada i aktivnosti društva za tekuću godinu. U diskusiji sudjelovali su: predsednik PSH Božidar Škerl, koji je pozval dosadašnji rad društva i istakao pozitivnu aktivnost u radu sa pionirima i omladinom i preporučio da se, gdje je to ikako moguće, osnuju sekcije po školama. U ime članova PD »INA-OKI« iz Zagreba predsednik dr. Z. Sljepčević, a Zdravko Gazdek, sekretar OK SKH-e, inače jedan od najaktivnijih članova PD »Bilo«, pozdravio je prisutne kao predstavnik društveno-političkih organizacija i pozitivno se izrazio o dosadašnjem radu društva i preporučio da se još više članstvo omasovi, da se organizira više skupnih izleta. Predsjedavači SIZ-a za fizičku kulturu Općine Koprivnica Ante Babić iznio je u svojem izlaganju pozitivno i uspješno dje-lovanje društva i preporučio da se organiziraju planinarske škole za pionire i omladinu i škola za vodiče društvenih izleta. Na konstituirajućoj sjednici Izvršnog odbora, koja je održana 4. ožujka, za novog predsjednika izabran je dr. Miliivoj Kovačić, potpredsjednik dipl. inž. Marijan Jurić, a za tajnika Vladimir Brkić, nastavnik u mirovini.

(Dr. M. Kovačić)

• Cetvrti stoljeća PD »Kamenjak«. Svečanom godišnjom skupštinkom koja je održana u subotu 15. veljače, PD »Kamenjak« iz Rijeke, jedno je sumnje od najboljih planinarskih društava u Hrvatskoj, proslavilo je 25 godina svog dje-lovanja. Ovom svečanom činu prisustvovali su predstavnici svih društveno-političkih organizacija i mnogih radnih organizacija Rijeke, te predstavnici PSH. No posebno treba naglasiti da su bili prisutni i predstavnici zbratimljenih planinarskih društava iz svih republika i pokrajina, pa je ovo na svojevrstan način bila manifestacija jugoslavenskog jedinstva. Tom

prilikom su uručena priznanja najzaslužnijim članovima društva kao i predstvincima zbratimljenih društava. Najviše priznanje koje se dodjeljuje planinarskoj organizaciji, Plaketa PSH, uručio je Pre-dsjednik PSH Božidar Škerl no-voizabranom predsjednikom društva. Skupština općine Rijeka dodjelila je društvu takoder visoko priznanje: Srebrni grb grada Rijeke. Treba na kraju spomenuti još i to da je u povodu ovog značajnog ju-bileja otvorena i vrlo zanimljiva izložba pod naslovom »Planinarstvo na markama, značkama i ostalim suvenirima«.

• Planinarski dom »Đuro Pilar« u okviru PD »Dili«, nakon adaptacije i dogradnje raspolaže s dva desetaka ležajeva. U domu je moguće uslužiti sedamdesetak gostiju. Dom se nalazi u Brodskom Vinogorju, samo tri kilometra udaljen od Slavonskog Broda. S autobus-nog kolodvora moguće je autobusnom vezom veoma jednostavno stići neposredno ispod užvisine gdje je smješten planinarski dom. Autobus vozi svakih 45 minuta u pravcu Brodskog Vinogorja. Autobusna linija je označena natpisom »Korzo-Korzo«. Od najbliže autobusne stanice za desetak minuta pješice je moguće stići na ljeđepu i pitomu užvisinu Brodskog brda odakle se pruža izuzetno lijepa panorama Slavonskog i Bosanskog Broda, rijeke Save i cijele brodske okolice. S auto-buta, za one koji putuju kolima, još je lakše i brže stići do doma jer se kolima može stići neposredno do samog objekta. Zainteresirani planinari i izletnici koji žele razgledati Dili-goru, Sovsko jezero, kanjon Pljuskari, namjeravaju običi kontrolne tačke i osvojiti prigodnu značku mogu se obratiti na telefon 055/234-499 na име Dražen Smolian. Tako će dobiti sve obavijesti o smještaju i uslugama u planinarskom domu. (Teodor Trifunović)

• Četvrti »Papučki zaglaci«. Dana 16. ožujka se u Velikoj okupilo više od pet stotina ljubitelja prirode, koje nije omelo niti loše vrijeđe. Oni su propješaćili do doma »Lapijaki«, zatim do vrha Lapijaka, preko Tauberović stijena. Starog veličkog grada, zatvorivši krug i opet se našli pred domom. Uz Požežane, Pleterničane i Kutjevčane, brojmo sudsionika prednici su planinari iz Našica, Nove Gradiške, Osijeka i Slav. Broda, a među njima se našao i predstavnik PD »Čusine« iz Jajca (Ivan Jakovina)

• Zadarski planinar na himalajskom vrhu Cho Oyu. Član Planinarskog društva »Paklenica« iz Zadra, Bogdan Brakuš, uspeo se 11. svibnja poljskim smjerom po jugozapadnom grebenu na himalajski vrh Cho Oyu, visok 8201 metar, kao član švicarske ekspedicije pod vodstvom Stefana Wörnera. U usponu je sudjelovao i glasoviti austrijski himalajac Peter Habler koji se uspeo na Mount Everest bez boce s kisikom. Brakušov potvrat vrijeđi zabilježiti jer je to prvi jugoslavenski uspon na ovaj himalajski osamtisučak. (Z. P.)

Slijedi nastavak povjesnog priloga »Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva«, str. 225—241.

Desno: Rudo Starić, speleološki instruktor i sestrani planinar, puna dva desetljeća potiče speleološki rad u Karlovcu. Napisao je »Razvoj speleologije na području regije Karlovac« (1983). Na slici desno, prilikom istraživanja kanala Crne Rijeke u Jopića pećini, jedne od najdužih u Jugoslaviji, za čije je otkriće veoma zaslužan

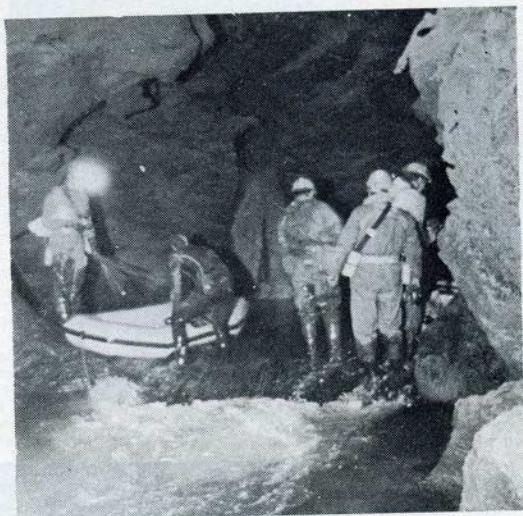
Lijevo: Hrvoje Malinar, inženjer geologije iz Zagreba, prvi je u našu zemlju donio suvremene rekvizite za speleološka istraživanja, koji su zamjenili nekadašnje teške i nespretnе ljestve. Na slici: kao instruktor speleološke škole 1974. god. demonstrira penjalice, novitet koji je unio revoluciju u speleološku tehniku

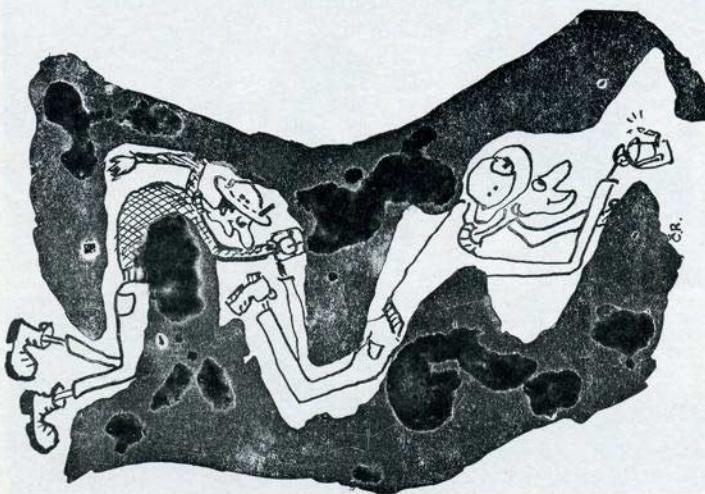
Speleološko orijentacijsko natjecanje, hibridna planinarska disciplina, koju su u Hrvatskoj lansirali članovi PDS »Velebit« 1972. godine

Izrada špiljskih tlocrta i profila zahtijeva ne samo solidno kartografsko znanje nego i napore kavki nisu poznati istraživačima na površini zemlje. Zahvaljujući preciznosti rada, bila je pretpostavljena sifonska veza između Panjkovog ponora i pećine Kršlje na Kordunu, koja je nakon toga i dokazana riskantnim ronjenjem te je tako pronađen tada najduži spiljski sustav u Hrvatskoj

Za istraživanje speleoloških objekata sa širokim i dubokim vodenim preprekama (rijekе, jezera) nužni su gumeni čamci, pogotovo ako treba transportirati skupocjenu ili osjetljivu opremu. Istraživači moraju imati nepropusne kombinezone, pojaseve za spasavanje i telefon ili radio vezu sa speleolozima koji ostaju na obali, a u brzacima i osiguranje užetom s obale

Na kraju, speleolozi se znaju i našaliti na vlastiti račun! Karikatura iz članka A. Filipčića »Zivot na speleološki način« (NP 1966, str. 31)

Komisija za dodjelu priznanja

Planinarsko se djelovanje može podijeliti na dvije glavne vrste: na planinarenje i na društveni rad. Planinaru je nagrada za uspon uživanje, a što je nagrada amateru koji se bavi društvenim radom? Takav rad nije uvijek ugoden. Sjetimo se koliko truda i požrtvovnosti treba za izgradnju i održavanje planinarskih kuća, za organiziranje izleta, vodenje administracije, priređivanje sastanaka i predavanja. Čudno je da i među iskusnim planinarskim aktivistima ima takvih koji misle da priznanje zaslужuju oni članovi koji godinama redovno idu na izlete i dolaze na društvene sastanke, dok one druge zaboravljaju, pa čak njihov rad ni ne smatraju planinarski vrijednim. Planinarska ih organizacija ipak ne zaboravlja. Kao simbolična naknada za doprinos što ga daju za opću korist uvedena

su raznovrsna priznanja u obliku diploma, zahvalnica, plaketa i znakova. Nakon odluke Odbora za organizaciju Prvog kongresa planinara Jugoslavije (1955. u Zagrebu) da se ustanovi zlatni i srebrni počasni znak PSJ, podijeljeno je tom prilikom zaslužnim članovima u Hrvatskoj 23 zlatna i 21 srebrni znak. Uskoro je takav oblik priznanja prihvatio i PSH, s time što je uveo još brončani znak i, kao najviše priznanje, plaketu. Kriteriji za dodjelu priznanja utvrđeni su 1967. posebnim pravilnikom, a iste je godine osnovana i komisija koja razmatra prijedloge društava i predlaže predsjedništvu PSH rješenja. Na čelu te komisije bio je sve do 1985. planinarski veteran Dragutin Rodman, koji je kroz to dugo razdoblje obavio vrlo opsežan i odgovoran posao. Prema evidenciji komisije do 31. prosinca 1985. planinari iz naše republike dobili slijedeća priznanja:

PLANINARSKA PRIZNANJA U SR HRVATSKOJ

Vrsta priznanja	Regija Zagreb	Ostale regije	Izvan Hrvatske	Ukupno
Plaketa PSJ	5	2		7
Plaketa PSH	25	9	2	36
Zlatni znak PSJ	119	73		192
Srebrni znak PSJ	125	119		144
Zlatni znak PSH	388	333	99	820
Srebrni znak PSH	517	453	18	988
Brončani znak PSH	694	705		1399
Ukupno	1873	1694	119	3686

Iz tablice »Planinarska priznanja u SR Hrvatskoj« vidi se da je do 31. prosinca 1985. podijeljeno ukupno 3686 znakova priznanja, što znači da je otprilike svaki deseti planinar u Hrvatskoj dobio neko priznanje PSH ili PSJ. Ta prilično velika brojka očito je posljedica širokih kriterija za dodjelu. Tako je npr. za brončani znak PSH uvjet pet, a za srebrni znak deset godina članskog staža i uz to doprinos organizaciji koji se obično osniva na subjektivnoj procjeni. Iz popisa trideset društava čiji su članovi dobili najveći broj priznanja može se, nadalje, vidjeti da raspodjela nije dosljedno proporcionalna doprinosu i važnosti pojedinoga društva u našem planinarstvu (u zagradi broj članova 1985., izvan zagrade broj dobivenih priznanja):

»Zeljezničar« Zagreb (879)	423
»Sljeme« Zagreb (1260)	338
»Zagreb — Matica« (1650)	308
»Mosor« Split (800)	215
»Paklenica« Zadar (500)	106
»Japetić« Samobor (750)	103
»Sokolovac« Slavonska Požega (450)	93
»Zanatlija« Zagreb (187)	91
»Kamenjak« Rijeka (3300)	87
»Vihor« Zagreb (341)	79

»Lipa« Sesvete (230)	78
»Grafičar« Zagreb (730)	77
»Ivančica« Ivanec (900)	73
»Ravna gora« Varaždin (668)	68
»Rade Končar« Zagreb (440)	64
»Sutjeska« Zagreb (985)	64
»Grebengrad« Novi Marof (121)	58
»Torpedo« Rijeka (228)	56
»Risnjak« Zagreb (380)	52
»Platak« Rijeka (800)	49
»Visočica« Gospić (142)	49
»Jankovac« Osijek (252)	49
»Zanatlija« Osijek (300)	44
»Velebit« Zagreb (783)	43
»Bilogora« Bjelovar (515)	43
»INA — OKI« Zagreb (415)	40
»Stubičan« Donja Stubica (295)	33
»Orahovica« Slav. Orahovica (60)	31
»Susedgrad« Podsused (110)	29
»Bilo« Koprivnica (505)	28

Npr. »Kamenjak« je nezasluženo tek na devetom mjestu. Razlog možda treba tražiti u snalažljivosti upravnih odbora nekih društava koja se znaju vješto koristiti Pravilnikom o dodjeli priznanja. Rigorozniji su kriteriji tek za najviše priznanja, kao što su Plaketa PSJ i PSH te Zlatni znak PSJ. Donosimo abecedni popis planinara koji su ta priznanja primili do kraja 1985. godine.

**PLAKETA PLANINARSKOG SAVEZA
JUGOSLAVIJE (svi 1985. godine)**

Aleksić Nikola, PD »Vihor«, Zagreb
 Kašpar Željko, PD »Vihor«, Zagreb
 Poljak Zeljko, PDS »Velebit«, Zagreb
 Smerke Zlatko, PD »Ravna gora«, Varaždin
 Sudnik Ivo, PD »Japetić«, Samobor
 Skerl Božidar, PD »Sutjeska«, Zagreb
 Vičić Stanko, PD »Platak«, Rijeka

PLAKETA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Acman Karlo, PD »Grafičar« 1983
 Alujević Zarko, PD »Sutjeska« 1984
 Belačić Drago, PD »Zeljezničar« 1979
 Blašković Vladimir, PD »Zagreb« 1981
 Brecelj Marjan, Planinska zveza Slovenije 1975
 Ceraj Zdravko, PD »Vihor« 1985
 Firinger Kamil, PD »Jankovac« 1975
 Georgijević Adalbert, PD »Japetić« 1983
 Griman Ante, PK »Split« 1983
 Grubanović Josip, PD »Slijeme« 1985
 Habdija Đuro, PD »Bilogora« 1982
 Hanžek Dragutin, PD »Rade Končar« 1983
 Hlebec Alfred, PD »Zagreb« 1985
 Japundžić Ljubo, PD »Sljeme« 1983
 Jelušić Tihoraj, PD »Opatija« 1983
 Juretić Zlatomir, PD »Zagreb« 1983
 Kiraly Branko, PD »Zeljezničar« 1983
 Lipovšćak Ivo, PD »Zagreb« 1976
 Marion Ivo, PD »Zeljezničar« 1983
 Markulin Mirko, PD »Zagreb«
 Masnec Franjo, PD »Runolist« 1983
 Matožević Miro, PD »Jankovac« 1983
 Mihaljević Drago, PD »Rade Končar« 1982
 Neferović Velimir, PD »Zeljezničar« 1983

Dr. Ivo Lipovšćak (1889–1979), zagrebački planinar koji je za života dobio vjerojatno najveći broj priznanja i odlikovanja za svoj dugogodišnji amaterski doprinos planinarskoj organizaciji. Na slici u Domu PSH prilikom uručivanja jednog priznanja Planinarskog saveza Hrvatske (vidi i str. 152)

Petković Antun, PD »Sokolovac« 1974
 Podgornik Dinko, PD »Zagreb« 1979
 Potočnik Miha, Planinska zveza Slovenije 1977
 Rodman Dragutin, PD »Grafičar« 1977
 Rukavina Josip, PD »Lipac« 1982
 Stipčić Viktor, PD »Kamenjak« 1981
 Sudnik Ivo, PD »Japetić« 1973
 Skerl Božidar, PD »Sutjeska« 1979
 Stok Ivo, PD »Zanatlija« 1983
 Vičić Stanko, PD »Platak« 1974

**ZLATNI ZNAK PLANINARSKOG SAVEZA
JUGOSLAVIJE**

Abrus Žic Tonka, PD »Zagreb«, 1965
 Acman Kario, PD »Grafičar« 1975
 Alba Nikola, PD »Zeljezničar« 1978
 Aleksić Nikola, PD »Vihor« 1974
 Aleraj Borislav, PDS »Velebit« 1974
 Alfrević Čedo, PD »Paklenica« 1979
 Alfrević Miro, PD »Kozjak« 1967
 Alujević Zarko, PD »Sutjeska« 1981
 Andrašek Milan, PD »Grebengrad« 1975
 Andrašević Milan, 1975
 Antončić Josip, PD »Zanatlija« 1977
 Arh Lipovac Lota, PD »Zagreb« 1978
 Armanini Petar, PD »Zeljezničar« 1980

Balen Branko, PD »Opatija« 1981
 Baljić Ismet, PDS »Velebit« 1962
 Bakotić Bruno, PD »Kozjak« 1969
 Bakotić Vladimir, PD »Kamenjak« 1981
 Bakotin Milivoj, PD »Kozjak« 1962
 Belačić Drago, PD »Zeljezničar« 1960
 Bilić Mato, PD »Rade Končar« 1984
 Bistički Marija, PD »Zeljezničar« 1985
 Blašković Vladimir, PD »Zagreb« 1955
 Borojević Milovan, PD »Paklenica« 1984
 Božić Stipe, PD »Mosor« 1979
 Božić Vlado, PD »Zeljezničar« 1975
 Bračić Eugen, PD »Mosor« 1974
 Brezovečki Slavo, PD »Zanatlija« 1970
 Briečić Stjepan, PD »Zagreb« 1955
 Bujan Ivo, PDS »Velebit« 1962

Ceraj Zdravko, PD »Vihor« 1975
 Čelap Branislav, PD »Zagreb« 1962
 Dinčić Menegelo Uroš, PD »Platak« 1962
 Dilouhy Milovan, PD »Vihor« 1984
 Dragman Marijan, posthumno 1962
 Dugan Franjo, PD PTT »Učka« 1962
 Duplančić Vojislav, PD »Sljeme« 1972
 Duras Josip, PD »Ravna gora« 1955
 Đurić Tomislav, 1955

Ferlan Nunci, PD »Sljeme« 1970
 Firinger Kamil, PD »Jankovac« 1969
 Flajpan Franjo, PD »Zeljezničar« 1985
 Frančeski Adolf, PD »Zeljezničar« 1985
 Frančeski Vilma, PD »Zeljezničar« 1985
 Franjić Adalbert, PD »Grafičar« 1977
 Georgijević Adalbert, PD »Japetić« 1976
 Gerželj Joško, PD »Mosor« 1984
 Gilić Stanko, PD »Mosor« 1962
 Giory Dionis, PD »Zagreb« 1962
 Gobec Željko, PD »Vihor« 1984
 Grimani Ante, PK »Split« 1958
 Gropuzzo Ivo, PD »Platak« 1958
 Grubanović Josip, PD »Sljeme« 1962
 Grubanović Mladen, PD »Sljeme« 1980
 Grubišić Ivan, PD »Zeljezničar« 1985
 Gruden Josip, PD »Zeljezničar« 1962
 Gušić Branimir, PDS »Velebit« 1955

Habdija Đuro, PD »Bilogora« 1975
 Hanžek Dragutin, PD »Rade Končar« 1974
 Henč Milan, PD »Zanatlija« 1987
 Herceg Luio, PD »Milograd« 1978
 Hlebec Alfred, PD »Zagreb« 1975
 Holjevac Večeslav, PD »Zagreb« 1955
 Horvat Vladimir, PD »Zagreb« 1955
 Ivanišević Miro, PD »Vihor« 1975
 Ivanović Boško, PD »Zagreb« 1955
 Jagačić Tomislav, PD »Ravna gora« 1955
 Jagarić Vladimir, PD »Zagreb« 1985

Jambrošić Josip, PD »Sljeme« 1970
Japundžić Ljubo, PD »Sljeme« 1962
Jelušić Tihoraj, PD »Opatija« 1970
Jeretić Cirilo, PD »Kozjak« 1969
Jerman Franjo, PD »Željezničar« 1982
Juretić Zlatomir, PD »Zagreb« 1978
Jurić Vjenceslav, PD »Željezničar« 1978

Kalić Ivan, PD »Željezničar« 1962
Kantura Želimir, PD »Vihor« 1984
Karažinac Drago, PD »Ivančica« 1970
Kašpar Željko, PD »Vihor« 1975
Keler Zvonimir, PD »Dubovac« 1971
Kiraly Branko, PD »Željezničar«, 1960
Kopić Jakša, PD »Sutjeska« 1981
Kordić Pero, PD »Psunj« 1978
Kostić Savo, PK »Split« 1985
Kralj Antun, PD »Željezničar« 1982
Kraljeta Ivo, PD »Sutjeska« 1985
Kres Rudolf, PD »Risnjak« 1975
Krespi Orfeo, PD »Torpedo« 1978
Kumičić Eugen, PD »Zagreb« 1977

Leskovšek Josip, PD »Željezničar« 1975
Lipovčak Ivo, PD »Zagreb« 1955
Lopac Mirjana, PD »Sljeme« 1980
Lovreković Zvonko, PD »Željezničar« 1985
Lovrić Stjepan, PD »Sokolovac« 1985
Lozej Andelko, PD »Željezničar« 1980
Lučić Roki Petar, PD »Zagreb« 1955
Lukšić Branko, PDS »Velebit« 1962

Majnarić Vlado, PD »Grebengrad« 1970
Margetić Ante, PD »Mosor« 1975
Marion Ivan, PD »Željezničar« 1978
Markulin Mirk, PD »Zagreb« 1982
Maroević Vinko, PD »Mosor« 1984
Martinek Ivan, PD »Sokolovac« 1985
Masiov Marija, PD »Sljeme« 1970
Masnec Franjo, PD »Runolist« 1955
Matečel Marko, PD »Sljeme« 1970
Matošević Miro, PD »Jankovac« 1979
Matz Karlo, PD »Željezničar« 1985
Medić Bogomir, PD »Mosor« 1984
Megla Ivan, PD »Željezničar« 1970
Mesarić Vladimir, PD »Željezničar« 1979
Mihajlović Milisav, PD »Paklenica« 1984
Mihaljević Drago, PD »Rade Končar« 1974
Milčetić Ivan, PD »Ravna gorak« 1970
Mlač Dragutin, PD »Runolist« 1955
Mlinac Matija, PDS »Velebit« 1985
Modrić Andrija, PD »Zagreb« 1978
Modrić Božo, PD »Zavičan« 1955
Možes Dragutin, PD »Sljeme« 1985
Mujić Aleksandar, PD »Željezničar« 1970
Munjko Ignac, PD »OKI« 1984

Neferović Velimir, PD »Željezničar« 1975
Negovetić Josip, PD »Torpedo« 1978
Novak Vlado, PD »Japetić« 1983
Novaković Niko, PD »Platak« 1962

Ormanec Krešo, PD »Željezničar« 1985
Osrečak Vlado, PD »Grafičar« 1976
Ott Ivo, PD »Dubovac« 1972

Pačarić Stjepan, PD »Sljeme« 1985
Pavešić Miljenko, PD »Obrub« 1984
Pavlić Marko, PD »Kamenjak« 1981
Pavšić Eduard, PD »Zanatlija« 1975
Peloza Aldo, PD »Torpedo« 1978
Perčić Marta, PD »Sljeme« 1985
Perić Đuro, PD »Paklenica« 1979
Petković Antun, PD »Sokolovac« 1962
Petrić Andrija, PD »Torpedo« 1970
Pindulić Dinko, PD »Torpedo« 1975
Plaček Josip, PD »Zagreb« 1978
Plavec Ivan, PD »Sljeme« 1970
Pleić Ivo, PD »Sljeme« 1980
Piljek Stjepan, PD »Zagreb« 1975
Poljak Josip, HPD 1962
Poljak Željko, PDS »Velebit« 1962
Pompe Viktor, PD »Željezničar« 1970
Pomper Ivo, PD »Kalinik« 1975
Premužić Ante, HPD 1962
Prerad Milan, PD »Klek« 1984
Pšenid Gustav, PD »Ravna gorak« 1970

Radenović Svetozar, PD »Platak« 1962
Rakoš Edvin, PDS »Velebit« 1962
Redenšek Vladimir, PD »Željezničar« 1955

Znak priznanja Planinarskog saveza Hrvatske, na kojem planinu simbolizira detalj s Bijelih stijena, a rang označava runolist zlatne, srebrne ili brončane boje

Rendulić Miljenko, PD »Priroda« 1955
Rodman Dragutin, PD »Grafičar« 1962
Rotovnik Adolf, PDS »Velebit« 1979
Rotšild Miroslav, PD »Zagreb« 1970
Rukavina Ante, PD »Visočica« 1983
Rukavina Josip, PD »Lipa« 1977
Ruščić Josip, PD »Zagreb« 1978

Simčić Stanko, PD »Platak« 1962
Sirovec Stjepan, PD »Bilogora« 1955
Slićević Zvonimir, PD »INA« 1984
Smercić Zlatko, PD »Ravna gorak« 1977
Smokvina Abdon, PD »Platak« 1970
Smokvina Lucijan, PD »Ravna gorak« 1970
Smolec Slavko, PD »Željezničar« 1975
Sunko Milan, PK »Split« 1981
Stanić Branko, PD »Visočica« 1970
Stanić Lujo, PD »Željezničar« 1978
Stipićić Viktor, PD »Kamenjak« 1977
Strašek Vlimir, PD »Zagreb« 1977
Sudnik Ivica, PD »Japetić« 1955
Svečnjak Stjepan, PD »Psunj« 1978

Safar Zorka, PD »Željezničar« 1980
Sefer Drago, PD »Biokovo« 1978
Segre Veljko, PD »Željezničar« 1980
Setina Viktor, PD »Risnjak« 1975
Škerl Božidar, PD »Sutjeska« 1962
Škoti Branko, PD »Paklenica« 1979
Šojat Krsto, PD »Kamenjak« 1955
Šolta Vinko, PD »Psunj« 1978
Šoštarić Cvjetko, PD »Ivančica« 1985
Stefanec Ivo, PD »Zagreb« 1962
Štok Ivo, PD »Zanatlija« 1979
Šušak Velimir, PD »Paklenica« 1982

Tomerlin Slavko, PD »Paklenica« 1982
Tomšić Ernest, PD »Platak« 1962

Uršan Ferdo, PD »Klek« 1984

Veronek Ivo, PD »Japetić« 1975
Vičić Stanko, PD »Kamenjak« 1962
Vilfan Hinko, PD »Željezničar« 1970

Zgaga Mirko, PD »Zagreb« 1962
Znika Franjo, PD »Željezničar« 1982
Zrnc Večeslav, PD »Zagreb« 1978
Zupanc Dražen, PDS »Velebit« 1958
Zupanić Bruno, PD »Ivančica« 1985

Školovanje kadrova

Planinarstvo obuhvaća razne djelatnosti, od kojih neke zahtijevaju stručno obrazovanje. Nekad su planinari bili samouci ili su znanje i vještina stjecali na pohodima u društvu iskusnih drugova. Pohadanje visokih planina bez dovoljnog znanja nerijetko završava nesrećom. Zato se danas planinarska društva trude da organiziranjem tzv. planinarskih škola educiraju nove članove, pogotovo one mlađe. Još je važnije da pod vodstvom iskusnih instruktora steknu izobrazbu planinari koji se bave teškim specijaliziranim djelatnostima kao što su alpinizam, GSS, speleologija i vođenje u visoke planine. Naša prva specijalizirana škola bila je alpinistička škola što ju je 1936. organizirala Alpinistička sekcija HPD-a u Zagrebu pod vodstvom M. Čubelića za 50 polaznika. Do prije nekoliko godina svatko je organizirao školu na svoj način. Razlike su bile u trajanju, programu, sistemu, nastavnim tekstovima, instruktorskom kadru, finansijskim mogućnostima itd. Često se npr. događalo da polaznici alpinističke škole nisu prije toga završili osnovnu planinarsku školu. Preokret je nastao 1980. kada je u PSH osnovana Komisija za školovanje kadrova koja je unijela reda u ovo područje planinarskog djelovanja. U

izvještaju za XII. skupštinu PSH čitamo: »Komisija za školovanje kadrova aktivirana je akcijom Planinarskog saveza Zagreba na školovanju instruktora u suradnji s Fakultetom za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu. Namjera je bila stvaranje sposobnog, visokostručnog kadra, koji će se baviti odgojem kadrova, uz što se rješava i priznavanje naših instruktora izvan planinarske organizacije, a to pak otvara mogućnost redovitog financiranja svih oblika školovanja planinarskih specijalnosti. Akcija je provedena tokom 1979/1980., i na kraju školovanja prve generacije »instruktora PSH« ospozljeno je 26 instruktora (za specijalnosti: alpinizam, speleologija, orijentacija, vodiči). Komisija radi na razradi sistema školovanja, prvenstveno na programu planinarske škole, a kod postojećih programa specijalističkih škola na njihovu međusobnom usklajivanju.«

Kao rezultat tih napora Komisije pod vodstvom samoborskog planinara Vlade Novaka, proizašao je jedinstveni »Program školovanja kadrova« koji je prihvatiла XII. skupština PSH 1985 (tiskan je u 500 primjeraka). Prema tom Programu polazište školovanja je Opća planinarska škola, za kojom slijede specijalizirane škole s određenim kriterijima za upis. Današnja shema planinarskog školovanja u Hrvatskoj izgleda ovako (str. 232):

Medu društvima koja redovno održavaju planinarske škole za svoje članove je i PD »Kalnik« iz Križevaca. Na slici zimska planinarska škola za podmladak u Domu na Kalniku 1979. godine. Lijeko planinarski instruktor ing. Zlatko Smerke

Seminar o zaštiti prirode Planinarskog saveza Zagreba 1980. pod vodstvom mr. Željka Kašpara, predsjednika Komisije za zaštitu prirode PSH i PSZ

Na maloj svečanosti 6. travnja 1981. podijeljene su u Domu PSH u Zagrebu instruktorske diplome PSH za alpinizam, speleologiju, orijentaciju i vodiče polaznicima koji su uspješno završili obuku što ju je organizirao PSH u zajednici s Fakultetom za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu. Stoe (s lijeva): Božidar Skerl, prof. Josip Holjevac, Damir Predović, dr. Željko Poljak, Branko Puzak, Darko

Berljak, Branko Ognančević, Čedo Gros, Josip Breštrovac, Senka Jurković Gros, Vlado Novak, Vladimir Mlinarić, Željko Gobec, Đuro Sekelj, Boris Vrbek, Robert Jagodić, Damir Prelovec, Josip Puljko i ing. Vlado Božić. Sjede: Juraj Posarić, Branko Jalžić, Zdravko Ceraj, Nikola Aleksić, Radovan Cepelak, Darko Luš i Darko Sakar

I. Osnovno školovanje

1. Opća planinarska škola
2. Škola orijentacije
3. Škola za planinarski podmladak

II. Specijalističko školovanje

1. Alpinistička škola
2. Tečaj za organizatore orijentacijskih natjecanja
3. Speleološka škola
4. Ljetna škola vodiča

III. Stručno usavršavanje

1. Ledenjački penjački tečaj
2. Seminar za postavljanje orijentacijskih staza
3. Seminar za crtače orijentacijskih kartata
4. Zimska škola vodiča
5. Ljetni tečaj GSS
6. Zimski tečaj GSS

IV. Skolovanje nastavnog kadra

1. Tečaj za instruktore PSH
2. Instruktorski tečaj GSS
3. Seminari za instruktore PSH

V. Ostali oblici školovanja

1. Tečaj bivakiranja

Spomenimo na kraju da su pozitivna iskušta prve generacije tečaja za instruktore PSH dala poticaj za organiziranje druge generacije koncem 1982. Tečaj je organiziran na isti način kao i prvi, prema istom programu, na Fakultetu za fizičku kulturu, ali se zbog odaziva kandidata iz cijele republike (16 kandidata iz Zagreba, Splita, Novalje, Karlovca i Virovitice) tečaj produžio tokom cijele 1983. godine.

Vodička služba

Važnost vodičkog kadra dolazi do izražaja pri organiziraju većih društvenih izleta i po-hoda, kada improvizacije nisu dopuštene. Za razliku od vodiča u alpskim zemljama, naši su vodiči amateri i pripadnici planinarske organizacije. Organizirani su u stanice kojih sada ima u Hrvatskoj pet: Zagreb (osn. 12. prosinca 1968), Split, Rijeka, Zadar i Makarska. Njihovi članovi se dijele na pripravnike i vodiče. Začetak naše vodičke službe seže u 1953. kada je PSH počeo svake godine slati svog predstavnika na poziv UIAA u vodičku školu u Švicarsku (do 1963). Komisija za vodiče bila je od 1961. u sastavu Komisije za vodiče, markacije i planinarsko skijanje, sve do XII. skupštine PSH (1971) kada se osamostalila. U prvom razdoblju rad joj je bio usmjeren na obrazovanje kadrova i organiziranje godišnjih tečajeva (poslije po dva godišnja tečaja: ljetni i zimski). Tako je tečaj održala 1962. na Petehovcu, 1963. na Risnjaku, 1964. na Jankovcu u Velebitu, a priredila je i nekoliko tečajeva za PSJ (1961. Velebit, 1962. Šar-planina i Komna, 1964. Bohinj). God. 1963. donesen je Pravilnik vodičke službe i utvrđeni su uvjeti za stjecanje vodičkog naslova (pripravnicički staž, zimski i ljetni tečaj, položen ispit). Prve značke vodiča svečano su podijeljene 23. travnja 1966. u Planinarskom domu »Grafičar« na Sljemenu. Već iduće godine bilo je u 25 društava 62 vodiča i 22 pripravnika. Od 1972. održava se tradicionalna akcija Zbor vodiča PSH svake godine (1972. Mrkopalj, 1976. Oštarije, 1977. Paklenica, 1978. Mosor, 1979. Platak, 1980. Samoborsko gorje, 1981. Paklenica, 1983. Platak, 1984. Medvednica, 1985. Paklenica). Osim toga, Komisija svake godine održava nekoliko vježba radi održavanja kondicije i poneki veliki masovni pohod u naše ili inozemne Alpe. Godine 1984. uvedena je kategorija »Vodiča društvenih izleta«, namijenjena iskusnim seniorima, ali s djelovanjem ograničenim u svom društvu. Za njih su također organizirani seminari (izvan Zagreba na Kal-

Vodič na čelu kolone u visokim zasjenjenim planinama snosi veliku stručnu, moralnu i pravnu odgovornost, zbog čega je za nošenje vodičkog značka predviđena specijalna naobrazba

Ante Grimani, planinarski senior iz Splita, koji je svoje dugogodišnje iskustvo planinarskog organizatora i vode puta objavio u knjižici »Veduta pute, izletnici« (Split 1974), prvoj našoj planinarskoj ediciji namijenjenoj izobrazbi vodiča. Potaknuo je elektrifikaciju pećine Vranjače, izgradnju Vickovog stupa na Mosoru i pošumljavanje goleti. Član je HPD »Mosor« od 1932. Počasni je predsjednik PK »Split«

niku, Mosoru i Ivanšćici) a imaju pravo na nošenje znaka, amblema i posjedovanje iskaznice koja osigurava popust na noćenju u domovima prilikom akcija vođenja. Na čelu Komisije za vodiče PSH bili su Božidar Škerl (od 1962), Stanko Hudoletnjak (1965), Franjo Rapotec (1967), Vladimir Mlinarić (1971) i Darko Luš (od 1977. do danas).

Zaštita prirode

Zaštita prirode, osobito planinske prirode, jedan je od osnovnih ciljeva planinarske organizacije. Utvrđen je statutom PSH i većine planinarskih društava. Od prvih početaka planinarstva postoji idejno jedinstvo s pokretom, tada još neorganiziranim, za zaštitu prirodne okoline čovjeka. Još prije rata, kada je ova ideja tek počela prodirati u našu sredinu, njezini su glavni pobornici bili planinari. Kada je 1922. osnovan u Zagrebu Odbor za zaštitu prirodnih spomenika u Hrvatskom prirodoslovnom društvu, svi njegovi članovi bili su planinari (E. Rössler, K. Bošnjak, M. Hirtz, J. Poljak, I. Pevalek, I. Horvat). Kada je 1937. osnovano Povjerenstvo za zaštitu prirode i očuvanje prirodnih spomenika Savske banovine, u njemu su i opet planinari. To je najbolje vidljivo iz njegovog časopisa »Zaštita prirode« (1938) u kojem su suradnici sve redom planinari (M. Hirtz, A. Premužić, J. Poljak, I. Pevalek, I. Horvat). U poslijeratnom razdoblju postala je zaštita prirode još važnija zbog nagle industrijalizacije naše zemlje i pretjerane šumske eksploatacije u

kriznim ekonomskim situacijama. U novije doba taj se problem sve oštije postavlja, zbog čega je planinarska organizacija morala stalno pojačavati napore u zaštitnom smjeru. Priznanje za takvo nastojanje dobila je i prilikom osnivanja Republičkog savjeta za zaštitu prirode pri Saboru SR Hrvatske 1966., jer je po Zakonu o zaštiti prirode PSH stečao pravo da u Savjet imenuje svoga predstavnika (do 1971. bio je to dr. Željko Poljak, a otada mr. Željko Kašpar). Na Prvom jugoslavenskom savjetovanju o zaštiti prirode 23. lipnja 1968. u Beogradu održao je Ž. Poljak referat u ime PSJ o temi »Planinarstvo i zaštita prirode«. Teze iz tога referata i danas su ugradene u normativne akte planinarske, a i drugih organizacija. Na Poljakov prijedlog odlučila je Skupština PSH 1971. da se osnuje posebna komisija za zaštitu prirode. Ona je te godine i osnovana, a na čelu joj je sve do danas mr. Ž. Kašpar. Komisija je organizirala nekoliko stručnih seminara, tako npr. u Zagrebu, Dalmaciji i Slavoniji. Osnovala je stručni kadar i izobrazila »Čuvare planinske prirode« koji su na temelju položenog ispitova dobili iskaznice. Komisija uvijek pruža podršku zaštitarskim akcijama i surađuje s Republičkim zavodom za zaštitu prirode u Zagrebu. Postigla je značajne uspjehe i uz to afirmirala planinarsku organizaciju kao društveno korisnu i dalekovidnu. Svojevrsno priznanje odala je takvom djelovanju društvena sredina time što je predsjednik naše

Smisao za zaštitu prirode valja odgajati odmahena i na praktičan način. Na slici: podmlađak angažiran na sadjenju mladiča radi pošumljavanja

Komisije imenovan predsjednikom Savjeta Republičkog zavoda za zaštitu prirode, što je predsjednik PSH imenovan predsjednikom Savjeta Nacionalnog parka »Risnjak«, a PSH ima svog delegata i u Savjetu za zaštitu i unapređenje čovjekove okoline SSRN Hrvatske. Na inicijativu planinara ubrzana je zakonska zaštita Kleka, Bijelih i Samarskih stijena, Rožanskih i Hajdučkih kukova, te cijelog Velebita i Biokova. Glasilo PSH »Naše planine« već dugo godina ima rubriku »Zaštita prirode« u kojoj upozorava na aktualne probleme. PSH svake godine prilikom Prvo-

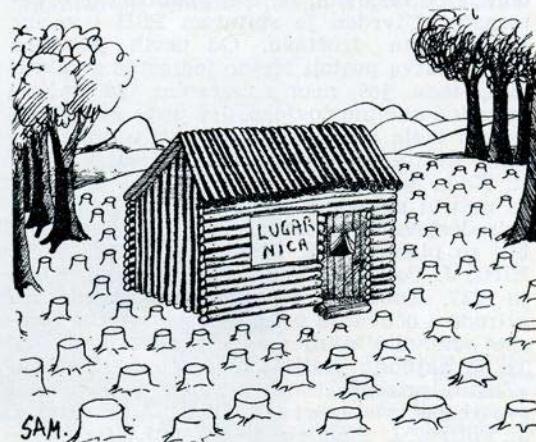
Dr. Fran Kušan (vidi str. 73) je sav svoj život posvetio istraživanju hrvatske flore i zaštiti prirode. Osnovao je tri botanička vrta, posljednji na Velebitu, i objavio vodič u kojem ga detaljno opisuje

svibanjskog skupa alpinista pod Anića kukom u Nacionalnom parku »Paklenica« vodi brigu o održavanju čistoće i u tu svrhu žrtvuje prilična finansijska sredstva iz svojih skromnih izvora. I mnoga planinarska društva organiziraju zapažene akcije. Tako je PD »Jankovac« iz Osijeka angažirano na zaštiti Jankovca u Papuku, PD »Japetić« iz Samobora osnovalo je »Gorsku stražu« radi zaštite ugroženih endema u Samoborskem gorju, PD »Mosor« iz Splita brine se o pošumljavanju goleti itd. Jedan je od važnih zadataka planinarske organizacije edukacija članova u zaštitarskom smislu jer su neupućeni planinari potencijalna opasnost za planinsku prirodu. Zato je zaštita prirode kao tema uvrštena u sve planinarske škole i stručne tečajeve. Na kraju valja istaknuti da su planinari, zahvaljujući posjećivanju planina, najbolji kontrolori stanja zaštite šuma i neposredni svjedo-

Dr Ivo Horvat (vidi str. 72), planinar i botaničar svjetskog glasa, od mladih dana pa do kraja života bio je pobornik zaštite prirode, osobito planinske, i kao planinar i kao stručnjak. Na njegov je poticaj osnovan Nacionalni park Risnjak

ci što se tamo zbiva, daleko od očiju javnosti. Oni su i najdosljeđniji pobornici zaštite jer ne moraju imati profesionalnih obzira kao što ih često imaju plaćeni službenici i inspektorji. Planinari nisu nestručnjaci jer su u planinarskim školama dobili potrebno znanje o zaštiti prirode. Oni se uvijek angažiraju na poslovima zaštite ne tražeći pri tom honorara ni ikakve osobne koristi. Planinari posjećuju zabitne kutke od kojih zaziru profesionalni inspektorji. Sve su to razlozi zbog kojih bi u budućnosti trebalo našim školovanim »Čuvarima planinske prirode« priznati status inspektora-volontera i osigurati im odgovarajući položaj u upravnim strukturama.

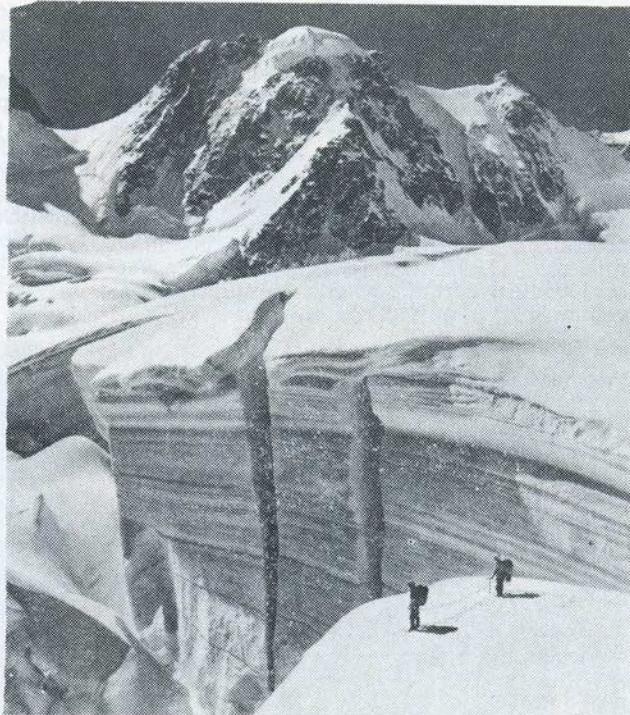
Casopis »Naše planine« propagira zaštitu prirode riječju i slikom. Karikatura iz broja 11–12, 1979.

Casopis »Naše planine« i izdavačka djelatnost

Važno je obilježje hrvatskog planinarstva izdavačka i literarna djelatnost, a njezin tradicionalni i glavni predstavnik je planinarski časopis. Najprije je to bio »Hrvatski planinar« koji je počeo izlaziti 1898. i razvio se u reprezentativni časopis, ali je uvenuo u ratnoj 1944. godini. Na poticaj prof. Vladimira Blaškovića iz Zagreba pokrenuo je PSH 1949. ponovno objavljuvanje planinarskog časopisa i tako nastavio dugogodišnju tradiciju. U duhu novog vremena časopis je dobio neutralni naslov »Naše planine«. Prvi mu je urednik bio Petar Lučić-Roki (1949—1958) a na toj ga je funkciji naslijedio 1959. dr Željko Poljak i neprekidno je obavljao već 28. godinu. Izlazi dvomjesečno na pedesetak stranica, bogato ilustriran. Tiska se u prosječnoj nakladi od 2400 primjeraka a ima oko 2200 pretplatnika. Troškove sufinancira RSIZ za fizičku kulturu čime je osigurana stabilna

grafička kvaliteta. Po suradničkoj mreži i tematički pokriva cijelo hrvatsko i srpsko jezičko područje i u stvari je časopis općejugoslavenskog karaktera. Redovni su mu prilozi: putopisi, izvještaji ekspedicija, stručni članci, posebno iz speleologije, zatim literarni i teoretski prilozi, vijesti i novosti. Dosadašnjih 37 godišta, s približno 12.000 tiskanih stranica, predstavlja ne samo svojevrsnu planinarsku biblioteku nego i arhiv koji sadrži građu za povijest hrvatskog planinarstva. Časopis osim toga osigurava trajnu vezu između planinara i njihovih organizacija.

Od ostalih časopisa na prvom mjestu valja istaknuti »Planinarski list«, glasio PD »Kamenjak« iz Rijeke, koje je izlazilo punih 16 godina (1970—1985) u 2—4 sveska godišnje. Do 1974. urednik mu je bio Stanislav Gilić, a od 1975. Viktor Stipčić. »Bilogorski planinar«, glasio PD »Bilo« iz Koprivnice, izašlo je od 1980. do 1985. u 18 svezaka (prosječno tri godišnje).

naše
planine

»Naše planine«, časopis Planinarskog saveza Hrvatske, izlazi kao dvomjesečnik od 1949., u obliku bogato ilustrirane revije. Jedino je stalno planinarsko glasilo na području hrvatskog i srpskog jezika. Registrira planinarska zbiranja, objavljuje putopisne, stručne i literarne priloge, a uz to je trajna veza planinarske organizacije sa članstvom

Zivorad M. Jevremović (1891–1968), planinarski pisac iz Vršca, neobično je cijenio »Naše planine« i sve-srdno ih pomagao svakom prilikom. Među brojnim mecenama valja ga posebno istaknuti zbog toga što je rasprodao dio svoje imovine i tim novcem, zajedno s uštedevinom, osnovao zakladu »Naših planina« iz koje se još i danas podmiruje pretplata za adrese koje je odredio.

Ostala izdavačka djelatnost, knjige i karte, proizlazila je iz dva glavna središta. Jedno od njih bio je PSH koji je dosad objavio veći broj vodiča, karata i drugih publikacija. Na-vedimo redom najvažnije od njih:

- Planinarski kalendar 1950.
Planinarski kalendar 1951.
Planinarski kalendar 1952.
Planinarska karta Gorski kotar, Risnjak—Snježnik, 1952.
Pelcer, Matan, Bertović: Prilog Planinarskoj karti Gorski kotar, 1952.
Marković M.: Specijalna planinarska karta Sjeverni Velebit, 1954.
Blašković V.: Planinarstvo u Hrvatskoj, 1955.
Poljak Z.: Orjen i njegova skupina, 1959.
Poljak Z.: Vodič na Klek, 1959.
Poljak Z.: Medvednica (tri izdanja: 1960, 1970. i 1976)
Poljak Z.: Planinarski vodič po Hrvatskom zagorju, 1960.
Poljak Z.: Vodič po Gorskom kotaru, 1962.
Poljak Z.: Učka i istarske planine, 1967.
Poljak Z. i sur.: Velebit, 1969.
Aleraj B.: Penjanje u snijegu i ledu (1972)
Poljak Z. i Blašković V. sa sur.: Hrvatsko planinarsko turističko društvo, 1975.
Poljak Z.: Planine Hrvatske, planinarsko-turistički vodič (tri izdanja: 1974, 1981. i 1986)
Poljak Z.: Velebit, 1976.
Aleraj B.: Klek, stijene, penjači, 1980.
Božić V.: Vodič kroz uređene špilje Hrvatske, 1983.
Rukavina A.: Velebitskim stazama, 1979.
Smerke Z.: Planinarsko turistička karta Južni Velebit (1982. i 1985)
Planinarski dnevnik (dva izdanja: 1983. i 1986).
Smerke Z.: Planinarska karta Medvednice, u tri lista, 1985.

Drugi je snažni izdavački centar bio Varaždin u razdoblju 1974–1981, gdje je zahvaljujući sprezi PD »Ravna gora« i NIŠRO Va-

raždin objavljen niz vrijednih i dobro ilustri-ranih publikacija. Njihov autor i glavna pokretačka snaga bio je alpinist ing. Zlatko Smerke. To su bila ova izdanja:

- 35 godina planinarstva u Varaždinu, 1954.
Smerke Z.: Planinarstvo i alpinizam, 1974.
Smerke Z.: Stijene Hrvatske, 1975.
Smerke Z.: Stijene Jugoslavije I. dio 1977, II. dio 1979.
Smerke Z.: Planinarska karta Hrvatsko Zagorje, 1977.
Smerke Z. i Đurić T.: Hrvatsko zagorje, 1976.
Smerke Z.: Gorski kotar, južni dio. Velika Kapela, karta, 1980.
Smerke Z.: Bijele i Samarske stijene. karta, 1980.
Đurić T. i Smerke Z.: Ravna gora, 1980.
Smerke Z.: Žumberačka gora, karta, 1980.
Smerke Z.: Slavonsko gorje, karta, 1981.
Smerke Z.: Bijele i Smarske stijene, 1981.
Smerke Z.: Medvednica, planinarska karta, 1980.

Sporadične izdavačke djelatnosti bilo je i u drugim mjestima (Bjelovar, Daruvar, Duga Resa, Ivanec, Kaštel Sućurac, Krapina, Ma-karska, Rijeka, Samobor, Sesvete, Slav. Pože-ga, Split) i u nekim zagrebačkim planinarskim društвima (Sljeme, Sutjeska, Željezničar). Kao osamljeni pojedinac razvio je spisateljsku djelatnost Stanislav Gilić u Rije- ci koji je, među ostalim, objavio »Mali alpi-nistički terminološki rječnik« i penjačke vodiče po Paklenici (nekoliko izdanja) i Koz-jaku te zajedno s Talijanom P. Rossijem po Julijskim Alpama.

Riječka ekspedicija na Kilimandžaro 1958. pod vod-stvom Stanka Vičića, prva je hrvatska i jugoslavenska alpinistička ekspedicija. Na slici su članovi ovjenčani pobjedničkim vijencem nakon uspona 11. prosinca. U prvom redu: Edvin Rakoš, Ivo Gro-puzzo i Nikola Novaković, u drugom redu: Stanko Vičić, vodič Jonathan Daudi i Stanko Simčić. Sni-mio ih je Ernest Tomšić

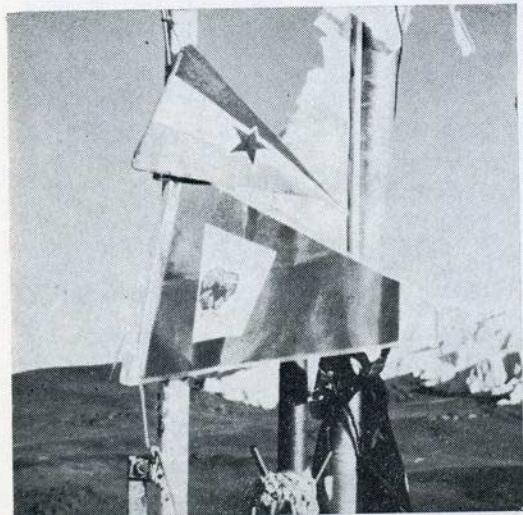
»Vihoraši« su našli u našim planinama cilj dostojan ekspedicijskog pohoda! Zdravko Ceraj, Ivića Mesić i Fred Židan su 1973. izveli na Velebitu prvenstveni zimski podvig na skijama: prošli su uzduž cijele planine putem koji je trajao gotovo dva tjedna.

Ekspedicijonizam

Istini za volju valja priznati da je naš ekspedicijonizam započeo izvan planinarske organizacije. Zahvaljujući istraživačkom impulu, a ne nalazeći u to doba plodno tlo u planinarskoj organizaciji, braća Seljani penjali su se početkom našega stoljeća u Ande na vlastitu pobudu, a svjetski putnik Tibor Sekelj, koji se za vrijeme drugog svjetskog rata dva puta uspeo na Aconcagu, nije bio

Dolje: Kilimandžaro s pohoda PD »Đakovo« 1981. godine.

Kilimandžaro (5890 m) je bio cilj ne samo prve alpinističke ekspedicije iz Hrvatske (Riječani 1958), nego i mnogih kasnijih pohoda, sve do naših dana, kada se uspon na taj vrh prestao smatrati alpinističkim potvratom i klasificira se kao trekking. Na slici: zastavica SR Hrvatske i PD »Vihor« iz Zagreba na vrhu Kilimandžara 1976. godine.

NAZIV EKSPEDICIJE

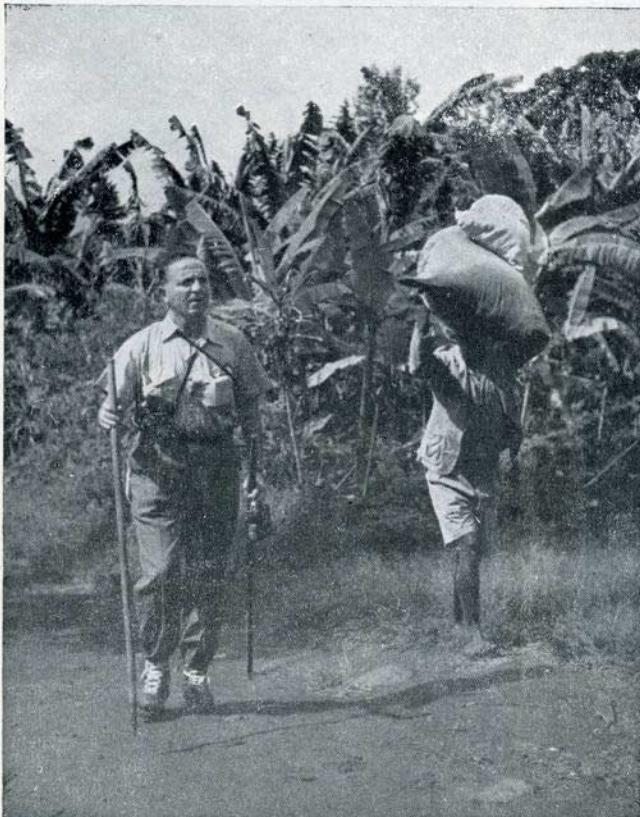
OZNAKA

TRAJANJE

OD

DO

Riječka alpinistička ekspedicija Kiličanžaro 58	raek58	30.	10.	58 — 27.	1.	59
Alpinistička Velebitaška ekspedicija Norveška 64	aven64	26.	7.	64 — 16.	8.	64
III. jugoslavenska alpinistička ekspedicija Kavkaz 65	jaek65	12.	7.	65 — 13.	8.	65
I. hrvatska alpinistička ekspedicija Grenland 71	haeg71	1.	6.	71 — 15.	8.	71
I. splitska alpinistička ekspedicija Spitzbergen 73	saes73	9.	6.	73 — 24.	7.	73
VII. jugoslavenska alpinistička ekspedicija Kavkaz 74	jaek74	10.	7.	74 — 1.	8.	74
II. hrvatska alpinistička ekspedicija Ande 1974 — 75	haea75	23.	1.	75 — 19.	3.	75
II. splitska alpinistička ekspedicija Hindukush 75	saeht5	10.	5.	75 — 26.	7.	75
II. alpinistička velebitaška ekspedicija Alaska 78	avea78	9.	7.	78 — 2.	8.	78
VII. jugoslavenska alp. himalajska ekspedicija Everest 79	jaho79	27.	2.	79 — 8.	6.	79
III. hrvatska alpinistička ekspedicija Kenya 79	haek79	10.	7.	79 — 9.	8.	79
VIII. jugoslavenska alp. himalajska ekspedicija Lotse 81	jaho81	10.	3.	81 — ?	?	81
III. alpinistička velebitaška ekspedicija Alpamayo 81	avea81	1.	6.	81 — 26.	6.	81
Alpinistička ekspedicija Saleškog AO-a Pamir 81	aesp81	15.	7.	81 — 15.	8.	81
IV. hrvatski alpinistički pohod Kavkaz 81	hapk81	12.	7.	81 — 2.	8.	81
Delnička alpinistička ekspedicija Huascaran 82	daeh82	24.	5.	82 — 1.	7.	82
Himalajska skijaška ekspedicija GSS PSH stanice Zagreb	hse82	14.	9.	82 — 14.	11.	82
I. zagrebačka alpinistička ekspedicija Anapurna IV 82	zahe82	18.	9.	82 — 2.	11.	82
I. slavonska planinarska ekspedicija Huascaran 83	speh83	?	83	— ?	?	83
IV. alpinistička velebitaška ekspedicija Alaska 83	avea83	11.	6.	83 — 1.	8.	83
III. splitska alpinistička ekspedicija Manaslu 83	saem83	8.	3.	83 — 18.	5.	83
Planinarsko-skijska ekspedicija Patagonija 83/84	avep83	25.	11.	83 — 13.	1.	84
Splitsko-Ljubljanska alpinistička ekspedicija Manaslu 84	slae84	4.	4.	84 — 15.	5.	84
Riječka alpinistička ekspedicija Alpamayo 84	raea84	26.	5.	84 — ?	?	84
I. jugoslavenska ženska alpinistička ekspedicija Pamir 84	jzae84	?	7.	84 — ?	?	84
V. hrvatska alpinistička ekspedicija Fane 84	haef84	18.	7.	84 — 16.	8.	84
Ekspedicija Mjesečeve planine Uganda — Kenya 85	mpu85	19.	1.	85 — 25.	2.	85
II. zagrebačka alpinistička ekspedicija Huandoy 85	zaeh85	25.	5.	85 — 23.	7.	85

Miroslav Rotschild (1916—1969), član PD »Zagreb«, iskoristio je svoja mnogočrojna putovanja u svojstvu trgovачkog predstavnika za usputne uspone na najviše afričke planine, u vrijeme kad su takvi usponi našim planinarama bili samo puka želja. Tako se popeo na Kiličanžaro, Ruwenzori, Ras Dashan (u Etiopiji), Ambo Toquile (u Eritreji) i o svojim usponima izvještavao u »Našim planinama«. Poginuo je na silazu s Mont Blanca. Slika s uspona na Kiličanžaro.

PODRUČJE DJELOVANJA EKSPEDICIJE

VOĐA

BROJ ČLANOVA

	SVIH	IZ SRH
Kilimanjaro, Uhuru peak 5985 m	10	10
Norveška, dolina Romsdal, Jotunheimen	8	8
SSSR, Centralni Kavkaz, rajon Bezengi	9	2
Ist. Grenland, Kangerluqsuatsiaq fjord	7	7
Norveška, Spitzbergen, Kong's fjord	7	7
SSSR, Centralni Kavkaz, rajon Elbrus	8	8
Argentinske Ande, Aconcagua 6951 m	15	6
Afganistan, Hindukush, Noshaq 7492 m	8	8
USA, Alaska, Mount Mc Kinley 6194 m	10	10
Nepalska Himalaja, Everest 8848 m	7	7
Kenya, Mt. Kenya 5199 m	25	2
Nepalska Himalaja, Lotse 8511 m	15	15
Peru, Cordillera Blanca, Alpamayo 5998 m	24	1
SSSR, Pamir, Plik Komunizma 7495 m	6	6
SSSR, Centralni Kavkaz, rajon Elbrus	13	2
Peru, Cordillera Blanca, Huascarán 6768 m	15	15
Nepalska Himalaja, Kang Guru 6981 m	6	6
Nepalska Himalaja, Annapurna IV 7525 m	10	10
Peru, Cordillera Blanca, Huascarán 6677 m	Darko Berljak	
Kanada, Alaska, Mount St. Elias	Mario Kanjer	
Nepalska Himalaja, Manaslu 8163 m	Vladimir Mesaric	
Cile, Ognjena zemlja, Cordillera Darwin	Darko Berljak	
Nepalska Himalaja, Manaslu 8163 m	Ivan Vučak	
Peru, Cordillera Blanca, Alpamayo 5998 m	Jerko Kirigin	
SSSR, Pamir, Plik Komunizma 7985 m	Vinko Maroević	
SSSR, Pamir, Fanske Gore, Cimtarga 5478 m	Neven Fantov	
Uganda, Ruwenzori 5109 m	Aleš Kunaver	
Peru, Cordillera Blanca, Huandoy 6070 m	Predrag Miladinović	
	Marija Frantar	
	Branko Puzak	
	Zdenko Anić	
	Darko Berljak	

Gore. Početkom sedamdesetih godina odškrinuta su vrata planinarima u inozemstvo. Na slici članovi pohoda na Ararat 1970. godine u baznom logoru. Gore: ing. Milovan Dlouhy, Nikola Aleksić i dr. Željko Poljak, dolje: Sida Kos, Božidar Pomper i Biserka Aleksić, svi članovi PD »Vihor« u Zagrebu, osim Z. Poljaka, iz PDS »Velebit«

Dolje: Uspon na Ararat nije pričinjavao tehničkih poteškoća, ali je dobro poslužio radi stjecanja ekspedicijskog iskustva i tehnike savladavanja visokih zasnježenih planina. Na toj visini, pri omogućenju zbog rijeđkog zraka, skijaški štapovi služe kao oslonac za odmor nakon svakih par koraka. Na slici Milovan Dlouhy

Gore: zastavica SR Hrvatske po prvi put na jednom himalajskom vrhu. Nakon iskustva stečenog na Araratu 1970, dr. Zeljko Poljak se kao član njemačkog pohoda uputio u skupinu Annapurne, tu se odvojio od ostalih, i sa Šerppom Pembom 3. studenoga 1971. popeo na Bezimeni vrh (5100 m)

pripadnik planinarske organizacije. Tek kad je razvoj našeg alpinizma dosegao takav stupanj da su evropski okviri postali preuski članovima alpinističkih odsjeka, oni su svoje poglede usmjerili prema najvišim vrhovima svijeta. Kao početne pokušaje spomenimo da je PD »Grafičar« iz Zagreba pokušalo 1954. organizirati ekspediciju u Ande pod vodstvom Slavka Brezovečkog, ali se ona izjavila zbog burnih političkih dogodaja u Argentini. Iduće godine pokušali su članovi PSD »Velebit« iz Zagreba pod vodstvom Ismeta Baljića krenuti na Ararat, u ono doba još uvijek klasificiran kao cilj dostojan ekspedicije, opet bez uspjeha, zbog sličnog razloga. Tek se riječka ekspedicija pod vodstvom Stanka Vičića 1955. uspela na Kilimandžaro, što je za ono doba predstavljalo značajan penjački podvig, a osim toga bio je to prvi jugoslavenski pohod ekspediciskog stila. Ni drugi pokušaj Velebita 1961., ovaj put na Demavend, nije uspio i tek im je 1964. uspješno da organiziraju pohod ekspediciskog stila u norveške stijene. Nabrojeni neuspješni pokušaji ipak nisu bili beskorisni jer su u njima naši alpinisti stekli organizacijska iskušta koja su ugradili u iduće, uspješne ekspedicije. Nećemo ih ovdje nabrajati jer su pregledno prikazane u tabeli koju je sastavio iskusni himalajac ing. Vladimir Mesarić iz Zagreba (str. 238—239).

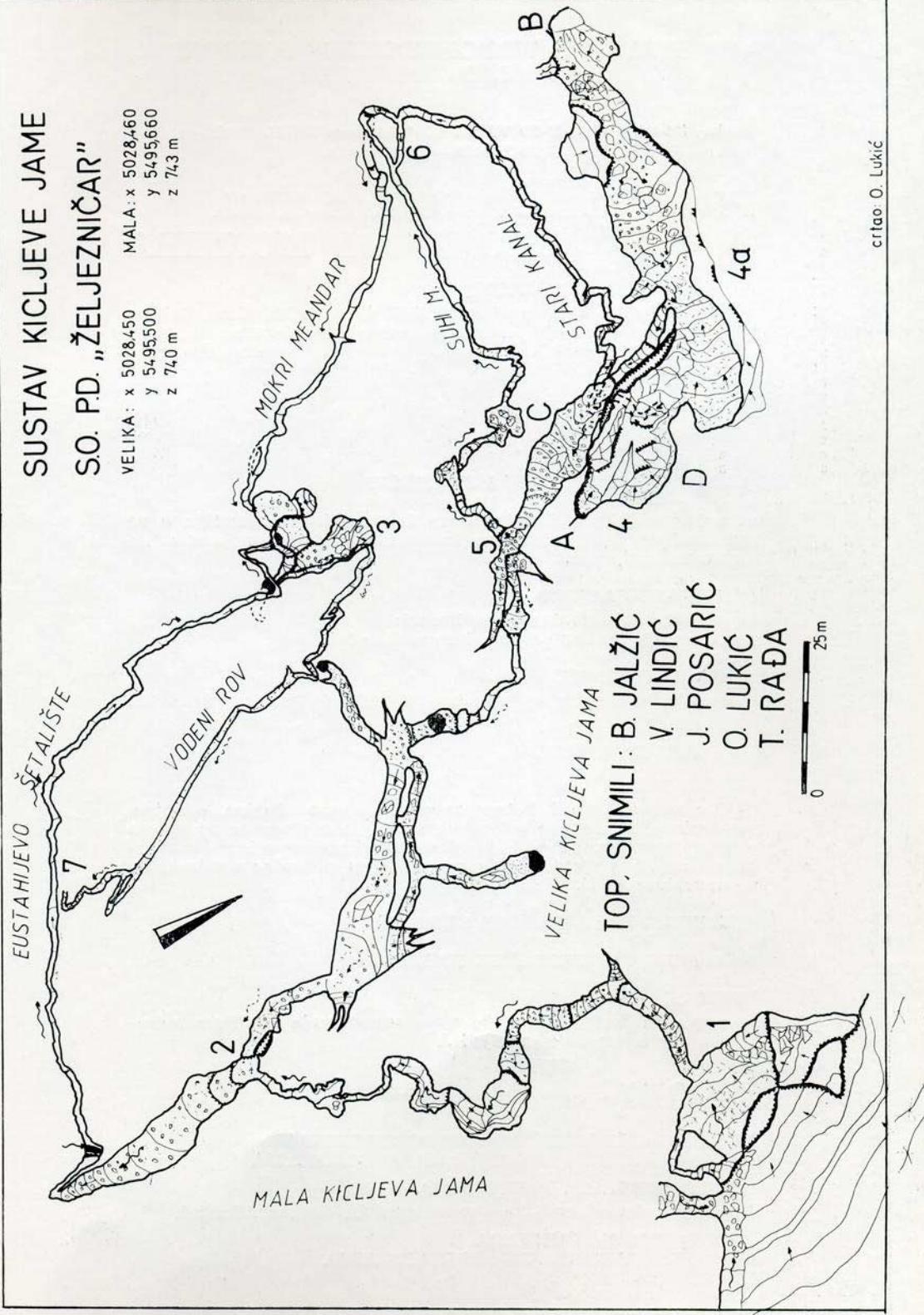
Dolje: glavna baza pohoda njemačkih alpinista u skupini Annapurne, koja je dr. Zeljku Poljaku poslužila za uspon na Bezimeni vrh. U sredini Annapurna IV i II s južne strane. Te su godine po prvi put hrvatski alpinisti kročili u Himalaju (osim Z. Poljaka i riječki alpinist Ernest Tomšić u društvu s talijanskim alpinistima)

SUSTAV KICLJEVE JAME SO. P.D. „ŽELJEZNIČAR“

VELIKA: x 5028450
y 5495500
z 740 m

MAKA: x 5028460
y 5495660
z 743 m

INDUSTRIJA TERMOENERGETSKIH POSTROJENJA, PROCESNE OPREME I KOTLOVA ZAGREB

Telefon: 216-666 * Telex: 21-319 YU TPK ZG * Telegram: TEPEKA * Pošt. pret. 1042
41000 ZAGREB — ZITNJAK b. b.

PROJEKTIRA KONSTRUIRA PROIZVODI MONTIRA

STACIONARNE KOTLOVE

po vlastitoj dokumentaciji i u suradnji do najvećih učina, tlakova i temperaturne pare ili vode: za centralna grijanja • za daljinska grijanja • za tehnološke procese • za pogon parostrojeva • za baznu energetiku

ELEMENTE KOTLOVA

OPREMU KOTLOVNICA

OPREMU ZA PROCESNU INDUSTRIJU

za petrokemijsku industriju • za farmaceutsku industriju • za prehrabenu industriju • za industriju građevinskog materijala • za metalurgiju itd.

BRODSKE KOTLOVE

po vlastitoj dokumentaciji i po licenci:
na naftu, na ispušne plinove, kompozitne itd.

BRODSKU OPREMU

spremnike • bojlere • hidrofore • rashladnike • zagrijače itd.

UREDAJE ZA LOŽENJE

ARMATURE

ventile ravne, kose i kutne: zaporne, zapornoodbojne, odbojne, regulacione, sigurnosne • hvatala nečistoće • glave za napajanje • termodinamička odvajala kondenzata • kondenzne lonce • vodokaze • regulatore vodostaja • ispusne pipce • slavine • prirubnice za navarivanje itd.

ELEMENTE ENERGETSKIH UREĐAJA

OPREMU ZA TEHNOLOŠKE PROCESE

PRIBORE

za pogonska ispitivanja vode • za utvrđivanje kvalitete radio-grama • za toplinska mjerena itd.

IZVODI

SERVISIRANJE ENERGETSKIH POSTROJENJA REKONSTRUKCIJE ENERGETSKIH POSTROJENJA

LABORATORIJSKA ISPITIVANJA

defektoskopska • kemijska • metalografska • mehanička itd.

ATESTACIJU ZAVARIVAČA

RAZVOJNA ZNANSTVENA ISTRAŽIVANJA